T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NİKOMEDİA ve ÇEVRESİNDEN ROMA ve BİZANS DÖNEMİ SÜTUN BAŞLIKLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Onur GİRGİN

KOCAELİ 2014

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NİKOMEDİA ve ÇEVRESİNDEN ROMA ve BİZANS DÖNEMİ SÜTUN BAŞLIKLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Onur GİRGİN

Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS

KOCAELİ 2014

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

NİKOMEDİA ve ÇEVRESİNDEN ROMA ve BİZANS DÖNEMİ SÜTUN BAŞLIKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Onur GİRGİN
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 28012015/02

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN

KOCAELİ 2014

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 3
ÖZET 5
ABSTRACT 6
KISALTMALAR LİSTESİ 7
HARİTALAR LİSTESİ 8
FİGÜRLER LİSTESİ 9
RESİMLER LİSTESİ 10
TABLOLAR LİSTESİ 11
GRAFİKLER LİSTESİ 12
LEVHALAR LİSTESİ 13
GİRİŞ 14
BİRİNCİ BÖLÜM 20
1. NİKOMEDİA 20
1.1. Kısa Tarihçe 20
İKİNCİ BÖLÜM 26
2. SÜTUN BAŞLIKLARININ TİPOLOJİK DAĞILIMI 26
2.1 İon 26
2.2 Korinth 30
2.3 İon-İmpost 39
2.4 Dil Motifli 43
2.5 Çanak Formlu 48
2.6 Diğer Tipler 50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 53
3 SÜTUN BAŞLIKLARININ COĞRAFİ DAĞILIMI ve TESPİT EDİLDİKLERİ ALANLARLA İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 53
3.1 Yılanca Bayır/Gebze 53
3.2 Tavşancıl/Dilovası 54
3.3 Körfez Jandarma Komutanlığı Bahçesi 54
3.4 Çancılar Köyü/Derince 54
3.5 Çalyer Köyü-Delihasanlar Köyü-Horaşlar Köyü-Merkez/Kandıra 55
3.6 Orhan Mahallesi-Çukurbağ Mahallesi/İzmit 56
3.7 Kullar/Başiskele 57
3.8 Saraylı Köyü-Nüzhetiye Köyü-Nüzhetiye Köyü Kilise Düzü-Sofular Köyü-Çiftlik Mahallesi/Gölcük 57
3.9 Eski Ulaşlı Köyü-İnebeyli Köyü-Dereköy/Karamürsel 60

SONUÇ 62
KAYNAKÇA 67
KATALOG.....76
HARİTALAR 97
FİGÜRLER 100
RESİMLER 102
TABLOLAR.....109
GRAFİKLER.....113
LEVHALAR.....115
ÖZGEÇMİŞ.....132

ÖNSÖZ

Hem Bithynia Krallığı'na hem de Doğu Roma İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olan Nikomedia (Antik İzmit) ve yakın çevresinde şimdiye kadar, neredeyse hiç bir bilimsel kazı yapılmamıştır. Bunun yanı sıra, 2005 yılından bu yana, Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS başkanlığında devam eden Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları, tarihin somut verilerle kanıtlanmasını sağlayan çok sayıda arkeolojik materyalin tespit edilmesini sağlamıştır. Özellikle son yıllarda sayıları katlanarak artan büyük çaplı arkeolojik tahribatlara rağmen, kayıt altına alınabilen çok sayıda mimari plastik eser, kullanıldıkları döneme ve parçası oldukları yapılara ilişkin önemli verilere ulaşmamızı sağlamaları yönünden önemlidirler. Nikomedia ve çevresinde her gün yok oldukları gözlemlenen tarihi eserlerin en azından belgelenebildiği bilimsel ve sistematik yürütülen yüzey araştırmaları bilimsel olarak yapılan tek çalışma olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu bilimsel çalışma sırasında belgelenen arkeolojik malzemeler arasında en net tarih veren gruplardan birini ise sütun başlıkları oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasında da Nikomedia ve çevresinin tarihinin aydınlatılıp, elde edilen verilerin, bilim dünyasına kazandırılmasında en dikkat çeken arkeolojik değer olarak sütun başlıkları incelenmiştir.

Lisans öğrenimime başladığım 2005 yılından itibaren, üyesi olduğum ve bilfiil çalıştığım Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması, meslek hayatıma başlamama vesile olması nedeniyle benim için özel bir anlam taşımaktadır. Henüz arkeoloji hakkında fazla bir şey bilmiyorken, araştırmanın bir üyesi olmamı sağlayan ve bu yolla bana çok şey katan, aynı zamanda bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında büyük emekleri olan, değerli hocam Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca arkeoloji disiplinini kavramamı sağlayan ve beni yetiştiren çok değerli hocalarım Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE, Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Doç. Dr. Füsun TÜLEK, Dr. Ali BORA, Dr. Erdal ÜNAL ve Öğr. Gör. Deniz BEYAZ'a müteşekkirim. Bilimsel çalışmalarımda yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Jonathan Maurice ROSS ve Öğr. Gör. Tulu ÇİFTÇİ GÖKKADAR'a minnettarım. Tez çalışmamda ve arkeoloji hayatımda manevi desteği büyük olan meslektaşım Emre EKİN başta olmak üzere 2005 yılından bu yana Kocaeli topraklarını karış karış gezerek arazide ter döken herkese teşekkür ederim. Onların emeği olmasaydı böyle bir çalışma gerçekleşemezdi. Son olarak

hayatımın her aşamasında desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Nikomedia, günümüz İzmit'i, ilk olarak Hellenistik Dönem'de I. Nikomedes tarafından kurulmuştur. Avrupa ve Asya kıtaları arasındaki coğrafyaya hakim konumu ve güvenli limanı sayesinde Nikomedia, her zaman için stratejik önemini korumuştur. Özellikle Roma ve onu takip eden Bizans Dönemi içerisinde güçlü bir merkez olarak karşımıza çıkan Nikomedia'da, bu dönemler içerisinde, sivil yapıların dışında başta dini yapılar olmak üzere çok sayıda kamusal yapı inşa edilmiştir.

Nikomedia ve çevresinde şimdiye kadar gerçekleştirilen tek bilimsel çalışma olarak, 2005-2014 yıllarında 2009 yılı hariç 9 yıldır devam eden ve 2015 yılı itibari ile de devam ettirilmesi planlanan, merkezi daha önceki Nikomedia ve teritoryumu olan, Kocaeli İli ve İlçelerinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmalarında belgelenen kırk üç adet sütun başlığı bu tez çalışmasının konusunu oluşturmuştur. Hem Nikomedia merkezinden hem de teritoryumundan tespit edilen Roma ve Bizans dönemlerine ait sütun başlıkları tespit edildikleri bölgeler dikkate alınarak incelenmiş, sınıflandırılmış ve tarihlendirilmeleri yapılmıştır.

Bu çalışmayla, yakın çevresini kültür etkisi altında bırakan Nikomedia Antik Kenti'nin ve sınırları içinde bulunduğu antik Bithynia Bölgesi'nin Roma ve Bizans dönemi tarihini aydınlatmak ve söz konusu dönemin mimari plastik konusu ele alınarak mimarlık yapılarının bilinmeyen yönlerinin açığa çıkarılması amaç edinilmiştir. Bunun yanı sıra, bu başlıkların Kocaeli'nde sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmalarında tespit edilen diğer mimari malzemelerle birlikte toplu olarak değerlendirmesinin ilk adımı atılmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nikomedia, Kocaeli, Bithynia, Roma ve Bizans dönemleri, sütun başlığı.

ABSTRACT

Nicomedia, modern İzmit, was founded as a settlement in the Hellenistic period by Nicomedes I. Because of its safe harbour and its commanding position at that point where the Europe and Asia converge, the city has always been strategically important. Nicomedia's heyday as a center of power was during the Roman and Byzantine periods, which saw numerous public construction projects, including the building of both civic and religious structures.

Throughout the years between 2005 and 2014, with the exception of 2009, surveys were conducted of Kocaeli district, centering on the former territory of Nicomedia and its environs, the first ever scientific study of this area and this work is planned to continue in 2015 and subsequent years. This thesis, the first of its kind, focuses on the forty-three column capitals that were documented in the course of these surveys. As well as drawing attention to, and discussing, the find-spots of the column capitals from the Roman and Byzantine era that have emerged in Nicomedia and the surrounding territory, it scrutinises these capitals and proposes a typology and dating of them.

Through its focus on architectural sculpture of the Roman and Byzantine periods in the ancient territory of Bithynia, this study aims to uncover little-known aspects of the architecture of these eras in Bithynia, a province that had a considerable cultural impact on the wider region. The thesis also contributes to our general knowledge of this particular period in Bithynian history. In addition, it is hoped that the examination of these capitals will be the first step towards a comparison and evaluation of all the architectural materials that have been recorded during the ongoing surveys of the Kocaeli region.

Keywords: Nicomedia, Kocaeli, Bithynia, Roman and Byzantine period, column capital.

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz	Bakınız
cm	Santimetre
Fig	Figür
Gen	Genişlik
Kal	Kalınlık
Kat. No.	Katalog Numarası
KYA	Kocaeli Yüzey Araştırması
Lev	Levha
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
Res	Resim
S	Sayfa
Uz	Uzunluk
yy	Yüzyıl
Yük	Yükseklik

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1 Bithynia Krallığı, Hellenistik Dönem (Shepherd, 1911: s.18-19)

Harita 2 Bithynia-Pontus Roma Eyaleti
(http://en.wikipedia.org/wiki/Roman_province)

Harita 3 Diokletianus Dönemi Tetrarşi Sisteminde Yönetim Alanları
(http://i.ytimg.com/vi/6cwf8e_RSfw/hqdefault.jpg)

Harita 4 Diokletianus Dönemi Roma Eyaletleri
(http://imagizercv.imageshack.us/a/img404/6936/800pxprimatetrarchiadio.png)

Harita 5 Konstantinus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu
(http://www.constantinethegreatcoins.com/hist/map.jpeg)

Harita 6 MS 9. Yyda Bizans İmparatorluğu (Shepherd, 1911: s.54-55)

FİGÜRLER LİSTESİ

Figür 1 İon Sütun Başlığı Bölümleri (Beykan, 2004: s.160)

Figür 2 Korinth Sütun Başlığı Bölümleri

Figür 3 İon-İmpost Sütun Başlığı Bölümleri (önden)

Figür 4 İon-İmpost Sütun Başlığı Bölümleri (yandan)

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 Yılanca Bayır (Gebze)'dan Güneye Bakış

Resim 2 Tavşancıl Tarihi Cami ve Duvarında Kullanılan Templon Payesi

Resim 3 Tavşancıl Tarihi Cami Merdiveni Olarak Kullanılan Templon Payesi

Resim 4 Derince, Çancılar Köyü'nde Tespit Edilen Çifte Sütun

Resim 5 Derince, Çancılar Köyü'nde Tespit Edilen Yüksek Tipte Templona Ait Paye

Resim 6 Kandıra, Çalyer Köyü'nde Belirlenen Haç ve Koyun Tasvirli Taş Blok

Resim 7 Kandıra, Çalyer Köyü'nde Tespit Edilen Yazıtlı Lahit Parçası

Resim 8 Kandıra, Horaşlar Köyü, Yüksek Tipte Templona Ait Payelerden Bir Örnek

Resim 9 İzmit, Orhan Mahallesi, Tiyatro Girişlerinden Biri

Resim 10 İzmit, Orhan Mahallesi, Tiyatro Girişlerinden Biri

Resim 11 İzmit, Çukurbağ Mahallesi'nde Yer Alan Mimari Parçalar

Resim 12 Gölcük, Saraylı Köyü'nde Tespit Edilen Mimari Eserler

Resim 13 Gölcük, Kilise Düzü'nde Belirlenen Çifte Sütun Parçası

Resim 14 Gölcük, Kilise Düzü'nde Tespit Edilen Duvar Kalıntısı

Resim 15 Gölcük, At Meydanı Alanı'nda Tespit Edilen Orta Bizans Dönemi Seramik, Kiremit ve Harç Parçaları

Resim 16 Gölcük, At Meydanı Alanı'nda Belirlenen Duvar Kalıntısı

Resim 17 Karamürsel- Gölcük Sınırında Yer Alan, Eski Ulaşlı Köyü, Arkeolojik Eserlerin Bulunduğu Alan

Resim 18 Karamürsel- Gölcük Sınırında Yer Alan, Eski Ulaşlı Köyü'nde Tespit Edilen Korkuluk Levha Parçası

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Nikomedia ve Çevresinde Ele Geçen Sütun Başlıkları

Tablo 2 Nikomedia ve Çevresinde Ele Geçen Sütun Başlıklarının Yylara Göre Tipleri

Tablo 3 Nikomedia ve Çevresinde Ele Geçen Sütun Başlık Tiplerinin Coğrafi Dağılımı

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 Kocaeli İlçelerinde Tespit Edilen Sütun Başlıklarının Coğrafi Dağılımı.

Grafik 2 Nikomedia ve Çevresinde Tespit Edilen Sütun Başlığı Tiplerinin Miktarları.

Grafik 3 Nikomedia ve Çevresinde Ele Geçen Sütun Başlıklarında Kullanılan Malzeme.

LEVHALAR LİSTESİ

Levha I	İon Sütun Başlıkları (Kat. No. 1-2)
Levha II	İon Sütun Başlıkları (Kat. No. 2-3-4)
Levha III	İon Sütun Başlıkları (Kat. No. 4-5)
Levha IV	Korinth Sütun Başlıkları (Kat. No. 6-7-8)
Levha V	Korinth Sütun Başlıkları (Kat. No. 9-10-11)
Levha VI	Korinth Sütun Başlıkları (Kat. No. 12-13-14)
Levha VII	Korinth ve İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 15-16-17)
Levha VIII	İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 17-18-19)
Levha IX	İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 20)
Levha X	İon-İmpost ve Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 21-22)
Levha XI	Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 23-24-25)
Levha XII	Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 26-27-28)
Levha XIII	Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 29-30-31)
Levha XIV	Dil Motifli ve Çanak Formlu Başlıklar (Kat. No. 32-33-34)
Levha XV	Çanak Formlu Başlıklar (Kat. No. 35-36-37)
Levha XVI	Templon Sütun Başlıkları (Kat. No. 38-39)
Levha XVII	Sepet/İmpost, İmpost ve Sınıflandırılamayan Sütun Başlıkları (Kat. No. 40-41-42-43)

GİRİŞ

Anadolu'nun geçmişi hakkında yapılan hemen her çalışma onun "*medeniyetler beşiği*" özelliğini vurgulamaktadır. Bu durumun birincil nedeni, Anadolu topraklarının her zaman için Asya ile Avrupa arasında bir köprü, bir geçiş noktası olması özelliğini korumasından kaynaklıdır. Anadolu'nun söz konusu kendine has coğrafi konumunda Bithynia Bölgesi'nin önemi büyüktür. Kuruluşundan itibaren bu bölgenin başkenti olma özelliğini göstermiş olan Nikomedia[1] ise, güvenli iç denizi ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan karayolunun üzerinde yer alması nedeniyle ticari nakliyat ve özellikle askeri sevkiyat açısından tarih boyunca önemini korumuştur.

Sanayileşme ve kentleşmenin her gün biraz daha yok ettiği, bir zamanların metropol kenti Nikomedia'nın arkeoloji dünyasına kazandırılması amacıyla, 2005 yılında Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross başkanlığında başlayan Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları, bilimsel bir çok sonucu ortaya çıkardığı gibi, bilimin olmazsa olmazı, daha çok soruyu da beraberinde getirmiştir. Kocaeli'nin dokuz ayrı ilçesinde,[2] on sekiz farklı alanda tespit edilen kırk üç adet sütun başlığı, yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen buluntuların ve saptanan verilerin küçük bir kısmını oluştursa da, alan tarihlendirmesi ve mimari plastikte tercih edilen bezeme programını göstermesi açısından arkeolojik veri olarak son derece önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma konumuzu oluşturan materyallerin, Nikomedia ve çevresinde tespit edilen diğer arkeolojik buluntular ile toplu olarak değerlendirilmesinin ilk basamağı aşılmıştır.

[1] Günümüz İzmit'i.

[2] Kocaeli İli'nin, 2005'ten sonraki zaman süreci içinde ilçe sayısı artmış ve bazı ilçelerin sınırları değişmiştir. Günümüzde Darıca, Çayırova, Gebze, Dilovası, Körfez, Derince, İzmit, Kandıra, Kartepe, Başiskele, Gölcük ve Karamürsel olmak üzere on iki adet ilçeye sahip olan Kocaeli'de, yapılan arazi çalışmaları henüz tamamlanmamıştır. Tüm ilçeleri kapsayan arazi taramalarının 2015 yılı içerisinde de devam ettirilmesi planlanmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Sütun başlıkları, mimari plastiğin en önemli konularından birisini teşkil etmesi dolayısıyla başlı başına çalışılmaya değer malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, bütünün içinde bir parça olan sütun başlıkları çalışılmaya başlanmadan önce, *mimari heykeltıraşlık* olarak da bilinen, *mimari plastik* terimi kısa da olsa açıklanmalıdır.[3]

Mimari plastik, kavram olarak ele alındığında, plastik sanatların (heykel, resim vb) mimarlık ile olan ilişkisini ve birlikteliğini anlatır. Bir başka deyişle, mimaride yapıyı statik ve estetik açıdan tamamlayan elemanlar[4] mimari plastik kavramı ile karşılanmaktadır. Mimari plastiğin, statik görevinin dışında, yapıya hareket ve güzellik kattığı doğrudur.[5] Ancak bu durum, salt estetik kaygı sonucu ortaya çıkmamıştır.[6] Mimari plastiğin, Klasik Dönem kamusal mimaride kullanımıyla ilgili oldukça çarpıcı örnekler olan Karyatidler (kadın heykeli biçimindeki taşıyıcı ögeler), içerdikleri tarihsel ve kültürel anlam itibarıyla[7] mimaride süslemenin çok ötesinde anlam taşırlar. Karyatidlerde olduğu gibi sütun başlıklarının plastik özellikleri de süslemenin ötesinde bir anlam taşımaktadırlar. Bilimsel anlamda kanıtlanması her ne kadar zor olsa da, özellikle başlıklar üzerindeki bitkisel motiflerin, insanın doğadan hızla kopmaya başladığı ve taş duvarlar arasında, kentlerde yaşadığı bir dönemde, doğa ile ilişkiyi sürdürme çabasına bir gönderme olması olasılığı hiç yadsınamayacak bir düşüncedir.[8]

Arka planındaki düşünce her ne olursa olsun, mimari plastik ögeler, dönemin beğenisi, siyasi ve kültürel değişim, ekonomik sebepler gibi nedenlerle zaman içinde değişir ve bu değişime bağlı olarak da sınıflandırma ve tarihlendirme ölçütleri sunarlar. Dolayısıyla mimari plastik, ürünü olduğu topluma ilişkin nüveleri içinde

[3] Mimari heykeltıraşlık kavramının Türkçe literatürde daha az kullanılması nedeni ile biz bu çalışmamızda "mimari plastik" terimini kullanmayı tercih ettik.
[4] Başta sütun başlığı olmak üzere, kemer, arşitrav, friz, korkuluk levhaları ve Bizans Dönemi'nin ambon, templon gibi litürjik işlevli iç mimari kuruluşları, mimari plastiğin kullanıldığı alanlara örnektir. Bkz; Parman, 2002: s.91-92.
[5] Mimari plastiğin tanımı için bkz; Büyükkolancı ve Öztaşkın, 2010: s.39; Parman, 2002: s.91-92.
[6] Plastik sanatların mimarlık ile ilişkisinin salt süsleme olmayışı hakkında detaylı okuma için, Venturi, 1966.
[7] Köleliği temsil eden ve devletlerinin kefaretini ödeyen Karyatidler ve tarihsel arka plan için bkz; Vitruvius I.I.5.
[8] Neolitik Devrime dek plastik sanatlarda bitkisel motiflerin neredeyse hiç görülmemesi düşündürücüdür. Bu konu hakkında bir başka değerlendirme için bkz; Teber, 1982: 282.

barındırması yönüyle, başta arkeoloji ve mimarlık tarihi olmak üzere birçok disiplin için eksik kalamayacak yapı taşlarından birisini oluşturmaktadır.

Erken Bizans Dönemi mimari plastik uygulamalarında en nitelikli örnekler sütun başlıklarında görülmektedir (Büyükkolancı ve Öztaşkın, 2010: s.39).[9] Çok farklı tiplerde ve kendi içlerinde çeşitlemelere sahip olan başlıklar, bulundukları alana ilişkin tarihleme önerisi verebilecekleri gibi, parçası oldukları yapılar hakkında da bir ipucu niteliğini taşımaktadırlar. Sütun başlıkları, bu özellikleriyle, arkeolojide tarihlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır.[10] Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, sütun başlıklarının tanımlanması ve kullanıldıkları dönemin bezeme programı ile estetik anlayışı değerlendirilerek buluntu alanlarının ve bölgenin tarihinin aydınlatılmasına çalışmak olmuştur. Tezin bir diğer amacı da, hızla tahrip edilerek yok olan söz konusu somut kültür varlıklarının arkeoloji dünyasına kazandırılmak istenmesi olmuştur.

Çalışmanın kapsamını, ileriki yıllarda da devam ettirilmesi planlanan, 2005-2014 yılları arasında[11] yapılan Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmalarında, arazide tespit edilen ve kayıt altına alınan sütun başlıklarının değerlendirmesi oluşturmuştur. Tespit edilen tüm başlıklar değerlendirilmiş, dönem sınırlamasına gidilmemiştir.

Yöntem

Çalışmaya öncelikli olarak, kısa bir tarihçe ile giriş yapılmıştır. Tarihçe yazılırken fazla detaya girmekten kaçınılmış, lakin kent tarihi için önemli noktalar atlanmamıştır. Tarihçe yazımı, çalışılan sütun başlıklarının ait oldukları yylar içinde, yine ait oldukları coğrafyada neler olduğunun bilinmesi açısından önem taşıdığı için gerekli görülmüştür. Bundan sonraki bölümde sütun başlıkları kısaca tanıtıldıktan sonra, başlıklar gruplandırılarak incelenmiş, stil-kritik yapılarak, benzer örnekler ve tarihlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak tarihleme önerileri sunulmuştur. Sütun başlıklarının tarihlendirme ve karşılaştırma çalışmasında iki önemli kriter göz önünde tutulmuştur. Bunlardan ilki, başlıkların sınıflandırıldığı çalışmaların dikkate

[9] Aynı yayının aynı sayfasında, MS 5.-6. yy'da görülen, sanatta doruk noktasına ulaşmış Korinth başlıklardan söz edilmektedir. Çalışmamızın devamında da görülebileceği üzere, söz konusu yylar sütun başlığı üretiminde, dolayısıyla mimari konusunda Bizans'ın Altın Çağına işaret etmektedir.

[10] Sütun başlıkları aracılığıyla yapı tarihlendirilmesinin yapıldığı bir çalışma için bkz; Boysal, 1952.

[11] Yalnızca 2009 yılında yüzey araştırması yapılmamış, bunun dışındaki tüm (2005-2014) yıllarda arazide bilfiil çalışılmıştır. Çalışmalar 2015 yılı itibarıyla da devam ettirilecektir.

alınmış olması, ikincisi elden geldiğince çalışma alanımıza yakın bölgelerin malzemesinin karşılaştırması olarak değerlendirilmesidir. Sonrasında yapılan çalışma, arazi ile sütun başlıklarının ve eğer varsa, diğer arkeolojik materyallerle birlikte değerlendirildiği bölümden oluşmuştur. Böylelikle, sütun başlıklarının ait oldukları yapılar ve yapıların konumları belirlenmeye çalışılmıştır. Tezin son kısmını katalog bölümü oluşturmuştur. Bu bölümde sütun başlıklarının fiziksel özellikleri, buluntu tarihleri ve yerleri, karşılaştırma örnekleri ve tarihleme önerileri bir arada verilmiş, böylelikle okuyucunun malzemeyi değerlendirmesi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Yine aynı gaye ile metin içerisinde sütun başlıkları değerlendirilirken yapılan tanımların özet hali kataloğa da eklenmiştir.

Literatür

Bu çalışmada, İon, Korinth, İon-impost, dil motifli, çanak formlu, impost, sepet/impost ve templon sütun başlığı olmak üzere sekiz ayrı tipte sütun başlığı incelenmiştir. Ayrıca iki adet sütun başlığı da belirli bir sınıflandırmaya girmeyişi sebebiyle ayrı ele alınmıştır.

Çalışma kapsamındaki beş adet İon başlık, Orhan Bingöl'ün 1980 yılına ait, toplamda üç yüz on yedi İon başlığı incelediği, "Das Ionische Normallkapitell in Hellenistischer und Römischer Zeit in Kleinasien" adlı eserinde ortaya koyduğu ölçütlerden faydalanılarak çalışılmıştır. Ayrıca John Herrmann'ın "The Ionic Capital in Late Antique Rome" adlı çalışması da, çalışmamızda incelediğimiz, Geç Antik Dönem'e ait İon başlıkların karşılaştırmasında faydalı olmuştur. Nikomedia'ya yakın oluşu ve yylar boyunca sütun başlığı üretilmesi nedeniyle oldukça önemli olan Prokonnesos (Marmara Adası) çalışmamız kapsamında, en az bir İon sütun başlığı tipiyle temsil edilmiştir. Bu tipin tespiti aşamasında Müren Beykan'ın "Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları" adlı doktora tezi çalışmasından yararlanılmıştır. İon sütun başlıkları konusunda çeşitli makalelerden de yararlanılmıştır.

Korinth sütun başlıkları hakkında çok sayıda çalışma mevcuttur. Yusuf Boysal'ın "Die Korinthischen Kapitelle Der Hellenistischen Zeit Anatoliens" ve "Korinth Düzeni'nin En Eski Dini Yapısı Olan Silifke Civarındaki Olba Zeus Tapınağı" adlı makaleleri, Wolf-Dieter Heilmeyer'in "Korinthische Normalkapitelle:

Studien zur Geschichte der römischen Architekturdekoration" adlı çalışması, Cevat Başaran'ın "Kyzikos Korinth Başlıkları" adlı makalesi, Vedat İdil'in "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korint Başlıkları", "Kaunos'tan Bir Korint Başlığı" ve "Korinthische Kapitelle im Museum von İzmir" adlı eserleri Hellenistik ve Roma dönemlerinin Korinth başlıkları hakkında çalışmamıza rehber olurken, Rudolf Kautzsch'un "Kapitellstudien: Beitrage Zu Einer Geschichte Des Spatantiken Kapitells Im Osten Vom Vierten Bis Ins Siebente Jahrhundert" adlı kitabı ve Ayşe Aydın'ın Silifke Müzesi eserlerini çalıştığı "Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirmesi" adlı eseri, Geç Roma-Erken Bizans Korinth Başlıkları ile ilgili yararlandığımız kaynakları oluşturmuştur. Hem karşılaştırma hem de tarihleme açısından daha birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Yararlanılan bu diğer kaynakların odağını yalnızca sütun başlıkları oluşturmamakta, sütun başlıkları diğer eserlerle birlikte değerlendirilmektedir. Yıldız Ötüken'in "Forschungen im nordwestlichen Kleinasien: Antike und Byzantinische Denkmaler in der Provinz Bursa" adlı eseri, Urs Peschlow'un "Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba bei Şile (2). Antike und byzantinische Denkmaler von der bithynischen Schwarzmeerküste" adlı makalesi, Philipp Niewöhner'in "Frühbyzantinische Steinmetzarbeitenin Kütahya: zu Topographie, Steinmetzwesen und Siedlungsgeschichte einer zentralanatolischen Region" ve "Aizanoi, Dokimion und Anatolien: Stadt und Land, Siedlungs- und Steinmetzwesen vom spateren 4. bis ins 6. Jahrhundert n. Chr." adlı eserleri söz konusu kaynaklara örnek olarak verilebilir. Bahsi geçen kaynaklar dışında, Korinth başlıkların karşılaştırma örneği çalışmasında çeşitli makaleler ve yüksek lisans tezleri[12] de incelenmiştir.

İon-impost, Erken Bizans Dönemi'nde kullanılan tipik sütun başlıklarıdır. Oldukça geniş bir coğrafyada görülen bu tip başlıklarla ilgili örneklerden bahseden çok sayıda kaynak olmasına karşın, Fikret Yegül'ün "Early Byzantine Capitals from Sardis. A Study on the Ionic Impost Type" adlı makalesi ile Eugenio Russo'nun "The Ionic Impost Capitals of the Church of St. John in Ephesus" isimli çalışması dışında, yalnızca bu tip başlıkların sınıflandırıldığı çalışma çok azdır. Kocaeli sınırlarında tespit edilen İon-impost başlıkların çalışılması esnasında, yararlanılan diğer kaynakların başlıcaları, Adnan Diler ve Hatice Özyurt Özcan'ın "Byzantine

[12] Söz konusu tezler için bkz; Güzel, 2007, Öcal, 2007.

Period in Kedreai (Sedir Island): Churches" adlı makalesi, Hülya Tezcan'ın "Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi" isimli kitabı ile Yıldız Ötüken ve Philipp Niewöhner'in yukarıda adı geçen eserleri olmuştur.

Dil motifli başlıklar, kökeni çok eskiye dayanan, Roma ve Bizans dönemlerinde sıklıkla kullanım gördüğü anlaşılan başlıklardır. Türkçe literatürde, çok farklı adlandırmalarla karşımıza çıkan bu başlıklar[13], Dorothy King'in "Pergamene Palm Capitals and other Foliate Fancies" adlı makalesinde, Ebru Parman'ın "Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri" adlı kitabında, Yıldız Ötüken, Philipp Niewöhner, Hülya Tezcan, Urs Peschlow'un yukarıda adı geçen eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Çanak formlu başlıklar, esasen form olarak dil motifli başlıklar ile aynı tiptedir. Lakin bu tip başlıklar bezemesiz bir yüzeye sahiptir. Kocaeli'nde tespiti yapılan bu tip başlıklar değerlendirilirken, Çiğdem Temple'ın "Taş Eserler Eşliğinde Sille'nin Bizans Dönemi Mimarisine İlişkin Görüşler" isimli çalışmasından ve Yıldız Ötüken, Philipp Niewöhner ve Urs Peschlow'un yukarıda adı geçen eserlerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın içeriğinde tekil örneklerle temsil edilen sütun başlıkları ile tanımlanamayan parçalar, "Diğer Başlıklar" adı altında incelenmiş, yapılan bu incelemeler esnasında Hatice Özyut Özcan'ın "Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Orta Bizans Dönemine Ait Bir Grup Litürjik İşlevli Taş Eser" adlı makalesinden, Yıldız Ötüken, Philipp Niewöhner, Hülya Tezcan, Urs Peschlow, Ebru Parman, Ayşe Aydın'ın yukarıda adı geçen eserleri ve çeşitli doktora ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

[13] Detaylı bilgi için Dil Motifli Başlıklar adlı konuya bakınız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NİKOMEDİA

1.1. Kısa Tarihçe

Tarihsel süreç içerisinde, siyasi olaylar sebebiyle, sık sık sınırları değişse de kabaca, Kocaeli, Adapazarı ve Bolu illerinin tamamını, İstanbul'un Anadolu yakasını, Zonguldak İli'nin batı yarısını, Bilecik ve Bursa illerinin kuzey kesimlerini kapsayan (Sevin, 2013: s.29) antik Bithynia Bölgesi'nin[14] güvenli bir iç denize ve Avrupa'ya geçişi mümkün kılan bir yarımadaya (Kocaeli Yarımadası) sahip olması, Anadolu coğrafyasındaki yerini ve önemini farklılaştırmaktadır.

Kalkhedon (Kadıköy), Khrysopolis (Üsküdar), Kios (Gemlik), Prusa (Bursa), Nikaia (İznik), Herakleia (Ereğli) ve Klaudiopolis (Bolu) gibi (Çalık Ross, 2007: s. 16) önemli antik yerleşimleri içinde barındıran Bithynia'nın önde gelen şehirlerinden[15] bir diğeri, Hellenistik Dönemde MÖ 264 yılında I. Nikomedes[16] tarafından, Megara kolonisi olarak MÖ 712 yılında kurulmuş olan Astakos (Başiskele) kentinin (Fıratlı, 1959: s.6) karşısına kurulan Nikomedia'dır. Nikomedia, coğrafi konumu nedeniyle, sadece Bithynia Bölgesinde değil tüm Anadolu içerisinde çok özel ve önemli bir yere sahiptir. Uzun bir süre kesintisiz yerleşim görmüş olan Nikomedia, doğal korunaklı limanı ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan karayolunun üzerinde yer alan konumu sayesinde, ticari nakliyat ve askeri sevkiyat güvenliği açısından tarih boyunca stratejik önemini korumuştur.[17]

---

[14] Bir başka deyişle, antik dönem yer adlarıyla, doğuda Paphlagonialılar ve Mariandynler ile Epiktetonlar, kuzeyde Sangarius Nehri'nin döküldüğü yerlerden Byzantİon ve Kalkhedon Denizi'nin ağzına kadar Pontus Denizi tarafından, batıda Propontis, güneye doğru Mysia ve Hellespontus Phrygia'sı da denen Phrygia Epiktetos ile sınırlanmıştır; bkz; Strabon XII.4.1; Işık, 2001: s. 23. Sınırlar konusunda daha detaylı bilgi için bkz; Texier, 2002: s.94-95.

[15] Klaus Belke, Nikomedia'dan Nikaia ile birlikte Bithynia'nın en önemli şehri olarak bahseder; Belke, 2010: s.53.

[16] I. Nikomedes'in MÖ 264 yılında, Astakos Kentinin karşısına kendi adına bir şehir kurduğunu birçok antik kaynak yazmaktadır. Memnon FHG.432. fr12; Strabon XII.4.2; Pausanias 5.12.7.

[17] Özellikle İmparator Diokletianus dönemi yollar açısından Nikomedia'nın stratejik önemi için bakınız; Winfield, 1977: s. 152. Ayrıca Nikomedia'nın Kudüs'e giden hacı yolu üzerinde bulunduğu ve bu durumun öneminin vurgulandığı bir başka makale için; Crowfoot, 1899: s.53. Şehrin karayolları açısından önemi Clemens Bosch tarafından da özellikle vurgulanmıştır; Bosch, 1937: s.27-28. Jean-Pierre Sodini ise Nikomedia'yı, hem önemli bir liman hem de doğu yolunda vazgeçilmez bir durak olarak değerlendirmiştir; Sodini, 2014: s.367.

Nikomedia, I. Nikomedes tarafından kurulduktan sonra, kronolojik olarak Ziaelas (MÖ yaklaşık 250-230), I. Prusias (MÖ 230-182), II. Prusias (MÖ 182-149), II. Nikomedes (MÖ 149-127), III. Nikomedes (MÖ 127-94) ve IV. Nikomedes (MÖ 94-74)'in hükümranlık yıllarında Bithynia Krallığı'na (Harita 1) başkentlik yapmıştır (Çalık Ross, 2007: s.62-66, Çalık Ross, 2014: s.59). Bithynia Krallığı'nın sağlam temellere oturması ve ticaretin gelişmesi Ziaelas Dönemi'nde vuku bulmuştur (Harris, 1980: s.861). I. Prusias Dönemine, Makedonya-Kartaca ile kurulan ittifaklar ve Pergamon-Roma ile yapılan savaşlar damgasını vurmuştur. Ünlü Kartaca Komutanı Hannibal, I. Prusias Dönemi'nde Bithynia topraklarında ölmüştür (Çalık Ross, 2007: s.64). II. Prusias zamanında Pergamon Krallığı ile yapılan savaşlar devam etmiş, yenilen II. Prusias Roma'nın arabuluculuğunda barış yapmaya zorlanmıştır. Ardından, Roma ve Pergamon'un desteğiyle babası II. Prusias'ı öldürten II. Nikomedes Bithynia tahtına geçmiştir (Harris, 1980: s.863). II. Nikomedes Dönemi ile birlikte Pergamon Krallığı ile barış sağlanmıştır. III. Nikomedes'in tahta geçmesinden sonra Bithynia Krallığı ile Pontus Krallığı arasında ittifak kurulmuş ve Paphlagonia Bölgesi istila edilip paylaşılmıştır (Çalık Ross, 2007: s.65). Bu durum Roma'yı rahatsız etmiş ve her iki krallığa da bölgeden çekilmeleri konusunda ültimatom vermesine sebep olmuştur (Arslan, 2007: s.93). Sonrasında, Kappadokia konusunda anlaşmazlığa düşen Bithynia Kralı III. Nikomedes ile Pontus Kralı Mithradates'in böylelikle güçleri bölünmüş ve Roma'nın isteği doğrultusunda Paphlagonia Bölgesi'nden çekilmişlerdir (Arslan, 2007: s.102). III. Nikomedes'den sonra başa geçen IV. Nikomedes'in Dönemi, Bithynia Krallığı ile Pontus Krallığı arasındaki savaşlarla geçmiştir (Çalık Ross, 2007: s.66). IV. Nikomedes'in arkasında bir veliaht olmaması ve vasiyeti üzerine MÖ 74 yılında Bithynia Roma hâkimiyetine geçmiştir (Howorth, 1908: s.79). Böylelikle Nikomedia'nın başkentliğini yaptığı Bithynia Krallığı, Pergamon Krallığından sonra (Demircioğlu, 2011: s.412-413) Roma hâkimiyetine geçen Anadolu topraklarındaki ikinci bölge olmuştur.

IV. Nikomedes'in oğlu olduğunu iddia eden bir kişi, toprakların miras iptali için Roma Senatosu'na başvurmuş fakat sonuç alamayınca, Pontus Kralı VI. Mitridates'e sığınmıştır (Çalık Ross, 2007: s.67). Roma tarafından bu karışıklığı düzeltmesi için generaller görevlendirilmiştir (Çalık Ross, 2007: s.67). Mücadelelerden galip gelen Roma (Arslan, 2007: s.305), sınırları Amisos'a kadar

uzanan Bithynia- Pontus Eyaletini (Harita 2) kurmuştur (Kaya, 2005: s.165; Magie, 1950: s.1165).

Bithynia-Pontus eyaleti, Augustus Dönemi eyalet sistemine göre senato yönetimine verilmeden önce prokonsüller tarafından yönetilmiştir (Çalık Ross, 2012: s.7-8; Nicols, 1990: s.101-102; Rostovtzeff, 1919: s.10). Eyaletin başkenti Nikomedia olarak belirlenmiştir. MÖ 29 yılında Augustus Nikomedia şehrine Tanrıça Roma ve kendi adına tapınak yapılmasına izin vermiş (Dio LI.20.6-9), böylelikle kent eyaletteki imparatorluk kültünün merkezi olmuştur (Çalık Ross, 2007: s.68).

Genç Plinius'un Bithynia valisi olduğu MS 2. yy'ın başlarında İmparator Traianus'a göndermiş olduğu mektuplar, kent tarihi açısından bilgi edinmemiz bakımından son derece önemlidir. Genç Plinius bu mektuplarında; Nikomedia'da çıkan büyük bir yangın ve bu yangında yıkılan Isis Tapınağı'ndan (Plinius X.33), Nikomedia halkı tarafından yaptırılmaya çalışılan ancak yıkılan su kemerinden ve devlet eliyle su kemeri yapılarak kente su verilmesi gerekliliğinden (Plinius X.37-38), Nikomedia sınırlarındaki büyük bir gölden (Sapanca/Sophon) ve mermer, tarım ürünleri, kerestelik odunlar gibi ticari malların[18] sevkiyatının kolaylaştırılması amacıyla gölün deniz (Marmara/Propontis) ile birleştirilmesi projesinden (Plinius X.41), kentte bulunan eski Magna Mater tapınağı ve söz konusu yapının onarım gerektirdiğinden (Plinius X.49) bahsetmektedir.

Nikomedia, MS 120/122 yılında meydana gelen bir depremle hasar görmüş ve İmparator Hadrianus tarafından onartılmıştır (Çalık Ross, 2007: s.71; Çalık Ross, 2008a-b; Harris, 1980: s.895; Mitchell, 1987: s. 351). Bu dönemde Bithynia eyaletinin yönetimi İmparator'a verilmiştir (Çalık Ross, 2007: s.71).

MS 2. yy'da ardı ardına gelen depremlerle Nikomedia kenti yıkılmış ve dönemin İmparatorları tarafından onartılmıştır (Çalık Ross, 2010: 20). Stratejik konumu nedeniyle, MS 233-234 kışında Severus Alexander ve MS 242-243 yılında da III. Gordianus saraylarını kente taşımışlardır (Bosch, 1942: s.36).

[18] Plinius'un aktardığı bu bilgi, Nikomedia'nın ticaret ve malzeme sevkiyatı konusunda ne denli önemli bir yerleşim yeri olduğunun antik dönem yazılı belgelerdeki kanıtını oluşturmaktadır. Bu konu hakkında, arkeolojik ve epigrafik verilerden yararlanılarak yapılan çağdaş bir çalışma için bkz; Ward-Perkins, 1980.

MS 20 Kasım 284 yılında Nikomedia yakınlarında imparator ilan edilen Diokletianus (Barnes, 1976: s.176) zamanında şehir, Roma İmparatorluk tarihi boyunca en görkemli günlerini yaşamıştır (Belke, 2010: s.54). Söz konusu dönemde, son derece büyük sınırlara ulaşmış olan Roma İmparatorluğu (Harita 3-4), yönetimin kolaylaştırılması, veraset sisteminin çözülmesi ve MS 3. yy'ın ekonomik buhranından kurtulabilmek adına iki Augustus ve iki Caesar olmak üzere dört yönetici (tetrarşi) arasında paylaştırılmıştır (Rodley, 1994: s.9). Bu paylaşım sonucu, Roma kenti geleneksel başkentlik unvanını yitirmiş, Nikomedia Diokletianus'un, Thessalonika Galerius'un, Milano Maximianus'un ve Trier Konstantius'un yönetim alanlarının merkezi olmak üzere (Odahl, 2004: s.41) Roma İmparatorluğunun yeni bölgesel başkentleri olmuşlardır. Nikomedia bu dönemde Roma, Antioch (Antakya) ve Alexandria (İskenderiye)'dan sonra Roma İmparatorluğu'ndaki dördüncü büyük şehir haline gelmiştir (Fıratlı, 1971: s.8). Nikomedia başkentlik unvanını aldıktan sonra Diokletianus yoğun imar faaliyetlerine girmiştir.[19] Bu dönemde kentte bazilika, circus, silah fabrikası ve saraylar yapıldığı bilinmektedir (Lactantius VII.8-10). Ayrıca MS 294 yılında, kentte darphane binası inşa edilmiştir (Rees, 1993: s.188). İmparator Diokletianus söz konusu imar faaliyetleriyle Nikomedia'yı Roma'ya eş kılmaya çabalamış (Foss, 2002: s.3), bu durum kentin önemini pekiştirmiştir.

Nikomedia, Diokletianus (MS 284-305)[20] ve ardıllarının yönetimi altındayken şehirde vuku bulan bir başka önemli olay ise *Büyük Hıristiyan Kovuşturması (Great Persecution)*'dır.[21] MS 23 Şubat 303 yılında, bir pagan festivali olan *Terminalia Festivali* sırasında, Nikomedia kilisesinin[22] yakılmasıyla başlayan Hıristiyan kovuşturması (Lactantius XII, Keresztes, 1983: s.381) kısa sürede tüm imparatorluğa yayılmıştır. MS 311 yılına gelindiğinde, İmparator Galerius tarafından 30 Nisan günü yayınlanan ve Hıristiyanları, inançlarını yaşamalarında özgür bırakan *Hoşgörü*

[19] MS. 257/258 yıllarındaki Got yağması ve MS 268/270 yıllarındaki deprem nedeniyle şehir bu dönemde harap durumda olmalıydı. Bkz; Belke, 2010: s.53. Dolayısıyla, İmparator Diokletianus'un emriyle başlatılan yoğun imar faaliyetleri, kentin yeniden inşası anlamını taşımaktadır.

[20] İmparator Diokletianus MS 305 yılında, Nikomedia'da yapılan törenle, kendi isteği üzerine tahtı ardıllarına bırakır; Eutropius IX. 27.

[21] Günümüze ulaşabilmiş en önemli antik kaynaklardan biri olan Kilise Tarihi, bu konu hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Bkz; Eusebius, Church History VIII. 5-9.

[22] MS 303 gibi, Hıristiyanlık Tarihi açısından oldukça erken bir dönemde, Nikomedia'da büyük bir kilisenin varlığı ve sözü edilen tarihte yanarak yıkıldığı bilinmektedir. Bkz; Eusebius, Church History VIII. 5 ve ayrıca konu hakkında, aynı eserde 2516. dipnota bakılabilir. Bunun dışında, bir başka antik kaynakta Nikomedia kilisesine yönetici kesimden ve askerlerden oluşan bir grubun zorla girişi ve kilisenin yağmalanışı aktarılmaktadır. Bkz; Lactantius XII.

Fermanı (Edict of Toleration) yine Nikomedia'da yayınlanmıştır (Keresztes, 1983: s.390; Barnes, 1973: s.31). Nikomedia'da başlayan ve yayılan kıyımların yine Nikomedia'da sonlanması dramatik bir durum olarak tarihe geçmiştir.

Nikomedia, İmparator Konstantinus'un MS 330 yılında Konstantinopolis şehrini kurması ile birlikte (Harita 5) eski önemini yitirmeye başlasa da (Bosch, 1937: s.38; Belke, 2010: s.54), Konstantinus'un Nikomedia'da vaftiz edilmesi ve burada ölmesi (Eusebius, Life of Constantine III. 61; Norwich, 2013: s.67), naaşının Nikomedia'dan Konstantinopolis'e taşınması Hıristiyanlık tarihi açısından kentin önemli olmasını sağlamıştır. Ayrıca MS 4. yy'a *son pagan imparator* olarak damgasını vuracak olan İmparator Iulianus'un çocukluk ve gençlik yıllarının bir kısmı Nikomedia'da geçmiştir (Baydur, 1982: s.5-10).

Tarihi boyunca birçok depreme sahne olan Nikomedia (Çalık Ross vd 2005: s.764)'da, MS 358 ve 362 yıllarında gerçekleşen iki deprem, bu depremler arasında kente en çok zarar veren sarsıntılardandır. Bu tarihlerde vuku bulan depremlerde kent yerle bir olmuştur (Bosch, 1937: s.39). İmparator Iulianus çocukluğunun geçtiği bu kentin durumuna üzülerek yeniden inşası için cömert şekilde yardımda bulunmuş olsa da MS 363 yılındaki bir başka depremle bu çabalar boşa gitmiştir (Foss, 2002: s.16).[23]

MS 6. yy'a gelindiğinde, Iustinianus zamanında Nikomedia yeniden imar edilmiş (Çalık Ross vd 2005: s.763), Antoninus hamamları yeniden yapılmıştır (Procopius 5.3.8.). Ayrıca bu dönemde Nikomedia, Bithynia'nın başpiskoposluk merkezi halindedir (Foss, 2002: s.27).

MS 7. yy'da, İmparatorlukla birlikte Nikomedia'nın da durumu değişmeye başlar. MS 616-626 yıllarında Kyzikos bölge darphanelerinin kapanmasının ardından MS 619-626 yıllarında Nikomedia'da sikke basımı durmuştur.[24] Bu durum, Kalkhedon'a dek yayılmış olan Pers istilasının bir göstergesidir (Morrison, 2014: s.61). Pers istilasını izleyen dönemde, MS 629 yılında İmparator Herakleius, antik

[23] MS 342-1454 yılları arasında meydana gelen ve Nikomedia'yı da kapsayan depremlerin listesi için bakınız; Downey, 1955: s.596-600.

[24] Böylelikle MS 7. yy'ın ilk yarısında Nikomedia'da sikke darbının durmasıyla, sekiz yy'dan fazla bir süredir varlığını sürdüren bu endüstri son bulmuştur. Nikomedia'da ilk sikkeyi bastıran, kentin kurucusu I. Nikomedes'dir. Bkz; Çalık Ross, 2007: s.62; Işık, 2001: s.9.

Imperator Caesar unvanı yerine *Basileus* unvanını kullanmaya başlamış, bu durum da, en azından sembolik düzlemde, Antik Çağ'ın bitişi olarak yorumlanmıştır (Feissel, 2014: 103). Bahsi geçen yorum göz önüne alındığında, bu dönem itibariyle, imparatorlukla beraber Nikomedia'nın da yeni bir döneme girdiği söylenebilir. Her şeye rağmen Nikomedia MS 7. yy'da dinamik ve kalabalık bir şehir olma özelliğini sürdürmüştür (Sodini, 2014: s.367).

Yazılı kaynakların, yaklaşık bir asır kadar suskun kalışının ardından Nikomedia ismi, MS 8. yy'ın başlarında, Papa Konstantinus'un ve İmparator II. Iustinianus'un kente yaptığı ziyaretle birlikte anılmıştır (Çalık Ross, 2007: s.80). Ayrıca, yine MS 8. yy'da, Bizans topraklarının komutanların yönettiği *Thema*'lara ayrılması sonucu Nikomedia, *Optimati Theması*'nın başkenti olmuştur (Foss, 2002: s.31).

MS 10. yy'da (Harita 6)[25] Ruslar tarafından yağmalanan Nikomedia (Çalık Ross, 2007: s.81), MS 11. yy'ın son yıllarında Selçuklu Türklerinin istilalarına uğramıştır (Komnena VI.10). MS 1096 yılında I. Haçlı Seferi esnasında Haçlı ordusunun uğrak ve konaklama yeri olan Nikomedia (Foss, 2002: s.35), IV Haçlı Seferinde Latin Krallığı haline gelen Konstantinopolis'ten Macaire de Sainte-Menehould komutanlığında çıkan haçlı ordusu tarafından zapt edilmiştir. Böylelikle Nikomedia Frank kökenli yöneticilerce yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde kentin surları da onarım görmüştür (Villehardouin LXIX.312).

MS 13. yy'ın son çeyreğine ait yazılı kaynaklardan öğrenebildiğimiz kadarıyla kent bu dönemde başkentin ambarı durumundadır. Böylelikle Nikomedia limanının, kurulduğu andan itibaren önemini yitirmeden varlığını korumuş olduğunu anlamaktayız (Çalık Ross, 2007: s.84).

MS 14. yy'a gelindiğinde Anadolu Türklerinin Bizans İmparatorluğuna olan baskısı giderek artmıştır. Zira yylar boyunca Konstantinopolis kentine, büyük Diokletianus surlarıyla, kale görevi görmüş olan Nikomedia MS 1337 yılında (Mango, 1973: s.236) Türkler tarafından ele geçirilmiştir. Böylelikle Nikomedia için yeni bir dönem başlamıştır.

[25] Orta Bizans Dönemi'nin siyasi sınırlarını gösteren harita için bkz; Harita 6.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÜTUN BAŞLIKLARININ TİPOLOJİK DAĞILIMI

Antik Dönem'de taştan yapılan, genellikle bir altlığa kimi zaman da doğrudan yere dayalı,[26] silindir forma sahip düşey desteğe *sütun* adı verilmektedir. *Sütun başlığı* ise sütun ile taşıdığı kiriş arasındaki öğeyi teşkil etmektedir. Sütun başlığı, plastik özelliğinin ağır basması nedeniyle, arkeoloji açısından tarihlendirme vermesi, sanat tarihi açısından o dönemin estetik anlayışının kavranabilmesini sağlaması yönüyle, bir bütün olarak bakıldığında sütunun en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Eski Mısır tapınakları ile Grek ve Roma mimarisinde sütun başlıklarında önemli üslup biçimleri ortaya çıkmıştır. Sütun başlığının bezemesi klasik mimarlıkta, düzeni belirleyen başlıca öge olmuştur.

Çalışmamızın temelini oluşturan, Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları sırasında Nikomedia ve teritoryumunda tespit edilen sütun başlıklarının tanıtılmaya çalışıldığı bölümün ilk kısmına, kronolojik kaygı güdülerek, Dor düzenine ait sütun başlığı tespit edilememiş olması nedeniyle, İon tipi başlıkların anlatılmasıyla başlanması kanaatimizce en uygun olanıdır.

2.1 İon

İon Düzeni, "Klasik Dünya"da bilinen üç düzenden biridir.[27] Andizin olarak bakıldığında Dor Düzeni'nden sonra Korinth Düzeni'nden önceye rastgelen bu mimari biçem, adından da anlaşılacağı üzere İonya'da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İon Düzeni ve başlığı Anadolu kökenlidir (Vitruvius IV.I.8; Barletta, 2001: s.3).[28]

Dönemlere göre farklı bezeme programları uygulanmış olsa da üst kısımda abakus bölümü ve onun altında başlığın ön yüzünü oluşturur vaziyette, iki tarafta

[26] Dor Düzeni sütunları bu şekilde yapılmıştır.

[27] Dor, İon ve Korinth olmak üzere üçe ayrılan bu klasik mimari biçemler, Klasik Dünya'da özellikle kamusal yapılarda vazgeçilmez olmuşlardır. Bu mimari düzenler hakkında birincil kaynak, Rönesans Dönemi içerisinde tekrar "keşfedilen", Vitruvius'un "Mimarlık Üzerine On Kitap" (De Architectura) adlı eseridir. Metin, antik dönemden kalan ve mimarlık üzerine kapsayıcı tek eser olma özelliğini taşımaktadır. Söz konusu üç düzen hakkında detaylı bilgi için bkz; Vitruvius IV.I.1-12, IV.II.1-6. Ayrıca bu konu hakkında çağdaş bir çalışma için bkz; Barletta, 2001.

[28] Yazılı kaynaklar, İon Düzeni'nin Efes Artemis Tapınağı örneğinde, Anadolu kökeninden bahsetmektedir. Arkeolojik veriler aracılığı ile söz konusu düzenin, olası Kiklad kökeni tartışması için bkz; Barletta, 2001: s.84-124.

olmak üzere volütler, volütlerin arasında ovolo (yumurta), ok/mızrak ucu ve bitkisel motiflerin işlendiği ekhinus kısmı, yastık kısmını oluşturan ve çoğunlukla bitkisel motiflerle bezenen pulvinus ile pulvinusu ortadan bağlar şekilde yapılan balteus, İon başlığın bölümlerini oluşturmaktadır (Fig.1).[29]

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları kapsamında dört adet İon sütun başlığı ve bir adet İon sütun başlığına ait pulvinusun bir kısmının da görülebildiği volüt parçası tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Söz konusu başlıklar çalışmamız içerisinde 01 ve 05 katalog numaraları arasında sınıflandırılmıştır.

Yüzey araştırmaları kapsamında tespit edilen ilk İon başlık (Kat. No. 01) Gölcük İlçesi Saraylı Köyü içinde bulunmaktadır. Söz konusu İon başlığı mermerden yapılmıştır ve kırık vaziyette olan bir volüt haricinde tamdır. Sığ kanallarla yapıldığı görülen başlığın ekhinusu tek ovololudur. Derin ve açık bir kanalla gösterilen tek ovolonun, her iki tarafında bulunan volütlerden çıkan, birer yürek yaprak ve bunlardan çıkan iki filiz kıvrımı ekhinusu süsleyen unsurlardır. Volütler, klasik biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığa kütlesel bir görünüm kazandırmışlardır.[30] Başlığın, saz biçimli pulvinusu da sığ kanallarla yapılmıştır ve ortasında, balteusun olması gereken yerde düz ve derin bir kanal açılmıştır. Bu durum İon başlıklarda görmeye alışkın olduğumuz balteus biçiminden farklıdır. Bu özellikler dikkate alındığında, söz konusu İon başlığın Prokonnesos'da (Marmara Adası) üretilmiş olan İon başlıklarla aynı tipte olduğu görülmektedir. Bezemelerdeki ufak tefek farklılıklar dışında birbirinin aynısı olan bu başlıklardan Prokonnesos'da yapılan çalışmalarda otuz dört adet tespit edilmiştir (Beykan, 2004: s.25- Kat. No.1-21, 27-29, 42-49, 55 ve 56). Birbirinin aynı tipte bu denli çok başlığın aynı yerde bulunmuş olması ve bulunan bu yerin, sütun kaidesi, sütun gövdesi ve sütun başlığı olmak üzere, sütun üretimi konusunda uzmanlaşmış olması (Asgari, 1994: s.100) söz konusu tipin Prokonnesos tipi olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Zira bu tipte başlıklara, Prokonnesos'a oldukça yakın konumda olan Konstantinopolis'te de rastlamak mümkündür (Herrmann, 1988: s.96- Lev.73 Fig.174; Tezcan, 1989: s.322- Res.446). Ayrıca Roma'da bulunan S. Stefano

[29] İon başlığın bölümlerinin ve tiplerinin detaylı anlatımı için bkz; Herrmann, 1988: s.6-23; Bingöl, 1980: s.23-39.
[30] İon başlıklardaki bu değişim MS 4. yy'da ortaya çıkmıştır. Bzk; Herrmann, 1988: s.22.

Rotondo'da (MS 468-483), dış cephede aynı tipte İon başlık bulunmaktadır (Herrmann, 1988: s.95; 131- Lev.74 Fig.176). Side Müzesi'nde bulunan ve MS 5. yy'a tarihlenen bir İon başlık da (Bingöl, 1980: s.39, 232- Lev.20 Fig.285, 287), farklı bir kompozisyon içinde, ancak aynı tarz yürek yaprakları ve bunlardan çıkan filiz kıvrımlarını barındırmasıyla dikkat çekicidir. Eser, benzer örnekler ve "Prokonnesos tipi" dikkate alındığında MS 4-5. yy'a ait olmalıdır.

Nikomedia ve çevresindeki araştırmalar esnasında bulunmuş bir diğer İon başlık (Kat. No. 02), yine Gölcük İlçesi Saraylı Köyü sınırlarındadır. Mermerden yapılmış İon başlık yüzeyindeki yoğun aşınmaya rağmen tam ele geçmiştir. Sığ kanallarla yapıldığı görülen başlığın ekhinusu ovolosuzdur. Bunun yerine, volütlerden çıktığı görülen ve başlığın ortasında birleşen akanthus yaprakları ve bunun altında inci payet görülmektedir. Volütler, klasik biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığa kütlesel bir görünüm kazandırmışlardır. Başlığın pulvinus bölümünde bitkisel bir motif tüm detaylarıyla görülebilmektedir. Tam ortada yer alan balteus ise oldukça kalındır. Eserin ekhinus bölümü alışılagelmişin dışında bir bezemeye sahiptir. İşçilik ve bezeme olarak benzerleri olsa da (Herrmann, 1988: s.132- Lev.120 Fig.272-273), ekhinus, tarihleme ölçütü konusunda çok az veri sağlamaktadır. Yerel üretim olabilecek bu başlığın pulvinusuna bakıldığında ise farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da birçok yerde karşılaşılan söz konusu pulvinus ve balteus bezemesi[31] (Bingöl, 1980: s.111-112- Lev.36 Fig.14, Lev.37 Fig.203) MS 2-4. yy özelliği olarak kabul edilmektedir. Başlığın volütlerinin MS 4. yy özelliği göstermesi ve pulvinusun bahsi geçen özellikleri dikkate alındığında eser MS 4. yy'a ait olmalıdır.

Tespiti yapılan üçüncü ion başlık (Kat. No. 03) da Gölcük İlçesi Saraylı Köyü'ndedir. Mermerden yapılan başlık, bir evin önünde, zeminde devşirme (spolia)[32] olarak kullanılmıştır. Ekhinus kısmında oldukça sığ kanallarla yapılmış üç ovolo görülebilmektedir. Volütlerin bir kısmı kırık ve eksiktir. Volütler, klasik

[31] Bu tip pulvinuslar Orhan Bingöl tarafından, "*Unten Miteinander Verbundane Horizontale Blatter*" olarak sınıflandırılmıştır. Bkz; Bingöl, 1980: s.111-112.

[32] Türkiye'nin hemen her yerinde devşirme malzeme olarak tekrar kullanım gören, mimari plastik alanında nitelikli eserler üretmiş Roma ve Bizans uygarlıklarına ait olan bu eserler, genellikle hazır malzeme kullanımı gibi ekonomik nedenlerle kullanılmış ve kullanılmaktadır. Lakin bu durum yeni ortaya çıkmamıştır. Özellikle, Geç Antik Dönem olarak adlandırılan süreçte, mimari parçaların, başka yapılarda yeniden kullanımı söz konusudur (Coates-Stephens, 2003: s.343). Ayrıca Anadolu Türk Mimarisinde de görülen bu durum için bkz; Şaman Doğan ve Yazar, 2007: s.209-230.

biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığa kütlesel bir görünüm kazandırmışlardır. Eserin pulvinus kısmında çifte astragal[33] (balteusu oluşturmaktadır) haricinde bir bezeme yoktur. Başlık, pulvinus kısmı ve ekhinus bölümüne göre benzer örnekler (Herrmann, 1988: s.54-56- Lev.34 Fig.85, Lev.36 Fig.90)[34] ve tarihleme kriterleri dikkate alındığında MS 3- 4. yy'a ait olmalıdır.

Araştırma kapsamında, Nikomedia'nın teritoryumunda yer alan Derince İlçesi Çancılar Köyü içerisinde de bir İon başlığı (Kat. No. 04) parçası tespit edilmiştir. Kireçtaşından yapılmış olan başlığa ait parça, volütün bir kısmı ile pulvinus bölümünün yarısından ibarettir. Volütün ve pulvinusun derin kanallarla yapıldığı görülmektedir. İon başlık parçasının, malzemesinin aksine iyi işçiliği olduğu gözlenmiştir. Pulvinus bölümündeki bitkisel motif ve bunun işlenişi tarihlendirme açısından değerlendirildiğinde (Bingöl, 1980: s.74- Lev.37 Fig.118), eser MS 3. yy'a ait olabilir.

Tespit edilen son İon başlığı (Kat. No. 05) Karamürsel İlçesi İnebeyli Köyü'ndedir. Mermerden yapılmış başlık, volütlerindeki ve abakusundaki ufak kırıklar dışında tamdır. Abakus kare şekillidir. Ekhinus bölümünün altına sarkan volütler, tespiti yapılan diğer İon başlıklardan farklı bir özelliği sergilemektedir. Volüt kanalları derin şekilde yapılmıştır. Ekhinus bölümü üç ovolo ve bunların arasındaki mızrak uçlarından oluşmaktadır. Ayrıca iki yan ovolonun yarısı, üzerlerine gelen akanthus yaprakları tarafından kapanmıştır. Ovololar derin kanallarla belirgin hale getirilmişken akanthus yaprakları sığ kanallarla yapılmıştır. Ovololar arasında bulunan mızrak uçları, aşırı yıpranma yüzünden zorlukla seçilebilmekte olup bunların işçiliği konusunda yorum yapmak farazi olacaktır. Başlığın pulvinusuna bakıldığında, kalın bir örgü halinde balteus ve yaprakları kalın ve birbirinden ayrık yapılmış bitkisel motif görülmektedir.[35] Ekhinus bölümünün

[33] Söz konusu bezeme, Anadolu'da MÖ 5. yy'da görülmeye başlanmış, MÖ 2. yy içerisinde popüler hale gelmiştir. Başlığın büyüdüğü durumlarda iki yerine üç astragal kullanıldığı da görülmüştür. Bkz; Herrmann, 1988: s. 20.

[34] Yüzey Araştırmaları sırasında Saraylı Köyü'nde tespiti yapılan bir diğer İon başlık (Kat. No. 01), önceden belirtildiği üzere, Prokonnesos tipine aittir ve Kat. No. 03 İon başlığının hemen yanında bulunmuştur. John Herrmann tarafından çalışılan, Roma'da bulunan benzer bir İon başlık Prokonnesos üretimidir ve MS 3- 4. yy'a aittir. Bkz; Herrmann, 1988: s.93- Lev.70 Fig.164. Bu durum, Kat. No. 03 İon başlığının da Prokonnesos üretimi olabileceğini düşündürtmektedir.

[35] Söz konusu balteus bezemesi Orhan Bingöl tarafından "*Gedrehte Bander*" adı altında sınıflandırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz; Bingöl, 1980: s.73-74.

altına sarkan volütler ve benzer örnekler göz önüne alındığında eser MS 2. yy'a tarihlendirilebilir (Bingöl, 1980: s.73-74- Lev.13 Fig.222, Lev.26 Fig.222).

Nikomedia ve çevresinde tespit edilen çalışma kapsamındaki İon sütun başlıklarına genel olarak bakıldığında, bir örnek dışında, hepsinin MS 3-5. yy'lara yani Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ait olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemde İon düzeninin ve dolayısıyla İon sütun başlıklarının kullanımının azaldığı bilinmektedir (Alp, 2013: s. 63).[36] Bu yönüyle ele geçen başlıklar önem kazanmaktadır. Bunun dışında, başlıkların neredeyse tamamı kaliteli mermerden[37] (Gölcük Saraylı Köyü'ndeki örneklerin Prokonnesos mermeri olma olasılığı yüksektir) yapılmıştır. İki tanesi tam, diğer ikisi tama yakın, biri kırık parça olan İon başlıklar, bezeme programlarıyla, üç ovololu, tek ovololu ve ovolosuz olmak üzere, çeşitlilik göstermektedirler. Ayrıca "Prokonnesos tipi" olarak belirlediğimiz İon başlık, Nikomedia ile Prokonnesos arasındaki ilişkiyi arkeolojik olarak kanıtlamış olması nedeniyle oldukça mühimdir. MS 2. yy'a tarihlenen Karamürsel İnebeyli Köyü İon sütun başlığı ise, Kocaeli'de arazide tespit edilen en erken tarihli sütun başlığı olması nedeniyle bölge için önem taşımaktadır.

2.2 Korinth

Korinth başlıklar, bu tez kapsamında incelediğimiz ikinci başlık tipini oluşturmaktadır.

İlk örneğini, Yunan Anakarası'nda yer alan, MÖ 5. yy'a tarihlenen Bassai Apollon Tapınağı iç mimarisinde (İdil, 1984: s.1), yapının dış cephe düzenlemesinde kullanımını ise MÖ 335/334 yıllarında Atina Lysikrates Anıtı'nda gördüğümüz (Başaran, 1997: s.5) Korinth başlıklar,[38] Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde oldukça popüler hale gelmiş ve Geç Antik Dönem'e kadar yoğun bir şekilde çeşitli yapılarda kullanılmışlardır. Bezekselliği ön plana çıkaran (Başaran, 1999: s.9) bu başlık tipi, bir rivayete göre, mimar ve heykeltıraş olan Kallimakhus'un Korinthli

[36] Ayrıca söz konusu dönemde kullanılan İon sütun başlıklarına ait kısa bilgi için bkz; Alp, 2013: s.63-64.
[37] "Kaliteli mermer" ibaresi ile mermerin ince granürlü yapısı ve işlenmeye uygun oluşu kastedilmektedir.
[38] Ayrıca Korinth başlığın dini mimaride, dış cephede ilk kez görüldüğü yer olarak, Erken Hellenistik Çağ'ın yapısı Olba Zeus Tapınağı önerilmektedir. Bkz; Boysal, 1952: s.240.

genç bir kızın mezarının üzerine konan ve kenger (akanthus) yapraklarıyla kaplanmış olan sepeti görmesi ve bundan esinlenmesiyle ortaya çıkmıştır (Vitruvius IV.I.9-10).

Standart Korinth başlıkların bölümleri üstten aşağıya sırasıyla; abakus, abakus çiçeği, abakusun altında yer alan ve başlığın çekirdeğini oluşturan kalathos (sepet), köşe volütü, heliks, kaulis ve akanthus yapraklarından oluşmaktadır (Fig.2). Bu denli çok bölümden oluşan Korinth başlıklar, yapıdaki taşıyıcı özelliklerinin yanı sıra bezeme görevini de üstlenerek (İdil, 1984: s.2) kullanıldıkları yapılarda hareketliliği sağlamışlardır.

Hellenistik Dönem'den itibaren Anadolu'da görülmeye başlanan Korinth başlıklar, söz konusu dönem içerisinde az sayıda örnekle temsil edilmektedir. Bodrum Müzesi Korinth başlığı (İdil, 1984: s.2-3), Myrina menşeli Bergama Müzesi Korinth başlığı (Boysal, 1957: s.132) ve Olba Zeus Tapınağı Korinth başlıkları (Boysal, 1957: 123-128; Williams, 1974: s.410) bu dönemi örnekler niteliktedir. Başlıkların genel hatları itibariyle uzun olması, kalathos'un belirgin şekilde görünmesi, kaulislerin uzun ve kalın olması ile akanthus yapraklarının birbirinden ayrı olması bu dönem Korinth başlıklarının karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır (İdil, 1984: s.3). Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne geçiş örnekleri olarak kabul edilen başlıklar ise Ankyra (Ankara) Augustus Tapınağı başlıklarıdır (İdil, 1984: s.3; Boysal, 1957: s.131).

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise, Augustus iktidarıyla birlikte hemen her yerleşimde Korinth tarzı sütun başlıkları görülebilir olmuştur. Kyzikos'daki MS 2. yy'ın başlarıyla MS 5. yy sonlarına tarihlenen başlıklar (Başaran, 1997: s.22-23) ile aynı yy'lar arasına tarihlenmiş Side Müzesi başlıkları (Güzel, 2007: s.56), Kaunos'ta bulunan ve MS 2. yy ilk yarısına tarihlenen başlık (İdil, 1997: s. 163), Perge'deki MS 2. yy sonu MS 3. yy başına tarihlenen başlıklar (Türkmen Peker, 2013: s.156-Fig.1.2), İzmir Müzesi'ndeki MS 2. yy başlıkları (İdil, 1981-1982: s.149-186), İstanbul Khora Kilisesi'ndeki MS 6. yy ilk yarısına tarihlenen başlıklar (Hjort, 1979: s.247-248- Fig.57-60), Alahan'da tespit edilen ve MS 5. yy ikinci yarısı ve MS 6. yy başlarına tarihlenen başlıklar (Elton vd 2009: s.89-90- Fig.6) ile Silifke Müzesi'nde bulunan MS 4-6. yy başlıkları (Aydın, 2013: s.299-305), Anadolu'nun daha birçok antik yerleşiminde rastladığımız, Korinth üslubu sütun başlıklarına örnek

oluşturmaktadır.[39] Böylelikle Erken Bizans Dönemi'ne değin kullanılmış olan bu başlık tipinin yylar boyunca varlığını sürdürmüş olduğu görülmektedir. Korinth tarzı sütun başlıklarının bu denli uzun süre kullanılmasında, diğer klasik düzenlere oranla süsleme açısından daha gösterişli olması ve imparatorluğun gücünü ve zenginliğini en etkili şekilde yansıtması etken olmuş olmalıdır (Alp, 2006: s.44). Lakin bu süreklilik içerisinde Korinth tarzı sütun başlığı değişmeksizin üretilmemiş, değişik dönemlerde ve coğrafyalarda farklılık göstermiştir.

Başlıkların dönemlere göre nasıl bir değişim geçirdiğinden kısaca bahsetmek gereklidir.

Julius Claudius Dönemi başlıklarına bakıldığında, Hellenistik Dönem etkisinin devam ederek akanthus yapraklarının birbirinden ayrı yapıldığı, üst sıra akanthus yapraklarının kalathos taş yüzeyi üzerinden yükseldikleri, kaulislerin kalın ve bazen de damarlı işlendiği, dar abakus levhasının altındaki volütler ve helikslerin ise ince oldukları göze çarpmaktadır (İdil, 1984: s.9).

Flaviuslar Dönemi'ne gelindiğinde, Korinth başlıkların serbest bir stilde üretildikleri anlaşılmaktadır. Zira bu başlıkların kaulisleri yoktur. Akanthus yaprakları arasında oluşan "damla" biçimindeki gözler de ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır (İdil, 1984: s.14).

İmparator Traianus ve İmparator Hadrianus dönemlerinin özellikleri ise akanthus yaprak dilimleri arasındaki geçişlerin yuvarlatılmış olması ve helezonik yapıda verilmeleri, yaprakların işlenişindeki ince detaylar ve plastik özelliklerin ön plana çıkmasıdır (Başaran, 1997: s.5). MS 2. yy Korinth başlıkları için Bergama Kızıl Avlu örnekleri, ince işçilikleriyle, farklılık teşkil etmektedir (Heilmeyer, 1970: s.88). Lakin MS 2. yy örnekleri arasında daha basit dekorasyona sahip olanlar da vardır. Bu örneklerde genel olarak; akanthus yapraklarının birbirinden oldukça uzak yapıldığı, kalathosun arka planda geniş bir yer kapladığı ve çan biçimini aldığı, uzun olan akanthus yapraklarının üstlerinin yüzeysel işlendiği görülmektedir (İdil, 1984: s.31-33).

[39] Ayrıca, günümüzde Makedonya sınırlarında bulunan, antik Stobi yerleşimindeki MS 5. yy özellikleri gösteren Korinth başlıklar ile Hırvatistan Dubrovnik'teki MS 5- 6. yy'lara tarihlenen Korinth başlıklar Balkanlar için örnek teşkil edebilir. Bkz; Kitzinger, 1946: s.102-103- Fig.129-130; Siljeg, 2007: s.257-261.

Geç Antik Dönem Korinth başlıklarının ayırt edici özelliği ise önceki yylara oranla yüzeyselliğin baş göstermesi ve ayrıntıların ortadan kalkması olarak gözümüze çarpmaktadır. Ayrıca bu dönem başlıklarında, tabanda birbirine bağlı yaprak dişlerinin arasında oluşturulan kenarları içe bombeli dörtgen alan mevcuttur (Başaran, 1997: s.20). Başlıklardaki bu özellik MS 3. yy'dan MS 4. yy'a geçiş olarak kabul edilse de (Başaran, 1997: s.21-22) damla motifi ve baklava dilimleri MS 5. ve 6. yy özelliği olarak Konstantinopolis şehrinde görülmektedir (Aydın, 2013: s. 299; Westphalen, 2006: s.396). Aynı dönem plaster başlıklarında (Kramer, 1994: Lev.9 Kat.55) ve kompozit başlıklarda da benzer özellikler görülmektedir (Başaran, 1999: s.43).

Nikomedia ve teritoryumundaki yüzey araştırmaları sırasında, Kocaeli'nin farklı ilçelerinden farklı dönemlere ait on bir adet Korinth başlık tespit edilmiştir. Korinth başlıklar, çalışma kapsamında nicelik olarak en fazla olan başlık tiplerindendir. Söz konusu başlıklar çalışmamız içerisinde 06 ve 16 katalog numaraları arasında sınıflandırılmıştır.

Tespiti yapılan ilk Korinth başlık (Kat. No. 06) Gölcük sınırları içinde, Saraylı Köyü'ndedir. Mermer malzemeli, yer yer kırıkları olan başlık oldukça aşınmış olsa da, başlığın derin kanallarla yapıldığı, sağlam kalan yerlerinden anlaşılmaktadır. Abakusu tek yerde kırık, diğer üç cephede sağlamdır. Abakusun sağlam olduğu üç cephede tomurcuk şeklinde abakus çiçekleri görülmektedir.[40] Başlığın kalathosu çift sıra akanthus yaprak çelenklidir ve alt ile üst kısım aynı olmak üzere sekiz akanthus yapraklıdır. Alt sıra akanthus yapraklarının yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmaktadır. Yine alt sıra akanthus yaprakları kendi aralarındaki geçişlerde damla motifi oluşturmaktadır. Üst sıra akanthus yapraklarının arasında ise kalp şeklinde kaulis çanakları yer almakta ve bunlardan heliksler çıkmaktadır. Ancak başlığın üst kısmında yer alan kırıklar yüzünden heliksler tam olarak görülememektedir. Eser üzerinde matkap izleri açıkça görülebilmektedir. Matkap izleri ve damla ile baklava motiflerinin bir arada oluşları ve benzer örnekler (Niewöhner, 2006: s.428- Kat. No.11; Niewöhner, 2007: s.268- Lev.40 Fig.352; Aydın, 2013: Kat. No. 236; Başaran, 1997: s. 20-21- Res. 36;

[40] Tomurcuk şeklinde yapılmış abakus çiçekleri MS 4. yy dönem özelliği olarak değerlendirilmiştir; bkz. Başaran, 1997: s.21, Res. 37.

Kautzsch, 1936: s.36- Lev.9 Fig.132-138) göz önüne alındığında eser MS 4-6. yy ait olmalıdır.[41]

Bölgede tespiti yapılan ikinci başlık (Kat. No. 07) yine Gölcük Saraylı Köyü'nde, 06 Kat. No.lu başlığın yanındadır. Söz konusu ortadan ikiye ayrılmış mermer başlığın abakus kısmı kırıktır. Dolayısıyla abakusa ilişkin hiçbir veri elimize geçmemiştir. Başlığın kalathosu çift sıra akanthus yaprak çelenklidir. Alt ve üst sırada sekiz akanthus yaprağı görülmektedir. Kaulis, heliks ve volütlere ilişkin hiçbir ize rastlanmayan başlığın derin damarlı, ince ve uzun yapraklara sahip olduğu görülmektedir. Akanthuslara ilişkin bu özellikler Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olarak karşımıza çıksa da söz konusu başlık Roma örneklerine göre tıknaz ve basıktır. Ayrıca 06 Kat. No.lu başlıkla aynı tarzda ve işçilikte olmak üzere, alt sıra akanthus yapraklarının yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmuştur. Lakin bu örnekte damla motifi biraz daha ince ve uzundur. Benzer örnekler temel alındığında (Kautzsch, 1936: s.65-66- Lev.16 Fig. 209; Niewöhner, 2007: s.286- Lev.53 Fig.439) eser MS 4- 5. yy'a ait olmalıdır.[42]

Nikomedia ve çevresindeki arazi çalışmaları esnasında incelenen diğer Korinth başlık (Kat. No. 08), önceki iki örnekte olduğu gibi, Gölcük Saraylı Köyü'nde, 06 ve 07 Kat. No.lu başlıkların yanındadır. Abakus bölümünün bir kısmı kırık olan mermer başlığın, alt sıra akanthusların olduğu bölümü de kırıktır. Dolayısıyla alt sıra çelenge ait yaprakların yalnızca üst bölümü görülebilmektedir. Lakin kalathosun iki sıra yaprak çelenkli olduğu anlaşılabilmektedir. Başlığın volüte çıkış yerlerinden ise yalnızca biri görülebilmekte olup diğer üçü kırıktır. Akanthus yaprakları kalathosu saracak şekilde büyük ve geniş şekilde yapılmıştır. Orta yaprak damarı hariç diğer kısımlar sığ işlenmiştir. Başlığın ayırt edici özelliğini, volüt şeritlerinin üst yaprak çelenginin aralarında "U" şeklinde bir araya gelerek oluşturdukları bezeme ve bu bezemenin içerisindeki yaprak oluşturmaktadır. Bu özelliklere sahip başlıklar "*lir formlu başlıklar*" olarak adlandırılmaktadır. İlk olarak görüldükleri yapı Ravenna S. Francesco'dur ve MS 450'ye tarihlidir (Aydın, 2013: s.299). Bu tip başlıkların MS 5. yy ortalarından 6. yy'ın ilk yarısına kadar Konstantinopolis atölyelerinde üretildiği

[41] Niewöhner bu tip başlığı "tırtıklı büyük akanthuslu" (großgezacktem akanthus) olarak sınıflandırmıştır.
[42] Niewöhner bu tip başlığı "tırtıklı büyük akanthuslu" (großgezacktem akanthus) olarak sınıflandırmıştır.

ve diğer bölgelere buradan gittiği kabul edilmektedir (Kautzsch, 1936: s.59). Bu durumda eseri, benzer örnekleriyle de karşılaştırarak (Barsanti, 1995: s.58- Fig.4; Tezcan, 1989: Res.418, 426; Niewöhner, 2007: Lev.46 Fig.395a; Ötüken, 1996: s.177- Lev.29 Fig.5; Aydın, 2013: Kat. No. 200-206; Kautzsch, 1936: s.59-60- Lev.14 Fig. 195, Lev.16 Fig.225; Hjort, 1979: s.247-248- Fig.57-59; Dark ve Özgümüş, 2013: s.81- Fig.74) MS 5. yy ikinci yarısı ile 6. yy ilk yarısına tarihlemek mümkün gözükmektedir.

Araştırmalar sırasında tespiti yapılan bir diğer mermer Korinth başlık (Kat. No. 09) Gölcük İli Çiftlik Mahallesi'nde bulunmaktadır. Başlık oldukça aşınmıştır ve üst kısmı oyularak dibek olarak devşirilmiştir. Çift sıra akanthus yaprağı çelenkli başlık da yapraklar kalathos zeminine oldukça yakındır. Bir başka deyişle başlık oldukça sığ yapılmıştır. Haliyle derin kanallar göze çarpmamaktadır. Net olarak belli olmasa da alt çelenk sırasında sekiz, üst çelenk sırasında altı yaprak olmalıdır. Baklava dilimi motifi her iki çelenkte de yer almaktadır. Başlıkta kaulis, volüt ve heliksler görülmemektedir. Bu durum deformasyona bağlı olabilir. Benzer örnekleri (Aydın, 2013: Kat. No.222; Westphalen, 2006: Kat. No.2.4-5 Lev.2-4) dikkate alındığında eser MS 5. yy.'a tarihlendirilebilir.

Nikomedia ve teritoryumunda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında ele geçen bir sonraki mermer Korinth başlık (Kat. No. 10) Gölcük Nüzhetiye Köyü sınırları içindedir. Başlığın abakus kısmı kırıktır. Kırıklar yüzünden volütlere ilişkin hiçbir veri olmasa da helikslerin bir kısmı ve kaulisler görülebilmektedir. Çift sıra akanthus çelenkli başlığın alt ve üst sırasında sekiz akanthus yaprağı, yer yer kırıklara rağmen görülebilmektedir. Nispeten derin kanallı yapılmış başlıkta, önceki örneklerde görüldüğü gibi, alt çelenkte yapraklar birleşerek baklava motifi oluşturmuştur. Bir önceki Korinth başlıkta olduğu gibi bu başlıkta da akanthus yaprak dişleri kendi içinde bağlanmış böylelikle küçük kapalı dairesel alanlar oluşmuştur. Ayrıca başlık stil olarak 07 Kat. No.lu başlığa oldukça benzemektedir. İki başlık arasındaki farklar, 10 Kat. No.lu başlıktaki işçiliğin daha özenli olması ve 07 Kat. No.lu başlıkta görülen matkap izlerinin düzeltilmemiş olmasıdır. Başlığı özellikleri ve benzerleri (Aydın, 2013: Kat. No. 212; Kautzsch, 1936: s.51-52- Lev.12 Fig.159-163; Başaran, 1997: s. 20-21- Res.36; Niewöhner, 2007: s.286-

Lev.53 Fig.439) göz önüne alındığında MS 4. yy ile 5. yy. arasına tarihlemek mümkün olacaktır.

Bir başka Korinth başlığı da (Kat. No. 11) Gölcük Nüzhetiye Köyü sınırlarında tespit edilmiştir. Mermer malzemeli başlık oldukça tahrip olmuştur. Abakus bölümü ve alt sıra akanthus kısmının büyük bölümü kırılmıştır. Korinth başlığın elimize geçen bölümü iki sıra akanthus çelenginden ve kaulislerden ibarettir. Akanthus yaprakları uzun, geniş ve derin kanallı işlenmiştir. Üst çelenkte, yaprakların arasında kaulisler görülmektedir. Bulunan diğer başlıklardan farkı, baklava dilimi motifinin, görülebildiği kadarıyla, her iki çelenkte de yer almasıdır. Başlığın bu özelliği ve benzer örnekleri (Aydın, 2013: Kat. No.220; Westphalen, 2006: Kat. No.2.4-5 Lev.2-4; Tezcan, 1989: s.309-310- Res.419-421; Ötüken, 1996: s.190- Lev.35 Fig.1) dikkate alındığında eser MS 5. yy.'a tarihlendirilebilir.

Çalışma kapsamındaki bir sonraki mermer Korinth başlık (Kat. No. 12), Başiskele sınırlarındaki Kullar'da tespit edilmiştir. Tama yakın olan başlığın yalnızca bir köşe volüdü ve abakus çiçeğinin biri kırıktır. Başlığın abakusunda, kırık olan dışında, tek bir yüzünde çiçek bulunmaktadır. Bu özelliği ile abakusu iki çiçekli olarak, birçok Korinth başlıktan ayrılmaktadır. Abakusun hemen altında ise volütler açık bir şekilde görülebilmektedir. Akanthus yaprakları kalathosu saracak şekilde büyük ve geniş şekilde yapılmıştır. Ancak yine de yer yer kalathos gözükmektedir. Çift sıra akanthus çelenkli başlığın alt sırasında sekiz, üst sırasında dört akanthus yaprağı görülmektedir. Ayrıca, alt çelenkten çıktığı görülen ve üst çelenk akanthus yapraklarının arasında, başlığın dört yüzünde de farklı olmak üzere bitkisel (floral) bezeme mevcuttur. Başlıktaki bu detay sık rastlanan bir durum değildir. Yapraklar sığ kanallı yapılmış olsa da yaprak aralarında, damla motifi oluşturan, derin matkap kullanımı fark edilmektedir. Alt sıra akanthus çelenginde, akanthus yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmuştur. Lakin söz konusu örnekte, Saraylı Köyü Korinth başlıklarından farklı olarak, akanthus yaprak dişleri kendi içinde bağlanmış böylelikle küçük kapalı dairesel alanlar oluşmuştur. Bu özellik ilk kez MS 3. yyda ortaya çıkmış, MS 4. yyda sıklıkla görülmüştür (Başaran, 1997: s.21-22). Yoğun matkap kullanımı ve detayların az ve sığ oluşu, ayrıca yukarıda bahsedilen özellikler ve benzer örnekleri (Başaran, 1997: s.20-21- Res. 35, 36, 39; Kautzsch, 1936: s.59- Lev.14 Fig.184; Ötüken, 1996: s.103-

Lev.10 Fig.4; Aydın, 2013: Kat. No.156) dikkate alındığında Kullar'da tespit edilen Korinth başlığı MS 4. yy ile MS 6. yy'a tarihlendirilebilir.

Nikomedia ve çevresinde tespit edilerek çalışma kapsamında değerlendirilen bir sonraki mermer Korinth başlık (Kat. No. 13) İzmit Orhan Mahallesi'nde tespit edilmiştir. Abakusun tamamı kırık, onun dışında yer yer kırıkları olan başlığın yalnızca bir volutü sağlam kalmıştır. Volüt uzun ve ince sapa sahiptir. Sığ kanallı yapılmış olsa da volüt büyük olarak tanımlanabilir. Çift sıra akanthus yapraklı başlıkta, yapraklar detaylandırılmamış, yaprak gövdeleri sığ çizgilerle belirtilmiştir. Alt çelenk sırasında baklava dilimi motifi görülmekte, yaprak aralarında oluşan damla şeklindeki boşluklar bu başlıkta da fark edilmektedir. Üst yaprak sırası ise alta oranla farklılık göstermektedir. Söz konusu bölümde yapraklar kalathosa iyice yayılmış, büyük ve geniş bir biçimde betimlenmişlerdir. Ancak yine geç dönem özelliği olarak kanallar sığ yapılmıştır. Eser MS 5. yy'ın ikinci yarısına aittir (Kautzsch, 1936: s.51-52- Lev.12 Fig.164).

Bir sonraki Korinth başlığı (Kat. No. 14) kireçtaşından yapılmıştır ve Körfez İlçesi'ne bağlı Tavşancıl Mahallesi'nde tespit edilmiştir. Söz konusu başlık tama yakındır. Yalnızca alt akanthus çelenginin dışa doğru çıkan yaprakları kırık vaziyettedir. İnce bir abakusa sahip olan başlığın, hemen abakus altında stilize olmuş ve oldukça incelmiş heliksleri görülebilmektedir. Helikslerin altındaysa, ortalarında daire şeklinde boş alan oluşturur şekilde yapılmış, geniş akanthus yaprakları görülmektedir. Bu geniş akanthus yaprakları görmeye alışık olduğumuz çelenk biçiminde değildir. Her biri birbirinden bağımsız sekiz yapraktan oluşmaktadır. Söz konusu boş alanda kalathos görülmektedir. Bu alanın hemen altında ise alt akanthus çelengi başlamaktadır. Önceki başlıklarda olduğu üzere bu başlıkta da yaprakların birleşim yerlerinde baklava dilimi şekli görülmektedir. Lakin bu başlıkta diğer bütün başlıklardan daha yüzeysel bir işçilik görülmektedir. Akanthus yapraklarını ve yaprak aralarını belirten kanallar çok sığ yapılmıştır. Alt akanthus çelengine ait yapraklara ait damarlar düz ve kalın bir şerit halinde betimlenmiştir. Söz konusu Korinth başlığın benzerleri literatürde, "*Madalyon Başlık*" (*Medallion Kapitell* olarak; Peschlow vd 2002: s.477) ve "*Lederblatter*" (Kautzsch, 1936: s.53) adıyla

anılmaktadır.[43] Konstantinopolis merkezli üretildiği düşünülen (Peschlow vd 2002: s.477) bu başlık tipi MS 5. yy ikinci yarısına ait (Kautzsch, 1936: s.53) olup İstanbul ve çevresinde sıklıkla görülmektedir (Kautzsch, 1936: Lev.12 Fig.167; Peschlow vd 2002: s.474-Fig.a; Ötüken, 1996: Lev.31 Fig.4; Tezcan, 1989: Res. 432, 440, 505; Mango ve Sevcenko, 1973: s.250- Fig.71).

Nikomedia teritoryumunda yer alan Karamürsel ile Gölcük sınırındaki Eski Ulaşlı Köyü'nde (Kat. No. 15) Korinth başlığa ait bir parça tespit edilmiştir. Parça mermerdir ve başlığın akanthus yapraklı bölümüne aittir. Boyutundan anlaşıldığı üzere parça, tek sıra akanthus çelengine sahip olan bir Korinth başlığa aittir. Yapraklar ve damarlar derin kanallarla yapılmıştır. Üzerinde damla formu ve baklava dilimi gözlenebilen parça, yüksek olasılıkla dört yapraklı başlıklar grubuna[44] girmektedir. Benzer örneklere bakıldığında (Aydın, 2013: Kat. No.272-273; Kautzsch, 1936: s.17- Lev.3 Fig.22) MS 5. yy ait olmalıdır.

Araştırmalar kapsamında, Nikomedia çevresinde tespiti yapılan son Korinth başlık (Kat. No. 16) Karamürsel İlçesi İnebeyli Köyü içerisindedir. Söz konusu başlık mermerden yapılmıştır ve üst bölümünden kırıktır. Dolayısıyla abakus ve varsa volütler hakkında herhangi bir bilgiye ulaşmamız mümkün olamamıştır. Lakin başlığın geri kalanı iyi korunagelmiştir. Kalathosu tek sıra dört akanthus yaprak çelenginden oluşan başlık bu özelliği ile dört yapraklı başlıklar grubuna girmektedir. Akanthus yaprakları çok derin olmayan kanallarla yapılmıştır. Başlık üzerinde, yaprak aralarındaki damla formlarının yanı sıra, yan yaprakların dörder diliminin birleşmesiyle oluşmuş üst üste iki baklava dilimi görülmektedir. Ayrıca akanthus yapraklarının arasında, kaulisi belirgin bir şekilde yapılmış, belki de abakusa doğru bir heliks oluşturan, bitkisel bir motif göze çarpmaktadır. Eseri, dört yapraklı başlıklar grubuna giriyor oluşunu ve üzerindeki baklava-damla motiflerini değerlendirdiğimizde MS 5. yy ilk yarısına tarihlemek mümkün olacaktır.

[43] Ayrıca bu tip başlıklar kimi çalışmalarda "lir tipi" Korinth başlıkların içerisinde (Ötüken, 1996: s.183), bir başkasında (Tezcan, 1989: s.316, 319) bitirilmemiş kompozit başlık olarak ve bir diğerinde (Mango ve Sevcenko, 1973: s.250) Bizans Akanthuslu Başlık olarak değerlendirilmiştir. Kocaeli Müzesi'nde de rastladığımız, bu tipe giren bir başlık, yine kompozit üsluba girer şekilde tanımlanmıştır. Bkz; Hakan, 2009: Kat. No. 14.

[44] Bu tip başlıkların MS 5. yy.'da üretilmeye başlandığı kabul görmektedir (Kautzsch, 1936: s.11; Aydın, 2013: s.299). MS 5-6. yy.larda yaygın olarak İstanbul başta olmak üzere Anadolu'da bu tip başlıklara sıklıkla rastlanmaktadır.

Çalışma kapsamında tespiti yapılan Korinth başlıklar genel olarak ele alındığında, büyük çoğunluğu MS 5. yy karakteri taşımakla birlikte, MS 4-6. yy'lara ait oldukları görülmektedir. Kireçtaşından yapılmış bir örnek dışında, tamamı kaliteli mermerden yapılan ve yedi tanesi kırık, dört tanesi tama yakın olarak tespit edilen Kocaeli Korinth başlıkları, Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nin Korinth başlık çeşitlemelerinin veya tiplerinin[45] birçoğunu örnekler niteliktedir. Literatürde, "*Lir*", "*Tırtıklı Büyük Akanthuslu*", "*Altı ve Sekiz Akanthuslu*", "*Sekiz Akanthuslu*", "*Akanthusu "V" Şekilli*", "*Volüt/Heliks Altı Yumuşak Akanthuslu*", "*Madalyon*" ve "*Dört Yapraklı*" olarak geçen Korinth başlığı alt tiplerini temsil eden başlıklar, Kocaeli sınırları içerisinde tespit edilebilmiştir. Bu durum Nikomedia'nın, özellikle MS 5. yy mimarisinin, sütun başlığı bezeme programının, çeşitlilik açısından ne denli zengin olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nikomedia ve teritoryumunda tespit edilen Korinth başlıkların bir diğer kayda değer özelliği de MS 4-6. yy başkent mimarisinin Nikomedia'daki etkisini gözlememize olanak sağlamasıdır.

2.3 İon-İmpost

Çalışma konumuzun bir sonraki kısmını, Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmalarında, Nikomedia ve çevresinde tespit edilen ve Türkçe literatüre[46] İon-impost olarak geçen sütun başlıkları teşkil etmektedir.

Mimari bir öğe olan, dikdörtgen blok olarak tanımlayabileceğimiz impost ile ion sütun başlıklarının bir sentezi olarak ortaya çıkan İon-impost başlıklar (Fig.3-4) (Doğan, 2005: s.73; Koch, 2007: s.78) genellikle galerilerde kullanılmışlardır (Koch, 2007: s.78). Zira kemerli bir mimarinin gereksindiği geniş yüzey İon-impost başlıklarda karşılığını bulmuştur (Beykan, 2002: s.78).

Başta Konstantinopolis olmak üzere Balkanlar, İtalya ve tüm Akdeniz çevresine dağılmış olan İon-impost başlıklarının (Parman, 2002: s.177) bilinen en erken örneği Skripu'dadır ve MS 5. yy başlarına tarihlenmektedir (Yegül, 1974:

[45] Özellikle bu dönem içerisinde üretilen Korinth başlıkların çok sayıda farklı tipinin olduğu bilinmektedir. Bu konuda daha fazla bilgiye ve Korinth başlık çeşitlerinin görsellerine ulaşmak için, "Korinth Başlıklar" başlığı altındaki bölümümüzde yararlandığımız kaynaklara bakılabilir. Bunların içinde en detaylı çalışma için, Rudolf Kautzsch'un "Kapitellstudien" adlı eserinden yararlanılabilir.

[46] Türkçe literatürde İon-impost terimi İngilizce'deki "İonic-Impost" karşılığına yakın kullanılmaktadır. Bunun dışında aynı terimin Almanca'daki karşılığı "İonische Kampferkapitelle", İtalyanca'daki karşılığı ise "Capitelli İonici a Imposta" şeklindedir.

s.267). Diğer erken dönem örnekleri de Delphi ve Khalkis gibi Yunan Anakarası kentlerinde bulunmaktadır (Yegül, 1974: s.267). Anadolu topraklarında oldukça yaygın bir şekilde karşımıza çıkan bu tip başlıklara Marmara Bölgesi'nde, Konstantinopolis Stoudios Kilisesi[47] (Kautzsch, 1936: s.167-Lev.33 Fig.540), St. Sergius ve Bacchus Kilisesi (Yegül, 1974: s.269) ve İstanbul'da yapılan arkeolojik araştırmalarda (Dark ve Özgümüş, 2013: s.79) Marmara Denizi'nin güney kıyısında yer alan Tirilye yakınlarındaki Kemerli Kilise (Mango ve Sevcenko, 1973: s.239) ve Medikion Manastırı'nda (Tirilye) (Mango ve Sevcenko, 1973: s.275), Gemlik yakınlarında bulunan Kurşunlu'daki St. Abercius Manastırı'nda (Mango, 1968: s.170) rastlamak mümkündür. Ayrıca Kocaeli Müzesi taş eserleri arasında da İon-impost örnekler mevcuttur (Hakan, 2009: s.92-93). Bithynia'nın doğusunda, Paphlagonia sınırları içinde kalan Hadrianopolis Kenti'nde yapılan çalışmalarda İon-impost başlıklar tespit edilmiştir (Cumalıoğlu, 2011: s.50-52). Bunun dışında, Phrygia Bölgesi'nde (Parman, 2002: s.179), Ephesos'daki St. John Kilisesi'nde (Russo, 2007: s.221-234), Sardis'te (Yegül, 1974: s.265-274), Karia Kedrai antik kentinde (Diler ve Özyurt Özcan, 2012: s. 458) ve Lykia Lebissos St. Nicholas Kilisesi'nde (Foss, 1994: s.6-7) bu tip başlıklara rastlanmıştır. Böylelikle, büyük çoğunluğu MS 6. yy'a tarihlendirilen[48] İon-impost başlıkların, özellikle Iustinianus Döneminde, oldukça popüler olduğunu ve başkenti aşan bir yaygınlıkta, hemen her bölgede kullanım gördüğünü söyleyebiliriz.

Yüzey araştırmaları esnasında tespiti yapılan ve tezimiz kapsamında incelediğimiz, çalışmamız içerisinde 17 ve 21 katalog numaraları arasında sınıflandırdığımız İon-impost başlıkların ilki Gölcük sınırları içerisinde yer alan Saraylı Köyü'nde bulunmuştur (Kat. No. 17). Ortadan ikiye ayrılmış başlığın yalnızca bir yarısı ele geçmiştir. Başlığın volütleri kırık olduğundan volüt kanallarının derinliği anlaşılamasa da, tek ovolo derin ve geniş kanallı şekilde

[47] Fikret Yegül İon-impostlarla ilgili çalışmasında söz konusu yapıdaki başlıkları MS 5. yy'ın ortasına tarihlemiştir: Yegül, 1974: s.267.

[48] İon-impost başlıkların tarihlendirme önerileri yakın zaman aralıklarındadır ve bilindiği kadarıyla antik dönemin yüzyıllarca kullanılmış İon ve Korinth başlıkları kadar uzun ömürlü olmamışlardır. Ancak geniş bir coğrafyada kullanım gördükleri kesindir. Bu konu üzerine yapılan çalışmalarda, Phrygia Bölgesi'ndeki örnekler MS 6. yy'a (Parman, 2002: s.177), İstanbul'daki örnekler MS 6. yy'ın ilk yarısına (Yegül, 1974: s.267-269), Marmara Denizi'nin güney sahillerindeki örnekler MS 6. yy'a ve bir örnekte erken 6. yy'a (Mango, 1968: s.170; Mango ve Sevcenko, 1973: s. 239, 268, 276), Kocaeli Müzesi'ndeki örnekler MS 6. yy'a (Hakan, 2009: s.92-93) ve Hadrianopolis Kenti örnekleri MS 6. yy'ın ortalarına (Cumalıoğlu, 2011: s.51) tarihlendirilmiştir.

yapılmıştır. Ovolonun her iki yanında, tahrip olmasına rağmen akanthus yaprakları görülmektedir. Pulvinus kısmında saz yapraklı bezemenin bir kısmı görülebilen başlığın impost bölümünde kabartma tekniğiyle yapılmış haç bulunmaktadır. Balteus kısmı kırıktır. Mermer malzemeden yapıldığı anlaşılan başlığın çeşitli yerlerinde kırıkları vardır. İon başlığın büyük volüt tipiyle antik dönem özelliklerini tam olarak yansıtması ve impostun haç veya monogram dışında süslemesiz ve düz yapılması, MS 5. yy, yani erken dönem İon-impostların özellikleri olarak değerlendirilmiştir (Yegül, 1974: s.267). Bu durumda, her ne kadar ion başlığın volütleri görülemese de, stilistik olarak bakıldığında Saraylı İon-impostu MS 5. yy sonları 6. yy başlarına tarihlendirilebilir. Ayrıca, haçın kabartma tekniği yerine kazıma tekniği ile yapılması dışında büyük benzerlik gösteren bir İon-impost başlık Kedrai antik kentinde[49] bulunmuştur (Diler ve Özyurt Özcan, 2012: s.458- Fig. 4d).

Nikomedia ve teritoryumunda yapılan araştırmalar esnasında tespiti yapılan bir diğer İon-impost başlık grubu (Kat. No. 18-19) Körfez İlçe Jandarma Komutanlığı bahçesindedir. Birbiriyle aynı olan iki başlık tamdır ve yüzey araştırmalarında tespit edilen en büyük İon-impostlardır. Tek ovoloya sahip başlıklarda volüt ve ovolo kanalları derin ve geniştir. Ovolunun her iki yanında, oldukça büyük akanthus yaprakları vardır ve bu durum klasik biçeme uygundur. Pulvinus kısmı bezeme programı açısından Saraylı İon-impostu (Kat. No. 17) ile kanalların daha derin işlenmesi dışında aynıdır. Saz yapraklı bezemenin görüldüğü pulvinusun tam ortasında balteus bölümü açıkça görülebilmektedir. İmpost kısım, yine Saraylı İon-impostunda olduğu gibi, kabartma tekniği ile yapılmış haç dışında bezemesizdir. Söz konusu İon-impost grubunun ovolo ve akanthus yaprağı kompozisyonu açısından benzerleri mevcuttur (Russo, 2007: s.222- Fig.1; Kautzsch, 1936: s.177- Fig. 566b; Niewöhner, 2006: s.431- Kat. No.18; Niewöhner, 2007: s.176- Lev.6 Fig.52). Kaliteli mermerden yapılmış olan bu başlıklar MS 5. yy sonları 6. yy başlarına ait olmalıdır.

Bir sonraki tespit edilen İon-impost başlık (Kat. No. 20) Karamürsel ile Gölcük sınırında bulunan Eski Ulaşlı köyünde bulunmuştur. Başlığın impost bölümünün bir kısmı, her iki tarafından olmak üzere, kırıktır. İon kısmının ise bir tarafı sağlam

[49] Söz konusu makalede başlığın tarihlendirilmesi spesifik olarak yapılmamıştır. Onun yerine MS 4. ve 6. yyların bu tip başlıkların yaygın olarak görüldüğü zaman aralığı olduğundan bahsedilmiştir.

kalabilmiş, diğer kısımda volütler kırılmıştır. Pulvinus ve balteus bölümleri tahrip olmuş olsa da bezemenin niteliği görülebilmiştir. İon-impost başlığın ovolosu yoktur. Ovolo yerine bitkisel motif yapılmıştır. Benzer bezemeye sahip başlıklar mevcuttur (Kautzsch, 1936: s.177- Fig. 566d; Russo, 2007: s.226-227- Fig. 8; Tezcan, 1989: Res.176; Niewöhner, 2006: s.432- Kat. No.19; Ötüken, 1996: s.204, 206- Lev.38 Fig.5; Belke ve Mersich, 1990: Fig.105). Başlığın volütleri Körfez İlçesi'nde tespit edilen İon-impostlara oranla daha ufaktır ve kanalları sığdır. Bu özelliği ile başlık erken dönem İon-impostlarından olmamalıdır. Başlığın pulvinus bölümünde, diğer başlıklarda olduğu gibi, saz yapraklı bitkisel bezeme vardır. Balteus kısmı, Körfez İlçesi'nde bulunan başlıkların balteus kısmına stil olarak benzese de, sığ kanalla yapılmıştır. İmpost bölümü ise, diğer örneklerde gördüğümüz üzere, kabartma tekniği ile yapılmış haç dışında bezemesizdir. Mermerden yapılmış olan başlığın, benzer örneklere bakılarak, MS 6. yy'a ait olduğu söylenebilir.

Nikomedia ve çevresindeki araştırma kapsamında tespit edilen beşinci ve son İon-impost başlık (Kat. No. 21), Karamürsel İlçe sınırlarında, Dereköy Mahallesi mezarlığında bulunmuştur. Başlığın yaklaşık dörtte biri kırıktır. Bu başlık da diğer dördünde olduğu gibi mermerden yapılmıştır. Başlığın volütleri ufak ve kanalları sığdır. Volütlerin ortasında tek bir ovolo, ovolonun da her iki yanında mızrak ucu (?) vardır. Bunlar da sığ kanallı ve stilize bir şekilde yapılmışlardır. Başlığın pulvinus kısmında saz yapraklı bezeme vardır. Balteus bölümü aşınmış olsa da açıkça görülebilmektedir. Her iki bölüm de, volütler ve ovolo da olduğu gibi, sığ kanallarla betimlenmiştir. Yer yer kırıkların olduğu impostta herhangi bir bezeme yoktur. Diğer başlıklara oranla kaba bir işçiliğe sahip olan İon-impost başlık, benzer örnekler de (Tezcan, 1989: Res.178; Niewöhner, 2007: s.176- Lev.6 Fig.57; Russo, 2007: s.226- Fig.7) değerlendirildiğinde MS 6. yy sonlarına tarihlendirilebilir.[50]

Sonuç olarak bakıldığında, Kocaeli'nde yapılan yüzey araştırmaları esnasında bulunmuş olan beş adet İon-impost sütun başlığı vardır. Tamamı mermerden yapılmış başlıkların iki tanesi tam, diğer üçü kırıktır. Başlıkların dördünde tek ovolo

[50] Yayınlanmış ve MS 6. yüzyıl taklidi olarak değerlendirilmiş bir İon-impost örneği, Dereköy Mahallesi mezarlığında tespitini yaptığımız bu başlığa oldukça benzemektedir (Foss, 1994: s.6-7- Fig.8). Özellikle impostun kütleselliği ve volütlerin kaba işlenişi bu benzerliği açığa çıkartmaktadır. Lakin yayınlanan bu örnekte pulvinus kısmı bezemesidir. Bu durum başlıkta klasik üsluptan uzaklaşıldığını düşündürtmektedir. Tespit ettiğimiz örnekte pulvinus kısmı bezenmiş olduğundan ve hatta balteus kısmı açıkça görülebildiğinden MS 6. yüzyılın sonlarını önermeyi uygun gördük.

mevcuttur, diğer örnekte ovolo yerine bitkisel motif kullanılmıştır. Başlıkların hepsinde, işçilik dışında, pulvinus kompozisyonu aynıdır ve dördünde balteus belirgindir. Ayrıca, bu tip başlıkta oldukça yaygın olduğu üzere, dört örnekte impost kabartma tekniği ile yapılmış haç ile bezenmiştir. Anadolu'nun diğer bölgelerindeki İon-impostlarla yakın benzerlik taşıyan, lakin başkent Konstantinopolis'e bu kadar yakınken sade oluşlarıyla dikkati çeken Nikomedia İon-impostları, bölge yerleşimlerinin Erken Bizans Dönemi mimarisine ilişkin somut, arkeolojik veriler olmaları açısından önemlidirler.

2.4 Dil Motifli

Çalışma konumuzun bir sonraki kısmını, Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmalarında tespit edilen dil motifli başlıklar[51] oluşturmaktadır.

Roma İmparatorluk ve Erken Bizans dönemleri Anadolu mimarlığında sıklıkla karşılaşılan bu tip başlıkların kompozisyonu, alt sırada akanthus çelengi ve üstte abakus levhasına kadar uzanan içbükey uzun yapraklardan ibarettir. Bazı örneklerinde akanthus çelengi olmadığı gibi alt kısımda başlığı çevreler vaziyette ion kymationu olan çeşitlemeleri de mevcuttur. Ayrıca, aynı dönemler içerisinde, söz konusu dil motifi arşitrav gibi farklı mimari öğeler üzerinde de izlenebilmektedir (Parman, 2002: s.181).[52]

Dil motifli başlıkların çok eski bir kökeninin olduğu kabul edilmektedir. Bu tip başlıkların öncüsü sayılabilecek Palmiye sütun başlıkları MÖ 3. binde Mısır'da ortaya çıkmış ve mimaride sıklıkla kullanılmıştır (King, 1997: s.205). Mısır'daki Sakkara Unas Ölüler Tapınağı'nın sütun başlıkları bu durumun erken örneklerinden birisini teşkil etmektedir (Alp, 2006: s.59). Daha geç dönemlerde ise, Girit Adası'nda Knossos Sarayı girişinde (Wesenberg, 1971: s.7) ve MÖ 6. yy'ın ortalarına tarihli Delphi Massilia hazine binasında görülen bu tip başlıkların, Anadolu'daki ilk örneklerini Hellenistik Dönem itibariyle görebilmekteyiz (Alp, 2006: s.59). Bu

[51] Dil motifli başlıkların bezemesinin Almanca karşılığı "*Pfeifendekor*" olarak geçmektedir. İngilizce literatürde "*Pergamene Palm Capital*" olarak izine rastladığımız bu başlıkların Türkçe literatürde farklı adlandırmaları mevcuttur. Çeşitli çalışmalarda Bergama Tipi Başlık, Dil Motifli Başlık, Oluklu/Yivli Başlık şeklinde adlandırıldığı görülen bu tipin, görüldüğü üzere Türkçe literatürde yerleşmiş bir karşılığı yoktur. Bu tip başlıkları, çalışmamız kapsamında, "Dil Motifli Başlıklar" şeklinde isimlendirerek kullanmayı uygun bulduk.

[52] Söz konusu motifin yer aldığı mimari parçalar, İzmit'e oldukça yakın olan Tuzla'da ele geçmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Eyice, 1972-1973: s. 40-41, Res.22, 29, 32, 35.

döneme ilişkin örnekler yaygın olarak Pergamon Kenti ve çevresinde yer almaktadır.[53] Zira kimi çalışmalarda söz konusu başlıklar ve motif Pergamon stili olarak değerlendirilmiştir (Alp, 2006: s.59).

Tıpkı İon ve Korinth tipi sütun başlıklarında olduğu gibi, dil motifli başlıklar da yylar boyunca kullanım görmüştür. Anadolu'da Hellenistik Dönem'den itibaren görülmeye başlanan bu tip, Erken Bizans'a dek farklı çeşitlemelerle kullanılmıştır. İstanbul Tarihi Yarımada (Tezcan, 1989: fig. 170), Şile ve çevresi (Peschlow vd, 2002: s. 476-481), Bursa (Ötüken, 1996: s.175-176- Lev.28 Fig.5), Aizanoi (Niewöhner, 2007: s.206-207- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44) ve Phrygia Bölgesi'nin çeşitli yerlerinde (Parman, 2002: s.181, 189, 193- Lev.109 Foto.140- Lev.118 Foto.157-158- Lev.121 Foto. 161/c- Lev.124 Foto.167-168- Lev.133 Foto.183/a), Ankara (Niewöhner, 2007: s.280-281- Lev.46 Fig.396-400), Denizli (Söğüt, 2011: s.79- Res.15) ve Konya'da (Temple, 2014: s. 87- Fig.10-11) ele geçen örnekler ve daha birçok örnek başlığın ne denli geniş bir coğrafyada kullanıldığını göstermektedir.

Kocaeli Yüzey Araştırmaları kapsamında Nikomedia ve teritoryumunda dil motifli başlık sınıfına ait on bir adet sütun başlığı tespit edilmiştir. Dil motifli başlıklar, Korinth başlıklarla beraber, çalışma kapsamında nicelik olarak en fazla olan başlık tiplerindendir. Söz konusu başlıklar çalışmamız içerisinde 22 ve 32 katalog numaraları arasında sınıflandırılmıştır.

Kandıra İlçesi Çalyer Köyü'nde tespit edilen dil motifli başlık (Kat. No. 22) kireçtaşından yapılmıştır. Yer yer ufak kırıkları olsa da tama yakındır. Abakus kare formludur. Dil motifleri abakusun hemen altından başlamaktadır ve on iki adettir. Hellenistik Dönem Assos ve Pergamon örneklerinde yirmi dört, Atina örneklerinde yirmi olan iç bükey motifler (yapraklar) erken dönemlere işaret ederken (Alp, 2006: s.60), çalışma konumuz içerisindeki söz konusu başlık geç dönem özelliği gösteriyor olmalıdır. Zira dilim sayısının farklı olmasının yanı sıra motifler arası kanallar sığ yapılmıştır. Ayrıca kalathos üzerinde, erken dönemlerde görülen alışılageldik akanthus çelengi yoktur. Bunun yerine, dil motiflerinin başladığı yerde, alçak kabartma şeklinde yapılmış yumurta dizisi yer almaktadır. Başlık, açıklanan

[53] Bu konuyla ilgili olarak yapılmış bir çalışma için bkz: Çelik, 2009.

özellikler ve benzer örnekler (Tezcan, 1989: fig. 170; Ötüken, 1996: s.175-176- Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481) dikkate alındığında MS 5-6. yy'a ait olmalıdır.

Kandıra Cumhuriyet Bulvarı'nda tespit edilen ikinci başlık (Kat. No. 23) da kireçtaşından yapılmıştır. Yarısından fazlası kırıktır. Kare forma yakın abakusa sahiptir. Başlığın işçiliğine bakıldığında diğerlerine oranla farklı yapıldığı ve detayların hiçbirine yer verilmediği görülür. Görülebildiği kadarıyla dört adet dil motifi olan başlıkta, motifler arası oldukça açıktır. Motifler ve kanallar son derece sığ yapılmıştır. Başlığın alt kısmında yumurta dizisi yerine, dışa doğru hafif çıkıntı yapan ve başlığı saran bir dudak vardır. Başlığın geç döneme ait bir imitasyon olduğu düşünülmektedir.

Nikomedia ve çevresinde tespiti yapılan bir sonraki başlık (Kat. No. 24) Kandıra Delihasanlar Köyü'ndedir. Ufak kırıklar dışında tam ve kireçtaşından yapılmış olan başlığın iki kademeli abakusu vardır. Kare formlu abakusun altından ince, yuvarlak bir hatla ayrılan başlığın on iki adet dil motifi dilimi vardır. Motifler ince ve uzun şekilde yapılmıştır. Motifler arası kanallar derin sayılabilir. Ayrıca dil motiflerinin başladığı yerde, görülebildiği kadarıyla, yumurta sırası yoktur. Diğer benzer örnekler de (Parman, 2002: s.181-182- Lev.109 Foto.140; Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400; Hakan, 2009: Fig.1-10; Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18) ele alındığında eser MS 5-6. yy'a ait olmalıdır.

Kandıra'da bulunan bir diğer başlık (Kat. No. 25) kireçtaşından yapılmıştır ve abakusunun bir köşesindeki kırık dışında tamdır. İki kademeli abakusu vardır. Kare formlu abakusun altından ince, yuvarlak bir hatla ayrılan başlığın on iki adet dil motifi dilimi vardır. Motifler arası kanallar derindir ve dil motiflerinin başlangıç yerinde, kalathosta yumurta sırası mevcuttur. 24 Kat. No.lu başlıkla oldukça benzeşen başlık, diğer benzer örnekler de (Parman, 2002: s.181-182- Lev.109 Foto.140; Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400; Hakan, 2009: Fig.1-10; Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.) göz önünde bulundurulduğunda MS 5-6. yy'a ait olmalıdır.

İzmit Çukurbağ Mahallesi'nde tespit edilen bir diğer başlık (Kat. No. 26) mermerden yapılmıştır ve önceki başlıklara göre daha iyi bir işçiliğe sahip olduğu açıkça görülmektedir. Abakusu ve dil motiflerinin bir bölümü kırık olan başlığın alt bölümünde iri yapılmış yumurta dizisi yer almaktadır. Geniş, uzun ve derin kanallı yapılmış on iki adet dil motifine sahip olan başlık, benzerleri ile (Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158; Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400; Hakan, 2009: Fig.1-10; Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.) karşılaştırıldığında MS 5-6. yy'a tarihlenebilir.

Nikomedia antik kentinin bulunduğu İzmit sınırları içinde tespit edilen bir sonraki başlık (Kat. No. 27) da mermerden yapılmıştır. Dil motifli başlıklar içerisinde boyutu ile en büyük ve en çok dile sahip olan başlık budur. Abakusunun iki köşesindeki kırıklar haricinde tam olan başlığın yirmi adet dil motifi, abakusun hemen altından başlamaktadır. Ayrıca motiflerin arasında, çok net olmasalar da, ok uçları görülmektedir. Derin kanallı yapılmış başlığın alt kısmında ise başlığı sarar şekilde yumurta bezemesi yer almaktadır. Eser devşirme malzeme olarak kullanım görmüştür. Benzer örnekler (Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158; Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400; Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.) değerlendirildiğinde MS 5-6. yy'a tarihlenebilir.

Gebze Muallim Köy'ün güneydoğusunda yer alan Geblez Tepe üzerinde tespit edilen bir sonraki başlık (Kat. No. 28) mermerden yapılmıştır. Oval forma sahip olan başlık yüksek olasılıkla çifte sütuna aittir. Neredeyse tam yarısından kırılmış olan başlığın sağlam kalan bölümünde altı adet dil motifi görülebilmektedir. Başlığın simetrik olduğu düşünülürse, toplamda on iki adet dil motifine sahiptir. Ayrıca dil motiflerinin üst tarafında, aralarda olmak üzere, ok uçları ve dil motiflerinin çıktığı yerde yumurta bezemeleri dikkat çekmektedir. Başlığın tam ortasında, çifte sütunlarda sıklıkla görülen, kalın bant yer almaktadır. Başlık MS 4-6. yy arasına tarihlendirilebilir (Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168).

Nikomedia ve teritoryumunda tespit edilen bir başka çifte sütun başlığı (Kat. No. 29) Gölcük Saraylı Köyü içerisinde bulunmuştur. Söz konusu başlık mermerden

yapılmıştır ve tam bir şekilde iyi korunarak günümüze ulaşmıştır. Oval forma sahip olan başlıkta on altı adet dil motifi bulunmaktadır. Ayrıca dil motiflerinin üst tarafında, aralarda olmak üzere, ok uçları ve dil motiflerinin çıktığı yerde yumurta bezemeleri dikkat çekmektedir. Başlık MS 4-6. yy arasına tarihlendirilebilir (Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168).

Gölcük İlçesinde tespit edilen bir diğer başlık parçası (Kat. No. 30) Saraylı Köyü Mezarlığı içindedir. Söz konusu mermer başlığın abakusunun büyük bölümü ve başlığın yarıdan fazlası kırıktır. Lakin sağlam kalan kısımlar, başlığın oval formunu görmemiz için yeterli olmuştur. Bu durumda başlığın çift sütuna ait olduğu söylenebilir. Oldukça derin kanallı yapılmış dil motiflerinden altısı sağlam kalabilmiştir. Kırılma ve aşınma yüzünden dil motiflerinin başladığı yerde yumurta dizisinin yer alıp almadığı anlaşılamasa da, diğer başlıklarda olduğu gibi, dil motiflerinin üst tarafında, aralarda olmak üzere, ok uçları görülebilmektedir. Başlık parçası MS 4-6. yy arasına tarihlendirilebilir (Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168).

Gölcük İlçesi sınırlarında, Sofular Köyü içerisinde tespit edilen başlık (Kat. No. 31) mermerden yapılmıştır. Tam olan başlığın üst kısmında abakus yoktur. Bu kısımda başlık dışa doğru bombelidir. On iki adet dil motifine sahip olan başlık derin kanallı yapılmıştır. Dil motiflerinin başlangıç yerinde ufak yapılmış yumurta dizisi görülebilmektedir. Eser benzer örnekler (Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158; Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400; Hakan, 2009: Fig.1-10; Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5; Peschlow vd, 2002: s. 476-481; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.) değerlendirildiğinde MS 5-6. yy'a tarihlenebilir.

Araştırma kapsamında Nikomedia ve çevresinde tespit edilen bir diğer dil motifli başlık (Kat. No. 32) Karamürsel sınırında bulunan Eski Ulaşlı Köyü'nde bulunmaktadır. Söz konusu mermer başlık, üzerindeki ufak kırıklar dışında tamdır. İnce bir abakusa ve oval forma sahip olan çift sütuna ait başlığın on altı adet dil motifi bulunmaktadır. Ayrıca dil motiflerinin üst kısımlarında, motif aralarında ok uçları görülmektedir. Bu örnekte yumurta dizisi görülemese de başlığın tam

ortasında, çifte sütunlarda sıklıkla görülen, kalın bant yer almaktadır. Başlık MS 4-6. yy arasına tarihlendirilebilir (Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168).

Çalışma kapsamında tespiti yapılan dil motifli sütun başlıklarına genel olarak bakıldığında, MS 4-6. yy'lar arasına ait oldukları görülmektedir. Dört tanesi tam, üç tanesi tama yakın ve diğer dört tanesi kırık durumda tespit edilen başlıkların, yedi tanesi kaliteli mermerden, dört tanesi kireçtaşından yapılmıştır. Ayrıca başlıklar üzerindeki dil sayısına bakıldığında, altı tanesinin on iki dile, iki tanesinin on altı dile ve bir tane örneğin de yirmi dile sahip olduğu gözlenmiştir. Geriye kalan iki başlığın, kırık olmaları nedeniyle, dil sayıları anlaşılamamıştır. Ele geçen buluntular ışığında, Geç Roma-Erken Bizans Dönemi dil motifli başlıklarının, söz konusu dönem Nikomedia'sında rağbet gördüğünü söyleyebiliriz.

2.5 Çanak Formlu

Çalışma konumuzun bir sonraki bölümünü oluşturan "Çanak Formlu Başlıklar" (*Kelchkapitell*),[54] Erken Bizans Dönemi ile başlayan süreçte üretilmiş ve kullanılmıştır (Ötüken, 1996: s.176). Bu tip başlıklar, dil motifli başlıklar ile aynı form özelliği göstermektedir (Peschlow, 2002: s.481).

Kocaeli Yüzey Araştırmaları kapsamında, Nikomedia ve teritoryumunda çanak formlu sütun başlığı tipine giren beş adet başlık tespit edilmiştir. Söz konusu başlıklar çalışmamız içerisinde 33 ve 37 katalog numaraları arasında değerlendirilmiştir.

İzmit Çukurbağ Mahallesi sınırları içinde tespit edilen başlık (Kat. No. 33) mermerden yapılmıştır. Abakus bölümündeki ufak kırıklar dışında, tam olan eser, literatürde çanak biçimli başlıklar olarak geçen gruba girmektedir. Başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Bezemesiz olan başlık, kalın sayılabilecek bir abakusun altında iç bükey yapan bir yüzeyden ibarettir. Sütun ile birleşen yerinde, yuvarlak formlu kenet deliği bulunmaktadır. Başlığın, Bithynia sınırları içerisinden benzerleri mevcuttur (Ötüken, 1996: s.173-

[54] Bu tip başlıklar Almanca literatürde "*Kelchkapitell*" olarak adlandırılmaktadır. Türkçe'ye "çanak biçimli başlık" olarak çevrilebilir. Bu tip başlıklarda dil motifi yoktur. Bunun dışında, söz konusu başlıklar, form olarak dil motifli başlıklarla aynıdır.

174, 176- Lev.28 Fig.2-3; Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151) ve söz konusu benzer örnekler baz alındığında MS 5-6. yy'a tarihlenebilir.

Derince Çancılar Köyü içinde, aynı evin bahçesinde üç adet çanak formlu başlık (Kat. No. 34-35-36) tespit edilmiştir. Bunlardan ilki (Kat. No.34), boyut itibariyle en büyükleridir. Söz konusu başlık, abakusundaki ufak kırıklar dışında tamdır ve mermerden yapılmıştır. Başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Bezemesizdir ve içbükey yapan bir yüzeye sahiptir. Aynı alandaki ikinci başlık (Kat. No.35), oval form itibarıyla, çifte sütuna ait olmalıdır. Mermerden yapılmış olan eserin abakusunda ve başlıkta kırıklar mevcuttur. Başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Bezemesiz olan başlık, abakusun altında iç bükey yapan bir yüzeyden ibarettir. Başlığın sütuna bağlandığı yerde yuvarlak forma sahip kenet deliği ve kenedin iki yanı boyunca uzanan oluklar görülmektedir. Alanda bulunan, çanak forma sahip olan son sütun başlığı (Kat. No.36), mermerden yapılmıştır ve başlık ile abakusun yarısına yakını kırıktır. Başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Bezemesiz olan başlık, abakusun altında iç bükey yapan bir yüzeyden ibarettir. Başlığın sütuna bağlandığı yerde yuvarlak forma sahip kenet deliği bulunmaktadır. Bahsi geçen çanak formlu başlıklar, MS 5-6. yy'a tarihlenen örneklerle benzerlik taşımaktadır (Ötüken, 1996: s.173-174, 176- Lev.28 Fig.2-3; Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.164; Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.170- Lev.18 Fig.171; Temple, 2014: s.87, Fig.8-9).

Nikomedia teritoryumunda yer alan Kandıra sınırları içinde tespit edilen çanak formlu başlık (Kat. No.37) ise kireçtaşından yapılmıştır. Abakusundaki ufak kırıklar dışında tam olan başlık, oval formu itibarıyla çifte sütuna ait olmalıdır. Başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Eserin tam orta yerinde kalın bir bant görülmektedir. Bu, çifte sütunlardan görmeye alışık olduğumuz bir durumdur. Bunun dışında başlık, abakusun altında iç bükey yapan bir yüzeyden ibarettir. Başlığın sütuna bağlandığı yerde yuvarlak forma sahip kenet deliği bulunmaktadır. Söz konusu çanak formlu başlığı, tespit edilen diğer örneklere benzer oluşu sebebiyle MS 5-6. yy'a tarihlemek olasıdır.

Çalışma kapsamında tespiti yapılan çanak formlu sütun başlıklarına genel olarak bakıldığında, MS 5-6. yy'lar arasına ait oldukları görülmektedir. Üç tanesi tam ve iki tanesi kırık durumda tespit edilen başlıkların, dört tanesi mermerden, bir tanesi ise kireçtaşından yapılmıştır. Başlıklar, Nikomedia'nın Erken Bizans Dönemi sütun başlığı repertuarının örneklerindendir.

2.6 Diğer Tipler

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları kapsamında Nikomedia ve teritoryumunda tespit edilen sütun başlıklarının tanımının yapıldığı ve tarihlendirme önerilerinin sunulduğu çalışmamızın, ikinci bölümünün altıncı ve son kısmını, sayısal olarak az oluşları nedeniyle, ayrı ayrı gruplandırmadan beraber değerlendirdiğimiz farklı tipteki sütun başlıkları oluşturmaktadır.

Gölcük Nüzhetiye Köyü içinde, aynı yerde tespit edilen iki adet templon[55] sütun başlığı (Kat. No. 38-39)[56] bu bölümde değerlendirilecek ilk başlıklardır. Söz konusu başlıklar sütun ve başlığı ile yekparedir. Başlıkların ikisi de tamdır. Lakin Kat. No. 38'in sütunundan çok az bir bölüm kalabilmişken, Kat. No. 39'un sütununun daha fazla bölümü sağlam kalabilmiştir. Ayrıca Kat. No. 39'un sütunu üzerinde iki adet dikdörtgen formlu kenet deliği bulunmaktadır. Bu delikler, muhtemelen, korkuluk levhalarının sütun ile birleştikleri yerdir. Söz konusu mermer başlıklar ölçüleri ve bezeme programı açısından birbirinin aynıdır. Dolayısıyla söz konusu eserler, aynı templona ait taşıyıcı elemanlardır. Üst bölümde ince bir abakus vardır. Abakusun üstünde ise yuvarlak formlu kenet deliği yer almaktadır. Abakus altında, yuvarlatılmış hatlara sahip ve başlığın neredeyse tamamını kaplayan bitkisel motifler görülmektedir. Her bir yüzde dört matkap deliği ile vurgulanmış bitkisel motifin olduğu başlıklarda, kalathosun görülebildiği yerlerden anlaşıldığı kadarıyla, derin kanallı bir işçilik yoktur. Başlıktan sütuna geçiş, orta kısımdaki kalın ve büyük olmak üzere, üç bilezik vasıtasıyla sağlanmıştır. Sütuna bakıldığında sekizgen olduğu

[55] Bizans Dönemi kiliselerinde, halkın ibadet bölümü olan naos ile yalnızca ruhban sınıfın girebildiği kutsal bir mekân olan bema'yı ayıran mimari öge "templon" olarak adlandırılmaktadır. İlk örneği MS 3. yy'ın ilk çeyreğine aittir. Templon hakkında detaylı bilgi için bkz; Aydın, 2000: s.216; Parman, 2002: s.95; Koch, 2007: s.70; Kazhdan, 1991: s.2023-2024. Ayrıca, Bizans Dönemi kiliselerinin iç mimarisi ile ilgili detaylı bilgi ve çok sayıda görsel için referans olabilecek çalışmalar; Terry, 1988: 13-64; Koch, 2007: s.63-82.

[56] Bu tip sütun başlıklarının, kilise iç mimarisine ait liturjik kuruluşların bir parçasını oluşturdukları bilinmektedir. Dolayısıyla ait oldukları yapı hakkında kesin bir bilgi sunmaları nedeniyle templon sütun başlıkları önemlidir.

görülmektedir. Sekizgen gövdeli templon sütunları ve payelerinin Orta Bizans Dönemi (MS 9-12. yy) içerisinde kullanılmaya başlandığı bilinen bir gerçektir (Parman, 2002: s.119). Söz konusu sütun başlıkları, benzer örnekler (Ötüken, 1996: s.72-74- Lev.6 Fig.4[57]; Peschlow, 2002: s.503; Tezcan, 1989: Res.131-132; Parman, 2002: s.117-119- Foto.31-35; Özyurt Özcan, 2012: s.431, 451 Fig.7; Belke ve Mersich, 1990: Fig.129) ve başlıkların sütun ile ilişkisi göz önüne alındığında, MS 9-12. yy ait olmalıdır.

Bu grup içerisinde değerlendirdiğimiz bir sonraki başlık (Kat. No. 40), Gölcük Nüzhetiye Köyü sınırları içinde yer alan, Kilise Düzü/Manastır Alanı'nda tespit edilmiştir. Yarısından kırık olan başlık mermerden yapılmıştır. Ufak boyutlu başlık, tip olarak, MS 6. yy sepet/impost başlıklarını anımsatmaktadır.[58] Üstünde bezeme yoktur. İmpost kısımdan, başlığın sütun ile birleştiği yere geçiş sığ bir şekilde yapılmıştır. Eserin aynısı İstanbul Tarihi Yarımada sınırları içerisinde de tespit edilmiştir (Tezcan, 1989: Res.112). Zira söz konusu dönem içerisinde, Konstantinopolis yapılarında bu tipte başlıklar sıklıkla kullanılmıştır. Anadolu Coğrafyası içinde farklı yerlerde de karşımıza çıkan bu tip başlıklara, Uşak'tan da bir örnek vermek mümkündür (Belke ve Mersich, 1990: Fig.123). Ayrıca, Konstantinopolis ile birlikte, özellikle Mısır ve İtalya'da yaygın olan sepet/impostun orijininin Bizans olmadığı, Kıpti kökenli olduğu düşünülmektedir (Mulder, 1987: s.137).

Karamürsel sınırları içerisinde tespit edilen impost başlık (Kat. No. 41), mermerden yapılmıştır. Üzerinde bezemenin olmadığı eser, küçük kırıklar dışında tamdır. İmpostun üst bölümüne geçişte, abakus oluşturur şekilde, sığ bir çıkıntı vardır. Eserin çokca benzer örneği mevcuttur (Niewöhner, 2006: s.438- Kat. No. 40; Niewöhner, 2007: s.179- Lev.18 Fig.179- Lev.19 Fig.180-182; Peschlow, 2002: s.468- Kat. No.158; Ötüken, 1996: s.218-222- Lev.42 Fig.3-6; Aydın, 2013: Kat. No.354-356). İmpost başlıklar, Erken ve Orta Bizans dönemleri içerisinde oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Lakin Karamürsel impostunun üzerinde herhangi bir motif olmadığından kesin tarih vermek doğru olmayacaktır.

[57] Yıldız Ötüken, tespit ettiğimiz bu başlıkların, Bursa sınırlarındaki bir benzerini yayınladığı çalışmasında, "*Bithynia Tipi*" olarak değerlendirmiş ve MS 11-12. yy'a tarihlemiştir.
[58] Bu tip başlıklar konusunda bkz; Parman, 2002: s.178. Ayrıca sepet/impost tipi başlıkların, olası Mısır kökenlerinin tartışıldığı bir çalışma için bkz; Mulder, 1987: s.133-134.

Kandıra İlçesi, Hacışeyh Divanı, Horaşlar Mahallesi'nde, ikisi yan yana tespit edilen başlıklar (Kat. No. 42-43) kireçtaşından yapılmışlardır. Başlıkların ikisi de ufak kırıklar haricinde tamdır. İlki, abakus da dâhil olmak üzere, dört kademeliyken bir diğeri üç kademelidir. Başlıklar kütlesel görünüme sahiptirler ve kademeleri oluşturan kanallar dışında, üzerlerinde hiçbir bezeme yoktur. Söz konusu başlıklara Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastlamak mümkündür (Parman, 2002: s.182-Foto.141; Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.148).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 SÜTUN BAŞLIKLARININ COĞRAFİ DAĞILIMI ve TESPİT EDİLDİKLERİ ALANLARLA İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezimiz kapsamında ele aldığımız kırk üç adet sütun başlığı, İon, Korinth, İon-impost, dil motifli, çanak formlu, impost, sepet/impost, tanımlanamayan ancak birbirine benzeyen başlıklar ve templon sütun başlıkları olmak üzere dokuz farklı ana tiptedir. Her bir tipin ve buluntu yoğunluğunun, arkeolojik perspektifte farklı bir yorum getirebileceği düşünüldüğünde, başlıkların tespit edildikleri alanlarla ilişkisinin önemi anlaşılacaktır. Dolayısıyla çalışma kapsamında ele geçen sütun başlıkları, bulundukları coğrafya ile ilişkilendirilmelidir.[59] Bu bağlamda eserler sırasıyla, Gebze, Dilovası, Derince, Kandıra, İzmit, Başiskele, Gölcük ve Karamürsel olmak üzere, bulundukları mevkiler üzerinden değerlendirilmiştir.

3.1 Yılanca Bayır/Gebze

Nikomedia teritoryumunda yer alan Gebze[60] sınırları içindeki çalışmalarda kayda alınan sütun başlığı tek örnekle temsil edilmektedir.[61] Gebze Yılanca Bayır'da (Res.01) tespit edilen söz konusu başlık, (Kat. No.28) çifte sütuna aittir ve dil motifli başlıklar sınıfına girmektedir. Alanın, tek bir sütun başlığıyla temsil ediliyor olması nedeniyle önemsiz olduğu ve üzerine fazla bir yorum yapılamayacağı düşünülse de, Yılanca Bayır arkeolojik anlamda dikkate değer bir geçmişe sahiptir.[62] 20. yy'ın başlarında söz konusu alanda, ünlü Kartacalı komutan Hannibal Barca'nın mezarını bulmak amacıyla kazı yapan Wiegand, üç apsisli, üç nefli, çift nartekse sahip kubbeli bazilika kalıntısı bulmuştur.[63] Söz konusu kiliseyi MS 9. yy'a tarihleyen Wiegand,

[59] 2005-2014 yıllarını (2009 hariç) kapsayan Kocaeli İli ve İlçelerinde yüzey araştırmalarının halen devam ettiği ve henüz bütün ilçelerde tamamlanmamış olduğu göz önüne alınarak, söz konusu alanların 2014 yılına kadar çalışılabilen alanlar olduğu dikkate alınmalıdır.

[60] Antik Dönem ismiyle "Dakibyza". Bkz; Çalık Ross, 2007: s.16.

[61] Lakin bu durum Gebze'de şu güne kadar sütun başlığı bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle Sultan Orhan Bey Camii önündeki altı adet sütun başlığı dikkati çekmektedir. Erken Bizans Dönemine ait olan başlıklar Korinth ve sepet/impost tiplerini örneklemektedir. Ancak ekibimiz tarafından, Yüzey Araştırmaları kapsamında bu başlıklar görülmediği ve kayıt altına alınmadığı için tez içeriğine de eklenmemiştir. Başlıklar hakkında daha fazla bilgi ve görsel için bkz; Yücel ve Seyhan, 1976: s.49-50- Res.5-7, 31; Yücel, 1991: s.18.

[62] Söz konusu alanın antik Lybssia yerleşiminin olduğu yere tekabül ettiği düşünülmektedir.

[63] Yapılan kazı hakkında detaylı bilgiler, planlar ve fotoğraflar için bkz; Wiegand, 1907: s.73, 75-76-Res.4-5; Mansel, 1968: s.547-549; Yücel ve Seyhan, 1976: s.20.

alanda mimari parçaların yanı sıra, çok sayıda sütun başlığı bulmuştur.[64] Bölgede yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen dil motifli başlığın da, kiliseden geriye kalan bir eser olma ihtimali yüksektir.

3.2 Tavşancıl/Dilovası

Nikomedia çevresindeki Dilovası İlçesi'ne bağlı Tavşancıl'da yapılan araştırmalarda, madalyon tipi Korinth başlığı (Kat. No.14) tespit edilmiştir. Başlığın oldukça yakınlarında bulunan Merkez Tarihi Camii duvarlarında ve merdivenlerinde devşirme malzeme olarak kullanılan, Bizans Dönemi'ne ait templon payeleri (Res.02 ve 03) ve sütun parçası bulunmuştur. Bütün mimari eserler birlikte ele alındığında, sütun başlığı, yakın bölge içinde var olmuş bir kiliseye ait olmalıdır.

3.3 Körfez Jandarma Komutanlığı Bahçesi

Araştırmalar esnasında, Nikomedia teritoryumundaki Körfez Jandarma Komutanlığı bahçesinde tespit edilen iki İon-impost sütun başlığı (Kat. No.18-19), kaliteli mermerden yapılmıştır. Oldukça büyük olan başlıklar iyi işçiliğe sahiptir. Başlıklar, yüksek olasılıkla tespit edilen bölge civarındaki bir Erken Bizans Dönemi kilisesine aittirler.

3.4 Çancılar Köyü/Derince

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları'nda Nikomedia'ya antik kentine yakın bir bölge olan Derince İlçesi ayağını oluşturan çalışmalarda, Çancılar Köyü'nde, bir evin bahçesinde, üç tanesi çanak formlu başlık (Kat. No.34-35-36) ve bir tanesi de İon sütun başlığı parçası (Kat. No.04) olmak üzere dört adet sütun başlığı bulunmuştur. İon sütun başlığı parçası, pulvinusundaki bezeme dolayısıyla MS 3. yy gibi erken bir tarihi refere etmektedir. İşçilikleri ve formları itibarıyla aynı olan çanak formlu başlıklar ise MS 5-6. yy özellikleri taşımaktadır. Aynı yerde kırık

[64] Wiegand'ın söz konusu makalesinde iki adet sepet/impost ve bir adet, akanthusu "V" şekilli Korinth başlık seçilebilmektedir. Söz konusu başlıklar Erken Bizans Dönemi içerisine tarihlenmelidir. Dolayısıyla, tespiti yapılan kilisenin MS 9. yy'a tarihlendirilmesi durumunda, bu başlıkların ikinci kez kullanım gördüğü düşünülebilir. Zira yüzey araştırmaları esnasında tespit edilen dil motifli başlık da MS 4-6. yy, yani Erken Bizans, özellikleri taşımaktadır. Başlıkların görülebildiği kazı fotoğrafı için bkz; Wiegand, 1907: s.74- Res.5.

durumda bulunan, yüksek tipte templon payesi ile çifte sütun parçası (Res.04 ve 05) bu alandaki başlıkların da kilisede kullanılmış olabileceğini düşündürtmektedir.

3.5 Çalyer Köyü-Delihasanlar Köyü-Horaşlar Köyü-Merkez/Kandıra

Nikomedia antik kentinin kuzeyinde yer alan Kandıra İlçesi, özellikle Bizans Dönemi olmak üzere, mimari plastik açısından oldukça zengin bir yerdir.[65] İlçenin çeşitli yerlerinde çok sayıda sütun başlığı tespit edilebilmiştir.

Çalyer Köyü'nde tespit edilen dil motifli başlığın (Kat. No.22) yakınlarında başka arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Bunlardan ilki, üzerinde kabartma haç ile kuzu/koyun betimlerinin olduğu taş blok, ikincisi, Grekçe yazıtlı lahit teknesidir (Res.06 ve 07). Söz konusu taş blok, üzerindeki bezemeler mahiyetinde değerlendirildiğinde, "Tanrının Kuzusu"[66] betimi aracılığıyla İsa'ya atıfta bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla litürjik anlamı ve özelliği olan eser, şüphesiz ki, bir kiliseye aittir. Dil motifli sütun başlığı, söz konusu eser ile birlikte değerlendirildiğinde, bölge kiliselerinden birine ait olabilir.

Bir sonraki sütun başlıklarının bulunduğu yer Delihasanlar Köyüdür. Söz konusu alanda MS 5-6. yy'a ait olması muhtemel iki adet dil motifli başlık (Kat. No.24-25) ile oval formuyla çifte sütuna ait olan ve dil motifli başlıklarla aynı tarihi veren çanak formlu başlık (Kat. No.37) tespit edilmiştir.

Horaşlar Köyü içinde tespit edilen sütun başlıkları ise (Kat. No.42-43) Kocaeli'nin başka hiçbir yerinde benzerini görmediğimiz örneklerdir. İki başlığa yakın konumda tespit edilmiş üç adet yüksek tipte templon payesi (Res.08), başlıklarla birlikte aynı yapıda kullanılmış olabileceğini düşündürtmektedir.

Kandıra sınırlarında tespiti yapılan diğer sütun başlığı (Kat. No.23) dil motifli başlıklar grubuna girmektedir.

---

[65] Kandıra, görünür hiçbir tarihsel kalıntıya sahip olmayan bir yer olarak değerlendirilmiştir. Bkz; Umar, 2004: s.33. Lakin 2006 yılında yapılan yüzey araştırmaları, buranın Roma Dönemi'ne ait büyük bir nekropol alanı olduğunu kanıtlamıştır. Bkz; Çalık Ross, 2007: s.177-118. Ayrıca, yine Kandıra sınırları içinde, arkeolojik verilerin göstermiş olduğu gibi, Erken Bizans Dönemi'e ait en az bir tane kilise mevcuttur. Bkz; Girgin, Ekim 2014: Kandıra Örnekleri Işığında Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimari Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi, Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan-Kimlik-Mekan Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirisi. [Basımda].

[66] Lamb of God" teriminin Bizans Sanatındaki yeri hakkında detaylı bilgi için bkz; Kazhdan, 1991: s.1171.

Kandıra İlçesi sütun başlıklarına genel olarak bakıldığında; tespiti yapılan yedi başlığın altısının kireçtaşından yapıldığı, bu durumun bölgenin Nikomedia taşrası olduğunu gösterdiği ve dil motifli başlıkların, Kocaeli İli'nin diğer yerlerine oranla burada daha çok tercih edilmiş olabileceği söylenebilir.

3.6 Orhan Mahallesi-Çukurbağ Mahallesi/İzmit

Nikomedia'nın akropolü olduğu düşünülen, İzmit Orhan Mahallesi içinde mermerden yapılmış Korinth sütun başlığı (Kat. No.13) tespit edilmiştir. Tek bir sütun başlığı bulunmuş olsa da, Nikomedia'nın iç kalesini oluşturan ve Greko-Romen tiyatroyu (Res.09 ve 10) da kapsayan bu alanın arkeolojik potansiyeli çok yüksektir. Zira Orhan Mahallesi, Nikomedia ve çevresinde az sayıda ayakta kalmış, görünür halde olan in situ eserlerin bulunduğu bir yerdir.[67] Söz konusu yerde tespit edilmiş sütun başlığı da, MS 5. yy'ın ilk yarısına ait, bölgenin Erken Bizans mimari plastik karakterine örnek oluşturur niteliktedir.

Nikomedia sınırları içinde tespiti yapılan diğer iki sütun başlığı (Kat. No. 26 ve 33) Çukurbağ Mahallesi'ndedir. Biri dil motifli ve diğeri çanak formlu olan iki sütun başlığı, çifte sütun parçası, sütun kaideleri, yivli sütun tamburu ve daha başka mimari parçalar ile birlikte bulunmuştur. Sütun başlıkları (Res.11), alanda bulunan diğer mimari parçalar arasında, MS 5-6. yy örneklerini oluşturmaktadır.

İzmit'te tespiti yapılabilen son sütun başlığı (Kat. No.27) dil motiflidir. Kaliteli mermer ve iyi işçilikle üretildiği görülen başlık MS 5-6. yy'lara ait olmalıdır.

Günümüz İzmit'inin, Antik Nikomedia Şehri'nin üzerine kurulmuş olması nedeniyle, mimari açıdan, en fazla kalıntıyı sunması beklenebilir. Ancak, yüzey araştırmaları esnasında yapılan tespitler neticesinde bu durumun farklı olduğu görülmüştür. Sütun başlığı açısından da arazi fazla cömert davranmamıştır.[68] Bölgeye bir asırdan fazla zaman önce gelen araştırmacılar da, Nikomedia'nın

[67] Nikomedia iç kalesi ve çevresi hakkında yapılan çalışmaların detayları için bkz; Çalık Ross, 2007: s.108-122.

[68] Kocaeli Müzesindeki, bir kısmı Geç Roma'ya tarihlenebilecek, Bizans Dönemine ait otuz adet sütun başlığı çalışmıştır; Hakan, 2009. Lakin Kocaeli gibi arkeolojik potansiyeli oldukça fazla olan bir kent için bu sayı oldukça azdır. Elbette bu durumun en büyük sebebi, Kocaeli'nde bilimsel arkeolojik kazının olmayışı ve yoğun yapılaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan arkeolojik tahribattır.

geçmişinden fazla iz kalmadığını belirtmişlerdir.[69] Yine de az sayıdaki sütun başlığı, özellikle Iustinianus Dönemi'ni işaret eder şekilde, bölgenin Erken Bizans karakterini göstermektedir.

3.7 Kullar/Başiskele

Nikomedia antik kentinin karşısında yer alan Astakos antik kentinin bulunduğu düşünülen Başiskele İlçesi'nde, Kullar'da tespit edilen Korinth başlık (Kat. No.12), akanthusu "V" şekilli tipinin, Kocaeli'de tespit edilen tek örneği olması açısından önemlidir.

3.8 Saraylı Köyü-Nüzhetiye Köyü-Nüzhetiye Köyü Kilise Düzü-Sofular Köyü-Çiftlik Mahallesi/Gölcük

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları'nda, Nikomedia teritoryumunda yer alan Gölcük İlçesi ayağını oluşturan çalışmalarda, Saraylı Köyü merkezinde çok sayıda mimari parça tespit edilmiştir (Res.12). Söz konusu alanda bulunan templon payesi, korkuluk levhalarına ait olabilecek ufak, bezemeli parçalar, çifte sütun da dâhil olmak üzere çeşitli boyutlarda sütun parçaları arasında, tarihleme ve bezeme programını göstermesi açısından en önemli parçaları sütun başlıkları oluşturmaktadır. Üç ion (Kat. No.01-02-03), üç korinth (Kat. No.06-07-08), bir dil motifli (Kat. No.29) ve bir de İon-impost (Kat. No.17) olmak üzere, köy meydanında toplam sekiz adet sütun başlığı tespit edilmiştir. 2005 yılından bu yana yapılan arazi çalışmalarında, bu denli çok sütun başlığının bir arada bulunmayışı, Saraylı Köyü'nün arkeolojik potansiyelini ve bu özelliğini Kocaeli'nin diğer yerlerine kıyasla ne denli korumuş olduğunu ortaya koymaktadır.

Tespit edilen sütun başlıkları, bulundukları alandaki diğer eserler ile birlikte değerlendirildiğinde bir takım sonuçlara ulaşılabilir.

[69] Detaylı bilgi için bkz; Texier, 2002: s.112. Ayrıca 19. yy'ın ikinci yarısında, İzmit içindeki az sayıda sütun başlığı çalışılmış ve MS 5. ve 6. yy'lara tarihlendirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz; Pogodin ve Wulff, 1897. Ancak çalışılan az sayıdaki örnek göstermektedir ki, İzmit'teki arkeoloji tahribatının uzun bir geçmişi vardır. İzmit'te arkeolojik eserlerin beklenenden az oluşuna, kenti defalarca yok olmanın eşiğine getiren depremler ve hemen yanında kurulmuş, görkemiyle Nikomedia'yı gölgede bırakmış olan Konstantinopolis Şehri de neden olmuş olabilir.

Bilindiği üzere İon-impost başlıklar Erken Bizans Devri kiliselerinde, başta nefler olmak üzere çeşitli alanlarda kullanılmışlardır.[70] Saraylı İon-impost başlığı, impostundaki haç bezemesiyle, bu kullanıma güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Yapıya hareket kazandıran Korinth başlıklar, bu nitelikleriyle taşıyıcı elemanlar olmanın yanı sıra, Antik Dönem mimarisinde süsleyici unsur olmuşlardır. Eldeki çok sayıda örnekler ışığında, özellikle Iustinianus Dönemi imar faaliyetlerinin paralelinde,[71] Erken Bizans Korinth başlıklarının çok sayıda farklı tipte üretildiği ve kullanıldığı bilinmektedir.[72] Saraylı Köyü'nde tespit edilen Korinth başlıklar, söz konusu tiplerin üç ayrı örneğini teşkil etmeleri açısından önemlidirler. Bu tipler; "Bizans Akanthuslu", "Tırtıklı Büyük Akanthuslu" ve "Lir Tip"lerinden oluşmaktadır.

Varlığını yylarca sürdürmüş olan Anadolu kökenli İon başlıkların, Erken Bizans Devri'nde de üretildiği ve kullanıldığı bilinmektedir. Bahsi geçen dönemin özelinde, Nikomedia'ya yakınlığı ile de dikkat çeken, Prokonnesos'da (Marmara Adası) İon Başlık üretildiği ve bunların imparatorluk coğrafyası içerisinde kullanıldığı görülmektedir.[73] Saraylı içinde bulunan üç ion başlığından biri (Kat. No. 1) "Prokonnesos Tipi" özellikleri taşımaktadır. Diğer iki İon başlığı da Erken Bizans özelliği taşımaktadır.

Saraylı Köyü meydanında tespiti yapılan dil motifli başlık, mermerden yapılmış çifte sütun üzerinde ters vaziyette bulunmuştur. Oval formuyla, muhtemelen bu çifte sütunun parçası olan, başlık, MÖ 3. Binde[74] ilk örneklerini gördüğümüz başlıkların Geç Dönem örneğini teşkil etmektedir. Bu haliyle, özellikle kilise

[70] İon-impostların kiliselerdeki kullanımının Hagia Eirene örneği için bkz; http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/f878dfdb.html.
[71] Iustinianus Dönemi mimarisinin en görkemli yapısı olan Hagia Sophia Kilisesi başta olmak üzere, Konstantinopolis'te birçok yapıda Korinth başlıkların farklı tipleri için bkz; Kautzsch, 1936: s.40-64-Lev.11-Lev.15. Ayrıca Iustinianus Dönemi imar faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz; Prokopius, 1906-1913.
[72] Korinth başlıkların Erken Bizans tipleri için bkz; Kautzsch, 1936: s.5-114.
[73] Prokonnesos'daki "Prokonnesos Tipi İon Başlıklar" için bkz; Beykan, 2004: s.25-29. Ayrıca bu tipteki başlıkların örnekleri için bkz; Herrmann, 1988: s.93- Lev.70 Fig.164; Tezcan, 1989: s.322-Res.446.
[74] Dil motifli başlıkların ilk örnekleri için bkz; Bölüm 2.4.

mimarisi içerisinde, başta pencerelerde olmak üzere,[75] çeşitli alanlarda kullanıldığını bildiğimiz çifte sütun ve başlığı, Erken Dönem kiliseleri için tanındık elemanlardır.

Ve son olarak, köy içerisinde tespiti yapılmış templon payesi, korkuluk levha parçaları ile köy mezarlığında belirlenen dil motifli başlık parçasının (Kat. No.30) yanı sıra elliye yakın sütun parçası, alanın arkeolojik potansiyeli hakkında veri sağlamaktadır. Bölgedeki yoğun arkeolojik mimari doku, sütun başlıklarının stil kritik aracılığıyla çalışılması sonucu, MS 4-6. yy'a tarihlendirilebilmektedir.[76] Köy merkezinde tespit edilen templon payesinin alçak tipte oluşu da tarihlendirme önerimizi destekler niteliktedir.[77]

Tüm veriler göz önüne alınıp değerlendirildiğinde, Saraylı Köyü dolaylarında (yüksek olasılıkla, şimdilerde köyün mezarlığı olarak işlev gören alanda[78]) Erken Bizans Dönemi'ne ait en az bir kilise olmalıdır. Erken Dönem Bizans kilisesi tespiti dışında, Saraylı Köyü'nün arkeolojik açıdan bir diğer önemi, Nikomedia ile Prokonnesos arasındaki iletişimin, "Prokonnesos Tipi İon Başlığı"[79] aracılığıyla kanıtlanmış olmasıdır.

Gölcük sınırları içindeki Nüzhetiye Köyü, sütun başlığı açısından yoğun buluntu veren ikinci alandır. Söz konusu yerde iki Korinth başlığı (Kat. No.10 ve 11), iki templon sütunu başlığı (Kat. No.38 ve 39) ve köyün sınırları içinde kalan Kilise Düzü Mevki adı verilen alanda (Res.13 ve 14) sepet/impost tipi başlık (Kat. No.40) kayıt altına alınmıştır. Bölgenin, MS 4-5. yy'larına ilişkin veriler sunan Korinth başlıkların yanı sıra, Orta Bizans Dönemi'ni işaret eden templon başlıkları da önemlidir. Templon başlıkları, arkeolojik kontekstle birlikte bulunmuştur. "At Meydanı" (Res.15 ve 16) adı verilen ve köy sınırları içinde yer alan, tarlalık bir alandan köy içine getirildiği söylenen[80] bu arkeolojik materyaller, sekizgen sütunlar

[75] Bu tip başlıkların ve sütunların pencerelerdeki kullanımı için bkz; Koch, 2007: s.80- Res.59.
[76] Tarihlendirme unsurları için söz konusu başlıklara ait bölümlere bakılabilir Bkz; Bölüm 2.
[77] Alçak tipte templon kuruluşları erken döneme (MS 4-5. yy) tarihlendirilmektedir. Bkz; Aydın, 2000: s.217.
[78] Köyün mezarlığından çıkan arkeolojik eserler ile ilgili, Matyas Donath adında bir Macar'a ait 1861 tarihli bir metin mevcuttur. Bkz; Ulugün, 2010: s.212.
[79] Texier Küçük Asya isimli eserinde, Prokonnesos'dan gelen mermerden bahsetmektedir. Ayrıca, Prokonnesos mermerinin kentin ihtiyaçlarına yetersiz kaldığında kullanılan alternatif taş ocaklarından ve taş cinslerinden de söz etmektedir. Detaylı bilgi için bkz; Texier, 2002: s.102.
[80] Köy halkından alınan bilgiler bu yöndedir. Arkeolojik eserler yüzey araştırması ekibi tarafından çalışıldıktan sonra "At Meydanı" adı verilen alan incelenmiş, burada çok sayıda kap parçasının yanı

ve kaideleri, ambona ait olması muhtemel korkuluk levha parçası ve tanımlanamayan, ancak kiliseye ilişkin mimari parçalar olması gereken eserlerden ibarettir. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde, Nüzhetiye Köyü At Meydanı Mevkiinde Orta Bizans Dönemi'ne ait bir kilisenin varlığından bahsedebiliriz. Dolayısıyla buradan bulunan templon başlıkları, hem tarihleme önerisi vermeleri hem de ait oldukları yapıyı göstermeleri açısından önemli buluntulardır.

Nüzhetiye Köyü sınırları içinde bulunan bir diğer başlık, önceden de bahsedildiği üzere, Kilise Düzü Mevkii'nde tespit edilmiştir. Yüzey araştırması ekibinin incelemeleri esnasında, yer yer görülebilen tuğla+taş+harçdan yapılmış duvar kalıntıları gözlenmiştir. Sepet/impost tipi başlığın dışında alanda tespiti yapılan çifte sütun ve çeşitli mimari parçalar bu alanda bir kilisenin olduğuna işaret etmektedir.[81]

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları kapsamında, Gölcük İlçesi'nde tespit edilen diğer iki sütun başlığı, Çiftlik Mahallesi'ndeki Korinth başlık (Kat. No.09) ve Sofular Köyü'ndeki dil motifli başlıktır (Kat. No.31). Söz konusu başlıklar tekil örnekler olduklarından fazla yoruma açık değillerse de, bölgenin, MS 5-6. yy olmak üzere, Erken Bizans Dönemi mimari plastik karakterini örneklemeleri açısından önemlidirler.

3.9 Eski Ulaşlı Köyü-İnebeyli Köyü-Dereköy/Karamürsel

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları'nda Nikomedia teritoryumunda yer alan Karamürsel İlçesi ayağını oluşturan çalışmalarda, Eski Ulaşlı Köyü'nde Korinth başlığı parçası (Kat. No.15), İon-impost başlık (Kat. No.20) ve dil motifli çifte sütun başlığı (Kat. No.32) tespit edilmiştir. Söz konusu başlıkların bulundukları yerde (Res.17 ve 18), sekizgen sütun parçalarının yanı sıra bitkisel motifli templon levha parçaları ile üzerinde kenet delikleri olan mimari parçalar görülmüştür. Söz konusu buluntular birlikte değerlendirildiğinde, Bizans Dönemi kilise yapısına işaret ederler.

---

sıra in situ olabilecek bir duvar kalıntısı gözlenmiştir. Alandaki seramik parçaları da Orta Bizans Dönemi'ne aittir.

[81] Yerel halktan alınan bilgiye göre, yapı birkaç sene öncesine kadar daha net bir şekilde görülebilmekteymiş.

Zira yerel halkın da teyit ettiği üzere, Eski Ulaşlı Köyü Camii'nin olduğu yerde eskiden bir kilisenin var olduğu bilinmektedir.[82]

Karamürsel'de yapılan araştırmaların devamında, İnebeyli Köyü içinde biri Korinth (Kat. No.16) diğeri İon olmak üzere (Kat. No.05) iki adet sütun başlığı tespit edilmiştir. Oldukça büyük oluşuyla dikkat çeken, MS 5. yy'ın ilk yarısının özelliklerini taşıyan Korinth başlığın yanı sıra Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları sırasında tespiti yapılmış en erken tarihli sütun başlığı olan İnebeyli İon sütun başlığı MS 2. yy'a ait özellikler göstermektedir. Bu iki başlık bölgenin iki farklı yy'ına ışık tutmaktadır.

Karamürsel sınırlarında tespit edilen impost (Kat. No.41) ile Dereköy Mahallesi mezarlığında bulunan İon-impost (Kat. No.21) bölgede ele geçen son sütun başlıklarıdır. İki başlığın da Erken Bizans Dönemi kilise yapısına ait olduğu düşünülebilir.

[82] Günümüzde, camii de yıkılmış, ondan geriye yalnızca şadırvan kalmıştır.

SONUÇ

Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları esnasında Nikomedia ve teritoryumunda yer alan dokuz ayrı ilçede, on sekiz farklı alanda tespit edilen kırk üç adet sütun başlığı, bölge arkeolojisi hakkında birçok veri elde etmemizi sağlamıştır.

Saptanan sütun başlıklarının, tarihlendirme önerileri dikkate alındığında, çoğunlukla MS 5. ve 6. yy'lara ait olduğu görülmüştür. MS 5. yy mimarlığı ile sivrilmiş bir dönemdir (Grant, 2000: s.97). Roma'da bulunan ve MS 422-430 yılları arasında yapılmış olan Santa Sabina Kilisesi, yine günümüz İtalya topraklarında bulunan Ravenna'daki, MS 425-440 yılları arasında inşa edilmiş Galla Placidia anıt mezarı ve MS 424-434 yıllarında yapılmış olan San Giovanni Evangelista Kilisesi, Yunanistan Thessalonika'daki MS 470 yılına ait olan Akheiropoietos Kilisesi, Kuzey Suriye'de MS 5. yy'ın ikinci yarısında inşa edilen Kal'at Sim'an'daki kilise ile Güney Mısır'daki MS 440 yılında yapılmış Beyaz Manastır, Anadolu dışındaki yapılara örnek teşkil ederken, Konstantinopolis'teki MS 5. yy'ın ikinci yarısında inşa edilmiş olan St. John Studios Kilisesi, Ephesos'daki MS 400'e tarihlenen Meryem Ana Kilisesi ile Kilikia ve Isauria bölgelerindeki çok sayıda kilise,[83] MS 5. yy'da inşa edilen Anadolu kiliselerini örneklemektedir.

Nikomedia ve çevresinde tespit edilen ve bu döneme tarihlenen sütun başlıklarına bakıldığında, söz konusu durumun Nikomedia özelinde de doğru olduğu ve bahsi geçen yylarda inşa edilmiş birçok yapının beklenmesi gerektiği söylenebilir.[84] Ayrıca MS 6. yy'da Iustinianus Dönemi'nde, imparatorluk genelinde yoğun imar faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir.[85] Onun döneminde, Konstantinopolis'te, Hagia Sophia Kilisesi, Sergius ve Bakkhus Kilisesi,[86] Hagia Eirene gibi kiliseler inşa edilmiştir. Bunun dışında, söz konusu dönemin bir özelliği

[83] Bu konu hakkında detaylı bir çalışma için bkz; Hill, 1996.
[84] Zira MS 4. yy Büyük Konstantinus Dönemi'nde dahi Nikomedia'da çok sayıda kilisenin yapıldığı bilinmektedir. Bkz; Rodley, 1994: s.20. Bizzat Konstantinus tarafından, Licinius'a karşı kazandığı zaferi yaşatmak adına, yaptırılmış olan "muhteşem" kilise ise herhalde Nikomedia'da bulunan, o dönem için en görkemli kamu yapılarından birisiydi. Bkz; Eusebius, Life of Constantine III. 50.
[85] Bu durumun yazılı kaynak olarak en büyük kanıtı, MS 6. yy'da yaşamış olan tarihçi Prokopius'un yazdığı "Yapılar" (De Edifices) kitabıdır. Prokopius eserinde, kiliseler, saraylar, surlar ve su kemerleri gibi birçok yapının, başkent ve eyaletlerde olmak üzere, inşa edildiğinden bahseder. Bunun dışında, o dönemden kalma yapılar ve yapılara ilişkin kalıntılar da arkeolojik kanıtı oluşturmaktadır. Ayrıca MS 6. yy başlığı altında Iustinianus Dönemi yapılarının detaylı bilgileri için bkz; Rodley, 1994: 62-72.
[86] Söz konusu kilisenin kronolojisi kesin olmasa da, inşası için MS 6. yy önerilmektedir. Bkz; Paribeni, 2014: s.752-753.

olarak, varlıklı sanat hamilerinin dini duygular ve siyasi propaganda amacıyla çeşitli ibadet yapılarını inşa ettirdiği bilinmektedir (Paribeni, 2014: s.753). Nikomedia ve çevresinden tespit edilen ve MS 6. yy'a tarihlediğimiz sütun başlıkları, Iustinianus Dönemi'nde, antik kaynaklar aracılığıyla, yapıldığını bildiğimiz imar faaliyetlerini, arkeolojik veriler ışığında desteklemiştir. MS 5. ve 6. yy'larda inşa edilen kiliseler, başta bazilika plan tipinde olmak üzere, tek nefli, merkezi planlı ve özel formlarıyla hiçbir gruba dâhil edilemeyenler olmak üzere çok farklı tiplerde karşımıza çıkmaktadır.[87] Lakin tespit edilen İon-impost başlıklar galerilere, çifte sütun başlıkları ise pencerelere ilişkin kanıtları oluştursa da, sütun başlıkları tek başlarına, yapıların plan tiplerine ilişkin arkeolojik veri sağlamaktan uzaktır. Dolayısıyla, Nikomedia ve çevresinde varlığından emin olduğumuz MS 5-6. yy yapılarının plan tipleri hakkında bir şey söylemek için henüz erkendir.

Konstantinopolis merkezli olan, başkent ekolü diyebileceğimiz ve Anadolu'nun birçok yerinde karşılaşılan, MS 5. ve 6. yy'lara ait, farklı tiplerde üretilmiş çok sayıda sütun başlığı örneği mevcuttur.[88] Nikomedia ve çevresindeki, söz konusu yylara tarihlenen, İon, İon-impost, Korinth gibi sütun başlıklarına bezeme repertuarı açısından bakıldığında, Konstantinopolis ve çevresindeki örneklerle benzeştiği görülmüştür. Böylelikle dönemin mimari plastik anlayışının yekpare olduğu, tespit edilen sütun başlıkları özelinde olmak üzere, söylenebilir.

Tespit edilen sütun başlıklarının dokuz farklı ana tipte olduğu ve bu ana tiplerin de farklı alt tiplerinin olduğu görülmüştür. Kocaeli'nde 2014 yılına kadar yapılan yüzey araştırmaları esnasında tespiti yapılan sütun başlıkları içinde, nicelik olarak en fazla olan Korinth başlıklar ile dil motifli başlıklar, Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde, Nikomedia'da oldukça rağbet görmüşe benzemektedir. En fazla alt tipe sahip başlıklar da Korinth başlıklardır. Bulgulanan farklı sütun başlıklarının farklı tipleri, Nikomedia mimari plastiğinin çok çeşitliliğine işaret etmektedir.

MS 4. yy'ın ikinci yarısından başlayarak sadece şehirlerde değil, küçük yerleşimlerde, köylerde de çok sayıda kilise yapıldığı bilinmektedir (Koch, 2007: s.36). Erken Bizans Dönemi içinde, özellikle Bithynia ve Phrygia bölgelerinde çok

[87] Bahsi edilen plan tipleri ve örnek yapılar için bkz; Koch, 2007: s.37-60.
[88] Söz konusu örnekler, sütun başlıklarının anlatıldığı 2. bölümde verilmiştir.

sayıda köyün olduğu ve bunların doğudaki bölgelere göre daha kalabalık nüfus barındırdığı düşünülmektedir (Sodini, 2014: s.372). Yüzey araştırmaları sırasında, Gölcük Saraylı Köyü'nde ve Nüzhetiye Köyü sınırları içinde kalan At Meydanı ve Kilise Düzü alanlarında tespit edilen sütun başlıkları ve diğer mimari plastikler bu tezi destekler niteliktedir. Zira söz konusu alanlar, Nikomedia'nın kırsalı konumundaki yerlerdir ve sütun başlıkları göz önüne alınarak yapılan tarihlemelerde, Saraylı Köyü MS 3-6. yy'lar arası, At Meydanı MS 9-12. yy'lar arası ve Kilise Düzü, yüksek olasılıkla, Erken Bizans Dönemi'ne ait olmak üzere tarihlenebilmektedir. Dolayısıyla yapılan arazi çalışmalarında, sütun başlıkları aracılığıyla tarihlenebilen, kilise iç mimarisine ilişkin diğer mimari unsurlar[89] ile desteklenen, muhtemelen kırsala veya ufak yerleşim alanlarına ait kilise alanları tespit edilebilmiştir.

Tez çalışmamızın bir diğer ilginç ve soru işaretli sonucu, Kocaeli gibi büyük bir coğrafyada, dokuz sezon süren uzun soluklu arazi çalışmalarının sonucunda tespit edilebilen sütun başlıklarının MS 2. yy ile MS 12. yy'lar arasına tarihlenmesidir. MS 2. yy'a tarihlenen tek örnek ve MS 9-12. yy'lar arasına işaret eden iki başlık dışarıda tutulduğunda, elimizdeki sütun başlığı örneklerinin MS 4. ve MS 6. yy'lara ait olduğu görülmektedir. Nikomedia'nın MÖ 3. yy kenti olduğu, hemen karşı kıyısında, körfezin ucunda konumlanmış olan Astakos'un ise MÖ 8. yy'da kurulduğu ve bu bölgenin yollar ve liman açısından stratejik önemi düşünüldüğünde, Nikomedia ve çevresinde üç bin yıla yakın, kesintisiz yerleşim olduğu söylenebilir. Hal böyleyken, İzmit Müzesindeki birkaç örnek dışında Roma İmparatorluk Dönemi sütun başlıkları ile Hellenistik Dönem sütun başlıklarının neden tespit edilemediği sorusu akla gelmektedir.

Çalışmamızda belirttiğimiz üzere, Anadolu'da Hellenistik Dönem Korinth başlıkları az örnekle temsil edilmektedir. Lakin Hellenistik Dönem'de, krallık başkenti olan Nikomedia, bu az sayıdaki örneğe katkı sağlamalıdır. Ancak yüzey araştırmasında elde edilen veriler, bu tezimizi arkeolojik olarak henüz desteklememektedir. Hellenistik ve Roma Dönemi başlıklarına ulaşılamamasının sebebi olarak bölgede bilimsel arkeolojik kazının olmaması, arkeolojik eserlerin kaçırılması ve bilinçli tahribat ile yoğun yapılaşma nedeniyle yaşanan arkeolojik kalıntıların yok edilmesi sayılabilir. Yine daha önceden belirtmiş olduğumuz, kentin

[89] Templon payeleri, korkuluk levhaları ve çifte sütunlar gibi.

antik dönemlerden itibaren depremler nedeniyle sık sık yerle yeksan olması antik dönem yapılarının günümüze ulaşamamasına sebep olmuştur. Ayrıca yapılan yüzey araştırmaları her ne kadar uzun bir sürece yayılmış olsa da, bütün bir Kocaeli sınırlarının araştırılması halen mümkün olamamıştır. Yukarıda saydığımız gerekçelerin hepsi erken dönemlere ilişkin sütun başlıklarına ulaşamamamızın sebebi olabilir. Lakin MS 4. yy kent tarihi açısından çok anlamlı bir yydır. MS 330 yılında Konstantinopolis Kenti'nin kurulmasıyla Nikomedia başkentlik unvanını yitirmiş ve bir daha hiçbir zaman ne Hellenistik Dönem'deki gücüne ne de Roma Dönemi'ndeki görkemine ulaşamamıştır.

Nikomedia'nın gücünü kaybetmeye başladığı bu yyda, Büyük Konstantinus Dönemi'nde, mimaride[90] devşirme (spolia) malzemenin kullanımı başlamıştır. Bu uygulama zaman zaman ekonomik nedenlerle yapılsa da, Roma'da bulunan Büyük Konstantinus zafer takının yapımında kullanılan, Trajanus, Hadrianus ve Marcus Aurelius'un zafer anıtlarına ait kabartmalar örneğinde olduğu gibi, imparatorun meşruluğunu kanıtlamaya yönelik politik bir hareket olarak da kullanılmıştır (Saradi, 1997: s.396). Ayrıca, yine bizzat Büyük Konstantinus tarafından yaptırılan Roma Lateran Kilisesi'nde, Hıristiyanlık öncesi yapılarında kullanılmış olan Korinth ve İon sütun başlıkları görülmektedir. Devşirme malzeme kullanımına Konstantinopolis özelinde bakılacak olursa, Ephesos Antik Kenti güzel bir örnek oluşturabilir. Zira söz konusu kent bir dönem, Konstantinopolis'in mermer deposu olarak kullanım görmüştür (Goodwin, 1977: s.17). Özellikle Iustinianus Dönemi olmak üzere, Ephesos'dan çok sayıda mimari plastik eserin Konstantinopolis'e getirtildiği bilinmektedir (Saradi, 1997: s.398). Başta Büyük Konstantinus olmak üzere Hıristiyan imparatorların, imparatorluk coğrafyasının farklı yerlerindeki çok sayıda şehirden antik döneme ait heykelleri Konstantinopolis'e getirttikleri bilinen bir başka gerçekliktir. Bu durumun, çalışma konumuz içine girmesi sebebiyle, en güzel örneği Nikomedia'dır. Aralarında İmparator Diokletianus heykelinin de bulunduğu çok sayıda heykel Konstantinopolis hipodromuna dikilmek üzere Nikomedia'dan götürülmüştür (Çalık Ross, 2007: s.78). Devşirme malzeme "*Kilise'nin Paganizm'e*

[90] Büyük Konstantinus Dönemi'nde imparatorluk genelini kapsayan, büyük bir proje olarak değerlendirilebilecek, imar faaliyetlerine girişildiği bilinmektedir. Konstantinopolis Kenti kurulduktan sonra, bizzat imparator tarafından yayınlanan bir bildiriyle mimarlar, taş ustaları, heykeltıraşlar, mozaik ustaları gibi meslek gruplarına mensup kişiler çeşitli vergilerden ve kamu işlerinden muaf tutulmuştur (Mulder, 1987: s.139). Böylelikle yapılması planlanan imar faaliyetleri teşvik edilmiştir.

karşı olan zaferi" olarak da değerlendirilmiş ve kullanılmıştır (Saradi, 1997: s.401). Bu görüş baz alındığında, Nikomedia kenti için yorum yapabilmek mümkündür.

Çalışmamızın başında, "Tarihçe" kısmında bilgisini verdiğimiz üzere, Diokletianus Nikomedia'sı Hıristiyan kovuşturmasının başladığı yerdir ve bu özelliği ile o dönem Hıristiyanları için kötü bir anıyı simgelemiş olmalıdır. Yayınlanan hoşgörü fermanları ve ardından Hıristiyanlığın güçlenmesiyle kültürel anlamda büyük bir değişimin eşiğinde olan Roma toplumuna, yeni başkenti kazandıran Büyük Konstantinus'un Nikomedia'dan vazgeçip bugünkü tarihi yarımadayı tercih etmesindeki nedenlerden biri belki de bu durumdur. Dolayısıyla yukarıda örnekleri verilen durumlar, Nikomedia'nın Konstantinopolis'e olan yakınlığı ve o dönem Hıristiyanları açısından anlamı düşünüldüğünde, erken dönem heykellerinin ve başta sütun başlıkları olmak üzere çok sayıda mimari plastiğin, kentten yeni başkente taşındığı düşünülebilir. Kocaeli'nde yapılan yüzey araştırmalarında erken dönemlere ait sütun başlıklarının bulunamayışı bu duruma da bağlı olabilir.

Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi, Kocaeli İli'nde de kontrolsüz imar faaliyetleri ve buna bağlı olarak her geçen gün hızla artan arkeolojik tahribat, somut kültürel mirası yok etmektedir. Yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen, başta sütun başlıkları olmak üzere, Roma ve Bizans dönemlerine ait çok sayıda mimari parça, modern yerleşimin daha seyrek olduğu İzmit Körfezi'nin güneyinde, yani Gölcük ve Karamürsel ilçelerinde bulunmuştur. Dolayısıyla Gebze, Dilovası ve İzmit'te, antik dönemlerde de yoğun yerleşim gören bu yerlerde antik malzemenin güneye oranla daha az bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Ayrıca Kocaeli İli'nde yapılan yüzey araştırmalarında, Nikomedia ve territoryasının tamamı taranabilmiş değildir. Bu nedenle, başlıkların sayısal olarak azlığı yanıltıcı olabilir. Oysa, başkente ve sütun başlığı üretiminin yapıldığı bilinen Prokonnesos Adası (Marmara Adası)'na olan yakınlığı sebebiyle Nikomedia'da çok daha fazla sayıda sütun başlığı tespit edilebilmelidir. Bu konuyla ilgili Kocaeli sınırları içinde, Nikomedia ve territoryumunda gerçekleştirdiğimiz bilimsel çalışmalar devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Anna Komnena (1996). Alexiad (Çev. B. Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Cassius Dio (1955). Dio's Roman History (Çev. E. Cary). Cambridge: Harvard University Press.

Eusebius (1890a). Church History (Çev. A.C. McGiffert). New York: Christian Literature Publishing.

Eusebius (1890b). Life of Constantine, Oration of Constantine to the Assembly of the Saints, Oration in Praise of Constantine (Çev. E.C. Richardson). New York: Christian Literature Publishing.

Eutropius (2007). Roma Tarihinin Özeti (Çev. Ç. Menzilcioğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes (2008). IV. Haçlı Seferi Kronikleri (Çev. A. Berktay). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lactantius (1985). De Mortibus Persecutorum (Çev. J.L. Creed). Oxford: Oxford University Press.

Memnon (1853). Fragmenta (FHG.III 536) (Çev. K. Müller). Paris: Didot.

Pausanias (1918). Description of Greece (Çev. W.H.S. Jones). London: Harvard University Press.

Plinius (2001). Genç Plinius'un Anadolu Mektupları 10. Kitap (Çev. Ç. Dürüşken-E. Özbayoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Procopius (1906-1913). De Edifices (Buildings) (Çev. J. Haury). Leipzig.

Strabon (2000). Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Vitruvius (1990). Mimarlık Üzerine On Kitap (Çev. S. Güven). Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Modern Kaynaklar

Alp, Oğuz (2013). "Burdur Arkeoloji Müzesinden Geç Roma-Erken Bizans Dönemine Ait Üç İon Sütun Başlığı." Şu kitapta: Ed. Mehmet Tekocak, K.Levent Zoroğlu'na Armağan, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 63-71.

Alp, Oğuz (2006). Pisidia Bölgesi Roma Dönemi Bezemeli Mimari Elemanları. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arslan, Murat (2007). Roma'nın Büyük Düşmanı Mithradates VI Eupator. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Asgari, Nuşin (1994). "Prokonnesos 1993 Çalışmaları." 12. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 99-122.

Aydın, Ayşe (2013). "Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirmesi." Şu kitapta: Ed. Serra Durugönül, Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu, Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler, İstanbul: KAAM Yayınları, 183-315.

Aydın, Ayşe (2000). "Kilikia ve İsauria Kiliselerinde Görülen Yüksek Tipteki Templon Kuruluşları." Olba, Sayı 3, 215-226.

Barletta, Barbara (2001). The Origins of the Greek Architectural Orders. Cambridge: Cambridge University Press.

Barnes, Timothy David (1976). "Imperial Campaigns, A. D. 285-311." Phoenix, Sayı 30, Cilt 2, 174-193.

Barnes, Timothy David (1973). "Lactantius and Constantine." The Journal of Roman Studies, Sayı 63, 29-46.

Barsanti, Claudia (1995). "Materiali bizantini poco noti o inediti della Bitinia." Ricerche di archeologia cristiana e bizantina. XLII Corso dicultura sull'arte ravennate e bizantina, 47-69.

Başaran, Cevat (1999). Anadolu Kompozit Başlıkları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Başaran, Cevat (1997). "Kyzikos Korinth Başlıkları." Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı 31, 1-52.

Baydur, Nezahat (1982). İmparator Iulianus. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Belke, Klaus (2010). "The Development of Towns in Northwestern Asia Minor during Late Antiquity." Acta Byzantina Fennica, Sayı 3, 46-66.

Belke, Klaus, Norbert Mersich (1990). Phrygien und Pisidien. Tabula Imperii Byzantini, Band 7. Wien:Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften.

Beykan, Müren (2004). Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları: Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bingöl, Orhan (1980). Das ionische Normalkapitell in hellenistischer und römischer Zeit in Kleinasien. Tübingen: E. Wasmuth.

Bosch, Clemens (1937). İzmit Şehrinin Muhtasar Tarihi (Çev. O.N. Arıdağ). İstanbul: Devlet Basımevi.

Boysal, Yusuf (1957). "Die Korinthischen Kapitelle Der Hellenistischen Zeit Anatoliens." Anatolia, Sayı 2, 123-132.

Boysal, Yusuf (1952). "Korinth Düzeni'nin En Eski Dini Yapısı Olan Silifke Civarındaki Olba Zeus Tapınağı." 4. Türk Tarih Kongresi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 234-240.

Büyükkolancı, Mustafa, Gökçen Kurtuluş Öztaşkın (2010). "Selçuk-Efes Müzesi'nde Sergilenen St. Jean Kilisesi'ne Ait Korkuluk Levhaları Ve Templon Arşitravları." Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 7, 39-49.

Coates-Stephens, Robert (2003). "Attitudes to Spolia in Some Late Antique Texts." Şu kitapta: Ed. Luke Lavan ve William Bowden, Theory and Practice in Late Antique Archaeology, Boston: Brill, 340-357.

Crowfoot, John (1899). "Exploration in Galatia cis Halym", The Journal of Hellenic Studies, Sayı 19, 34-134.

Cumalıoğlu, Aslı (2011). Hadrianoupolis ve Çevresi Geç Antik- Erken Bizans Mimari Plastik Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çalık Ross, Ayşe (2014). "The Eastern Marmara Region In Antiquity: A Transit Region Between Europeand Asia". EAA (European Association of Archaeologists) 20. Annual Meeting Abstracts. İstanbul: 59.

Çalık Ross, Ayşe (2012). "Nicomedia in the time of Augustus". International Colloquium on the Romans at the Black Sea During the Time of Augustus Abstracts, Tulcea: 7-8.

Çalık Ross,Ayşe (2010). "Preserving in situ remnants of ancient Nicomedia (Izmit)". 16th Annual Meeting the European Association of Archaeologists Abstracts, Netherlands: 20.

Çalık Ross, Ayşe (2008a). Nikomedia (izmit) Arkeoloji Çalışmaları ve Kentin Vizyonu". 38. Icanas, Maddi Kültür, Bildiriler, Cilt 2, Ankara: 879-897.

Çalık Ross, Ayşe (2008b). "Recent Research in The Ancient City of Nikomedia (İzmit) and Its Environs". Pontica 2008: Recent Research on the Northern and Eastern Black Sea in Ancient Times, International Colloquium at the Institute of Archaeology, Jagiellonian Universitesi, Krakov: 11.

Çalık Ross, Ayşe (2007). Antik İzmit Nikomedia. İstanbul: Delta Yayıncılık.

Çalık Ross, Ayşe, Füsun Tülek, Ali Bora (2005). "Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeoloji." Deprem Sempozyumu Kocaeli 2005, Kocaeli, 763-767.

Çelik, Mehmet (2009). Allianoi'da Bulunan Bergama Tipi Friz ve Sütun Başlıkları. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Dark, Ken, Ferudun Özgümüş (2013). Constantinople: Archaeology of a Byzantine Megapolis. Oxford: Oxbow Books.

Demircioğlu, Halil (2011). Roma Tarihi I. Cilt: Cumhuriyet. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Diler, Adnan, Hatice Özyurt Özcan (2012). "Byzantine Period in Kedreai (Sedir Island): Churches." Olba, Sayı 20, 453-492.

Doğan, Sema (2005). "Alanya Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri." 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2, 71-76.

Downey, Glanville (1955). Earthquakes at Constantinople and Vicinity, A.D. 342-1454. Speculum, Sayı 30, Cilt 4, 596-600.

Elton, Hugh, vd (2009). "Alahan'da (Isaurya) Bir Roma Kentinin Keşfi." Olba, Sayı 17, 83-116.

Eyice, Semavi (1972-1973). "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı." Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı 5, 27-52.

Feissel, Denis (2014). "İmparator ve İmparatorluk Yönetimi." Şu kitapta: Ed. Cecile Morrison (Çev. A. Bilge). Bizans Dünyası: Doğu Roma İmparatorluğu 330-641. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 99-129.

Fıratlı, Nezih (1971). İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Fıratlı, Nezih (1959). İzmit Rehberi. İstanbul: Turing Yayınları.

Foss, Clive (2002). Anadolu'da Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II: Nikomedia (Çev Y. Ulugün), İzmit: İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları.

Foss, Clive (1994). "The Lycian Coast in the Byzantine Age." Dumbarton Oaks Papers, Sayı 48, 1-52.

Girgin, Onur (Ekim 2014). "Kandıra Örnekleri Işığında Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimari Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi". İnsan-Kimlik-Mekan Bağlamında Zonguldak Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Zonguldak: (Basımda).

Girgin, Onur (Eylül 2014). Traces of Roman Nicomedia in Architectural Fragments Found in the Izmit Area [Poster]. European Association of Archaeologists 20th Annual Meeting, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Girgin, Onur (Haziran 2012). Religion and Religious Buildings of Nicomedia in the Time of Augustus [Poster]. International Colloquium The Romans at the Black

Sea During the Time of Augustus: The Evidence of Literary, Archeological and Numismatic Sources, Tulcea Romania.

Goodwin, Godfrey (1977). "The Reuse of Marble in the Eastern Mediterranean in Medieval Times." Journal of the Royal Asiatic Society Of Great Britain and Ireland, Sayı 1, 17-30.

Grant, Michael (2000). Roma'dan Bizans'a (Çev. Z. İlkgelen). İstanbul: Homer Kitabevi.

Güzel, Eylem (2007). Side Müzesi'nde Bulunan Korinth Başlıkları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hakan, Günay (2009). Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Harris, Bruce (1980). "Bithynia: Roman Sovereignty and the Survival of Hellenism." Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, II, 7.2., 857-901.

Heilmeyer, Wolf-Dieter (1970). Korinthische Normalkapitelle: Studien zur Geschichte der römischen Architekturdekoration, Heidelberg: F.H. Kerle.

Herrmann, John (1988). The Ionic capital in late antique Rome. Roma: G. Bretschneider.

Hill, Stephen (1996). The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria. Birmingham Byzantine & Ottoman Monographs, Cilt 1, Birmingham: Variorum.

Hjort, Oystein (1979). "The Sculpture of Kariye Camii." Dumbarton Oaks Papers, Sayı 33, 199-289.

Howorth, Henry (1908). "The Rise of Gaius Julius Caesar, with an Account of His Early Friends, Enemies, and Rivals: Part II." Transactions of the Royal Historical Society, Third Series, Sayı 2, 51-128.

Işık, Adem (2001). Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İdil, Vedat (1997). "Kaunos'tan Bir Korint Başlığı." Anatolia, Sayı 23, 159-164.

İdil, Vedat (1984). "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korint Başlıkları." Anatolia, Sayı 20, 1-49.

İdil, Vedat (1981-1982). "Korinthische Kapitelle im Museum von İzmir." Jahreshefte des Österreichischen Archaologischen Institutes in Wien, 53B, 149-186.

Kautzsch, Rudolf (1936). Kapitellstudien: Beitrage Zu Einer Geschichte Des Spatantiken Kapitells Im Osten Vom Vierten Bis Ins Siebente Jahrhundert. Berlin: Verlag Von Walter de Gruyter & CO.

Kaya, Mehmet Ali (2005). "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi." Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 38, 11-30.

Kazhdan, Alexander Petrovich (1991). The Oxford Dictionary of Byzantium, Oxford: Oxford University Press.

Keresztes, Paul (1983). "From the Great Persecution to the Peace of Galerius." Vigiliae Christianae, Sayı 37, Cilt 4, 379-399.

King, Dorothy (1997). "Pergamene Palm Capitals and other Foliate Fancies." Quaderni Ticinesi Numismatica e Antichita Classiche, Sayı 26, 207-230.

Kitzinger, Ernst (1946). "A Survey of the Early Christian Town of Stobi." Dumbarton Oaks Papers, Sayı 3, 81-162.

Koch, Guntram (2007). Erken Hıristiyan Sanatı (Çev A. Aydın). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kramer, Joachim (1994). Korinthische Pilasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel: antike und spatanike Werkstattgruppen. Tübingen: E. Wasmuth.

Magie, David (1950). Roman Rule in Asia Minor. Princeton: Princeton University Press.

Mango, Cyril, Ihor Sevcenko (1973). "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea of Marmara" Dumbarton Oaks Papers, Sayı 27, 235-277.

Mango, Cyril (1968). "The Monastery of St. Abercius at Kurşunlu (Elegmi) in Bithynia." Dumbarton Oaks Papers, Sayı 22, 169-176.

Mansel, Arif Müfid (1968). "Hannibal'in Mezarı." Belleten, Sayı 32, 527-551.

Mitchell, Stephen (1993). Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor I-II. Oxford: Oxford University Press.

Morrison, Cecile (2014). "Olaylar/Kronolojik Perspektif." Şu kitapta: Ed. Cecile Morrison (Çev. A. Bilge). Bizans Dünyası: Doğu Roma İmparatorluğu 330-641. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 21-67.

Mulder, Mab van Lohuizen (1987). "Early Christian lotus-panel capitals and other so-called impost capitals." Bulletin antieke beschaving. Annual Papers on Classical Archaeology, Sayı 62, 131-151.

Nicols, John (1990). "Patrons of Provinces in the Early Principate. The Case of Bithynia." Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik, Sayı 80, 101-108.

Niewöhner, Philipp (2007). Aizanoi, Dokimion und Anatolien: Stadt und Land, Siedlungs- und Steinmetzwesen vom spateren 4. bis ins 6. Jahrhundert n. Chr. Berlin: Reichert Verlag Wiesbaden.

Niewöhner, Philipp (2006). "Frühbyzantinische Steinmetzarbeitenin Kütahya: zu Topographie, Steinmetzwesen und Siedlungsgeschichte einer zentralanatolischen Region." Istanbuler Mitteilungen, Sayı 56, 407-473.

Norwich, John Julius (2013). Bizans: Erken Dönem (MS 323-802) (Çev. H. Koyukan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Odahl, Charles Matson (2004). Constantine and the Christian Empire. London: Routledge.

Öcal, Şenay (2007). Lagina ve Stratonikeia Korinth Başlıkları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ötüken, Yıldız (1996). "Forschungen im nordwestlichen Kleinasien: Antike und Byzantinische Denkmaler in der Provinz Bursa." İstanbuler Mitteilungen, Sayı 41, 1-301.

Özyurt Özcan, Hatice (2012). "Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Orta Bizans Dönemine Ait Bir Grup Litürjik İşlevli Taş Eser." Olba, Sayı 20, 427-452.

Paribeni, Andrea (2014). "Konstantinopolis." Şu kitapta: Ed. Umberto Eco (Çev. L.T. Basmacı). Ortaçağ: Barbarlar-Hıristiyanlar-Müslümanlar. İstanbul: Alfa Yayınları, 745-756.

Parman, Ebru (2002). Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Peschlow, Urs (2002). "Die Sammlung Turan Beler in Kumbaba bei Şile (2). Antike und byzantinische Denkmaler von der bithynischen Schwarzmeerküste." Istanbuler Mitteilungen, Sayı 52, 429-522.

Pogodin, P., O. Wulff (1897). "Nikomidiya." Izvestiya russkago arkheologicheskago instituta v Konstantinopole 2, 77-184.

Rees, Roger (1993). "Images and Image: A Re-Examination Tetrarchic Iconography." Greece&Rome Second Series, Sayı 40, Cilt 2, 181-200.

Rodley, Lyn (1994). Byzantine Art and Architecture: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

Rostovtzeff, Michel (1919). "Pontus, Bithynia and the Bosphorus." Annual of the British School at Athens, Sayı 22, 1-22.

Russo, Eugenio (2007). "The Ionic Impost Capitals of the Church of St. John in Ephesus." 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 221-234.

Saradi, Helen (1997). "The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence." International Journal of the Classical Tradition, Cilt 3, Sayı 4, 395-423.

Sevin, Veli (2013). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası: I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Shepherd, William Robert (1911). The Historical Atlas. New York: Henry Holt Company.

Siljeg, Bartul (2007). "Ranokrscanski mramorni korintski kapiteli iz Dubrovnika." Prilozi Instituta za Arheologiju u Zagrebu, Sayı 24, 257-261.

Sodini, Jean-Pierre (2014). "Küçük Asya." Şu kitapta: Ed. Cecile Morrison (Çev. A. Bilge). Bizans Dünyası: Doğu Roma İmparatorluğu 330-641. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 361-383.

Söğüt, Bilal (2011). "Işıklı Kasabasında Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Mimari Elemanların Genel Bir Değerlendirmesi."Şu kitapta: Ed. Bilal Söğüt. Eumeneia, Şeyhlü-Işıklı, İstanbul: Ege Yayınları, 73-92.

Şaman Doğan, Nermin, Turgay Yazar (2007). "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı." Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Ankara, 209-230.

Teber, Serol (1982). Doğanın İnsanlaşması. İstanbul: Öncü Kitabevi.

Temple, Çiğdem (2014). "Taş Eserler Eşliğinde Sille'nin Bizans Dönemi Mimarisine İlişkin Görüşler." Art-Sanat Dergisi, Sayı 2, 81-100.

Terry, Ann (1988). "The Sculpture at the Cathedral of Eufrasius in Porec." Dumbarton Oaks Papers, Sayı 42, 13-64.

Texier, Charles (2002). Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (Çev. A. Suat). Birinci Cilt. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Tezcan, Hülya (1989). Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi. İstanbul: Turing Yayınları.

Türkmen Peker, Müjde (2013). "A Note on the Architectural Decoration of the Severan Period in Pamphylia and Cilicia." American Journal of Ancient History New Series, Sayı 6-8, 151-172.

Ulugün, Yavuz (2010). Kocaeli ve Çevresi Tarihi III: Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi. İzmit: KYÖD Tarih Yayınları.

Umar, Bilge (2004). Bithynia. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Venturi, Robert (1966). Complexity and Contradiction in Architecture. Chicago: Graham Foundation.

Ward-Perkins, John (1980). "Nicomedia and the Marble Trade." Papers of the British School at Rome, Sayı 48, 23-69.

Wesenberg, Burkhardt (1971). Kapitelle und Basen: Beobachtungen zur Entstehung der griechischen Saulenformen. Düsseldorf: Rheinland-Verlag.

Westphalen, Stephan (2006). "Studien zur frühbyzantinischen Bauornamentik im Rauhen Kilikien: Diokaisareia/Uzuncaburç." İstanbuler Mitteilungen, Sayı 56, 391-405.

Wiegand, Theodor (1907). "Hannibals Grab." Bosporus, Cilt 3, 60-84.

Winfield, David (1977), "The Northern Routes across Anatolia", Anatolian Studies, Sayı 27, 151-166.

Yegül, Fikret (1974). "Early Byzantine Capitals from Sardis. A Study on the Ionic Impost Type." Dumbarton Oak Papers, Sayı 28, 265-274.

Yücel, Erdem (1991). Gebze ve Eskihisar. Gebze: Rotary Kulübü Yayınları.

Yücel, Erdem, Cihan Soyhan (1976). Gebze ve Eskihisar. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Elektronik Kaynaklar

Constantine The Great Coins (2014). http://www.constantinethegreatcoins.com/hist/map.jpeg 25.12.2014

Nzingx (2014). http://imagizercv.imageshack.us/a/img404/6936/800pxprimatetrarchiadio.png 25.12.2014

The Courtauld Institute of Art (2014). http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/f878dfdb.html/ 18.12.2014.

Ytigm (2014). http://i.ytimg.com/vi/6cwf8e_RSfw/hqdefault.jpg 25.12.2014

Wikipedia The Free Encyclopedia (2014). http://en.wikipedia.org/wiki/Roman_province 25.12.2014

KATALOG

Katalog No	**:** 01
Levha No	**: Levha I/ 1-2**
Çizim No	**: -----**
Y.A. Env. No	**:** KYA12-001
Adı	**:** İon Başlığı
Buluntu Yeri	**:** Saraylı Köyü/ Gölcük- 11.07.2012
Malzeme Cinsi	**:** Mermer
Ölçüleri	**: Uz:** 51 cm **Gen:** 47 cm **Kal:** 15 cm
Tanım	**:** Kırık vaziyette olan bir volüt haricinde tam olan başlık, sığ kanallarla yapılmıştır. Tek ovololu ekhinus bölümü, yürek yapraklar ve filiz kıvrımlarıyla bezelidir. Volütler, klasik biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığın kütlesel bir görünümü vardır. Başlığın, saz biçimli pulvinusu da sığ kanallıdır ve ortasında, balteusun olması gereken yerde düz ve derin bir kanal göze çarpmaktadır.
Paraleller	**:** Beykan, 2004: s.25- Kat. No.1-21, 27-29, 42-49, 55 ve 56, Herrmann, 1988: : s.96- Lev.73 Fig.174, Tezcan, 1989: s.322- Res.446, Bingöl, 1980: s.39, 232- Lev.20 Fig.285, 287.
Tip	**:** Prokonnesos Tipi.
Tarihleme Önerisi	**:** MS 4- 5. yy.

Katalog No	**:** 02
Levha No	**: Levha I/3- Levha II/4**
Çizim No	**: -----**
Y.A. Env. No	**:** KYA12-003
Adı	**:** İon Başlığı
Buluntu Yeri	**:** Saraylı Köyü/ Gölcük- 11.07.2012
Malzeme Cinsi	**:** Mermer
Ölçüleri	**: Uz:** 52 cm **Gen:** 50 cm **Kal:** 14 cm
Tanım	**:** Başlık yüzeyinde yoğun aşınma vardır. Lakin tamdır. Sığ kanallarla yapılan ekhinus ovolosuzdur. Ekhinus, akanthus yaprakları ve inci payetle bezelidir. Volütler, klasik biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığın kütlesel bir görünümü vardır. Başlığın pulvinus bölümünde bitkisel bir motif tüm detaylarıyla görülebilmektedir. Tam ortada yer alan balteus ise oldukça kalındır. Eserin ekhinus bölümü alışılagelmişin dışında bir bezemeye sahiptir.
Paraleller	**:** Herrmann, 1988: s.132- Lev.120 Fig.272-273, Bingöl, 1980: s.111-112- Lev.36 Fig.14, Lev.37 Fig.203.
Tip:	**: -----**
Tarihleme Önerisi	**:** MS 4. yy

Katalog No : 03
Levha No : **Levha II/5**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-039
Adı : İon Başlığı
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/ Gölcük- 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Uz:** 64 cm **Gen:** 45 cm **Kal:** 12 cm
Tanım : Devşirme malzeme olarak tekrar kullanım görmüş olan başlık, sığ kanallarla yapılmış üç ovoloya sahiptir. Volütlerin bir kısmı kırık ve eksiktir. Volütler, klasik biçemin aksine, başlık dibi seviyesinden aşağı sarkmadığı için başlığın kütlesel bir görünümü vardır. Pulvinus bölümü çifte astragallıdır.
Paraleller :Herrmann, 1988: s.54-56, Lev.34 Fig.85, Lev.36 Fig.90.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 3- 4. yy.

Katalog No : 04
Levha No : **Levha II/6- Levha III/7**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA10-104
Adı : İon Başlığı Parçası
Buluntu Yeri : Çancılar Köyü/ Derince- 03.08.2010
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Uz:** 26 cm **Gen:** 23 cm **Kal:** 14 cm
Tanım : İon sütun başlığına ait parça, volüdün bir kısmı ile pulvinus bölümünün yarısından ibarettir. Volüt ve pulvinus derin kanallarla yapılmıştır. Pulvinus bölümü bitkisel motifle bezelidir.
Paraleller : Bingöl, 1980: s.74- Lev.37 Fig.118.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 3. yy

Katalog No : 05
Levha No : **Levha III/8-9**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA14-110
Adı : İon Başlığı
Buluntu Yeri : İnebeyli Köyü/Karamürsel- 02.10.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Uz:** 33 cm **Gen:** 21 cm **Kal:** 13 cm
Tanım : Eser, volütlerindeki ve abakusundakiufak kırıklar dışında tamdır. Volüt kanalları derin şekilde yapılmıştır. Ekhinus bölümü üç ovolodan oluşmaktadır. Ovololar arasında ise mızraklar görülmektedir. Ayrıca her iki yanda, ovololar üzerine inen akanthus yaprakları vardır. Başlığın pulvinusuna bakıldığında, kalın bir örgü halinde balteus ve yaprakları kalın ve birbirinden ayrık yapılmış bitkisel motif görülmektedir.
Paraleller :Bingöl, 1980: s.73-74- Lev.13 Fig.222, Lev.26 Fig.222.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 2. yy.

Katalog No : 06
Levha No : **Levha IV/10**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-002
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/Gölcük - 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 44 cm **Gen:** 58 cm **Alt R:** 38 cm
Tanım : Yer yer kırıkları olan başlık oldukça aşınmış olsa da, başlığın derin kanallarla yapıldığı, sağlam kalan yerlerinden anlaşılmaktadır. Başlığın kalathosu çift sıra akanthus yaprak çelenklidir ve alt ile üst kısım aynı olmak üzere sekiz akanthus yapraklıdır. Alt sıra akanthus yapraklarının yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmaktadır. Yine alt sıra akanthus yaprakları kendi aralarındaki geçişlerde damla motifi oluşturmaktadır. Üst sıra akanthus yapraklarının arasında ise kalp şeklinde kaulis çanakları yer almakta ve bunlardan heliksler çıkmaktadır. Ancak başlığın üst kısmında yer alan kırıklar yüzünden heliksler tam olarak görülememektedir. Eser üzerinde matkap izleri açıkça görülebilmektedir.
Paraleller : Niewöhner, 2006: s.428- Kat. No.11, Niewöhner, 2007: s.268- Lev.40 Fig.352, Aydın, 2013: Kat. No. 236, Başaran, 1997: s. 20-21- Res. 36, Kautzsch, 1936: s.36- Lev.9 Fig.132-138.
Tip : Bizans Akanthuslu/Tırtıklı Büyük Akanthuslu.
Tarihleme Önerisi : MS 4-6. yy.

Katalog No : 07
Levha No : **Levha IV/11**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-004
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/Gölcük - 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 47 cm **Gen:** 49 cm **Alt R:** 40 cm
Tanım : Başlık ortadan ikiye ayrılmış durumdadır. Abakusu kırıktır. Başlığın kalathosu çift sıra akanthus yaprak çelenklidir. Alt ve üst sırada sekiz akanthus yaprağı görülmektedir. Kaulis, heliks ve volütlere ilişkin hiçbir ize rastlanmayan başlığın derin damarlı, ince ve uzun yapraklara sahip olduğu görülmektedir. Alt sıra akanthus yapraklarının yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmuştur.
Paraleller : Kautzsch, 1936: s.65-66- Lev.16 Fig.209, Niewöhner, 2007: s.286- Lev.53 Fig.439.
Tip : Tırtıklı Büyük Akanthuslu.
Tarihleme Önerisi : MS 4- 5. yy

Katalog No : 08
Levha No : **Levha IV/12**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-005
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/Gölcük - 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 39 cm **Gen:** 50 cm **Alt R:** 32 cm
Tanım : Abakus bölümünün bir kısmı ve alt sıra akanthus bölümü kırıktır. Akanthus yaprakları kalathosu saracak şekilde büyük ve geniş şekilde yapılmıştır. Orta yaprak damarı hariç diğer kısımlar sığ işlenmiştir. Volüt şeritlerinin üst yaprak çelenginin aralarında bir araya gelmesiyle "U" biçimli bir form oluşmuştur.
Paraleller : Barsanti, 1995: s.58- Fig.4, Niewöhner, 2007: Lev.46 Fig.395a, Ötüken, 1996: s.177- Lev.29 Fig.5, Aydın, 2013: Kat. No. 200-206, Kautzsch, 1936: s.59-60- Lev.14 Fig. 195, Lev.16 Fig.225, Hjort, 1979: s.247-248-Fig.57-59, Tezcan, 1989: Res.418, Dark ve Özgümüş, 2013: s.81- Fig.74.
Tip : Lir Tipi Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy. ikinci yarısı ile 6. yy. ilk yarısı.

Katalog No : 09

Levha No : **Levha V/13**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA13-002
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Çiftlik Mahallesi/ Gölcük- 08.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 45 cm **Gen:** 70 cm **Alt R:** 40 cm
Tanım : Başlık oldukça aşınmıştır ve üst kısmı oyularak devşirilmiştir. Çift sıra akanthus yapraklı başlık oldukça sığ işlenmiştir. Baklava dilimi motifi her iki çelenkte de yer almaktadır.
Paraleller : Aydın, 2013: Kat. No. 222, Westphalen, 2006: Kat. No.2.4-5 Lev.2-4.
Tip : Altı ve Sekiz Akanthus Yapraklı Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy.

Katalog No : 10
Levha No : **Levha V/14**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-001
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Nüzhetiye Köyü/ Gölcük- 12.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 28 cm **Gen:** 32 cm **Alt R:** 30 cm
Tanım : Başlığın abakus bölümü kırıktır. Helikslerin bir kısmı ile kaulisler görülebilmektedir. Çift sıra akanthus çelenkli başlığın alt ve üst sırasında sekiz akanthus yaprağı, yer yer kırıklara rağmen görülebilmektedir. Nispeten derin kanallı yapılmış başlıkta, önceki örneklerde görüldüğü gibi, alt çelenkte yapraklar birleşerek baklava motifi oluşturmuştur.
Paraleller : Aydın, 2013: Kat. No. 212, Kautzsch, 1936: s. 51-52- Lev.12 Fig.159-163, Başaran, 1997: s.20-21- Res.36, Niewöhner, 2007: s.286-Lev.53 Fig.439.
Tip : Sekiz Akanthus Yapraklı Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 4. yy. ile MS 5. yy. arası.

Katalog No : 11
Levha No : **Levha V/15**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-004
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Nüzhetiye Köyü/ Gölcük- 12.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 43 cm **Gen:** 40 cm **Alt R:** 38 cm
Tanım : Oldukça tahrip olan başlığın abakus bölümü ve alt sıra akanthus kısmının büyük bölümü kırıktır. Akanthus yaprakları uzun, geniş ve derin kanallı işlenmiş başlıkta baklava dilimi motifi, görülebildiği kadarıyla, her iki sıra çelenkte de vardır.
Paraleller : Aydın, 2013: Kat. No. 220, Westphalen, 2006: Kat. No.2.4-5 Lev.2-4, Tezcan, 1989: s.309-310- Res.419-421, Ötüken, 1996: s.190-Lev.35 Fig.1.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy.

Katalog No : 12
Levha No : **Levha VI/16**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA06-006
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Kullar/ Başiskele- 20.05.2006
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 46 cm **Gen:** 60 cm **Alt R:** 43 cm
Tanım : Tama yakın olan başlığın yalnızca bir köşe volüdü ve abakus çiçeğinin bir kısmı kırıktır. Bu eksiklikleri dışında başlık tamdır. Akanthus yaprakları kalathosu sarar şekilde büyük ve geniştir. Başlık çift sıra akanthus çelengine sahiptir. Alt sıra akanthus çelenginde, akanthus yan yaprak dilimleri komşu yaprak dilimleriyle birleşerek baklava dilimi oluşturmuştur.
Paraleller : Başaran, 1997: s.20-21- Res. 35, 36, 39, Kautzsch, 1936: s.59- Lev.14 Fig.184, Ötüken, 1996: s.103- Lev.10 Fig.4, Aydın, 2013: Kat. No.156.
Tip : Akanthusu "V" Şekilli Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 4. yy. ile MS 6. yy. arası

Katalog No : 13
Levha No : **Levha VI/17**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA05-53
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Orhan Mahallesi/ İzmit- 30.11.2005
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 35 cm **Gen:** 52 cm **Alt R:** 33,5 cm
Tanım : Abakusunun tamamı kırık ve yer yer kırıkları olan başlığın yalnızca bir volüdü sağlam kalabilmiştir. Çift sıra akanthus çelengine sahiptir. Alt çelenk sırasında baklava dilimi motifi görülmekte, yaprak aralarında oluşan damla şeklindeki boşluklar fark edilmektedir.
Paraleller : Kautzsch, 1936: s.51-52- Lev.12 Fig.164.
Tip : Volüt/Heliks Altı Yumuşak Akanthuslu Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy ikinci yarısı.

Katalog No : 14
Levha No : **Levha VI/18**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA10-083
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : Tavşancıl Merkez/ Dilovası- 02.08.2010
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Yük:** 41 cm **Gen:** 53 cm **Alt R:** 40 cm
Tanım : Başlık tama yakındır. Çift sıra akanthus çelengine sahip başlık, sığ kanallarla yapılmıştır. Yüzeysel işçilik dikkati çekmektedir. Akanthus yapraklarının birleşim yerlerinde baklava dilimi şekli görülmektedir.
Paraleller : Kautzsch, 1936: s.53- Lev.12 Fig.167, Peschlow vd 2002: s.474, 477- Fig.a, Ötüken, 1996: Lev.31 Fig.4, Tezcan, 1989: Res. 432, 440, 505, Mango ve Sevcenko, 1973: s.250- Fig.71.
Tip : Madalyon Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy ikinci yarısı.

Katalog No : 15
Levha No : **Levha VII/19**
Çizim No : **-----**
Y.A. Env. No : KYA14-009
Adı : Korinth Başlığı Parçası
Buluntu Yeri : Eski Ulaşlı Köyü/ Karamürsel- 05.09.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 22 cm **Gen:** 18 cm **Alt R:**22 cm
Tanım : Eser, tek sıra akanthus çelengine sahip olan bir Korinth başlığa aittir. Yapraklar ve damarlar derin kanallarla yapılmıştır. Üzerinde damla formu ve baklava dilimi gözlenebilen parça, yüksek olasılıkla, dört yapraklı başlıklar grubuna girmektedir.
Paraleller : Aydın, 2013: Kat. No. 272-273, Kautzsch, 1936: s.17-Lev.3 Fig.22.
Tip : Dört Yapraklı Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy.

Katalog No : 16
Levha No : **Levha VII/20**
Çizim No : **-----**
Y.A. Env. No : KYA14-079
Adı : Korinth Başlığı
Buluntu Yeri : İnebeyli Köyü/ Karamürsel- 25.09.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 48 cm **Gen:** 57 cm **Alt R:** 41 cm
Tanım : Üst bölümü kırıktır. Kalathosu tek sıradır ve dört adet akanthus yaprağına sahiptir. Akanthus yaprakları çok derin olmayan kanallarla yapılmıştır. Başlık üzerinde, yaprak aralarındaki damla formlarının yanı sıra, yan yaprakların dörder diliminin birleşmesiyle oluşmuş üst üste iki baklava dilimi görülmektedir. Ayrıca akanthus yapraklarının arasında, kaulisi belirgin bir şekilde yapılmış, belki de abakusa doğru bir heliks oluşturan, bitkisel bir motif göze çarpmaktadır.
Paraleller : Aydın, 2013: Kat. No. 272-273, Kautzsch, 1936: s.17-Lev.3 Fig.22.
Tip : Dört Yapraklı Başlıklar.
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy ilk yarısı

Katalog No : 17
Levha No : **Levha VII/21- Levha VIII/22**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12-026
Adı : İon-İmpost Başlığı
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/ Gölcük- 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 23 cm **Gen:** 47 cm **Alt R:** 35 cm
Tanım : Ortadan ikiye kırık olan başlık, derin kanallarla yapılmış ve geniş bir ovoloya sahiptir. Ovolonun her iki tarafında akanthus yaprakları görülmektedir. Pulvinus kısmında saz yapraklı bezemenin görülebildiği başlığın impostu haç bezelidir.
Paraleller : Yegül, 1974: s.267, Diler ve Özyurt Özcan, 2012: s.458- Fig. 4d.
Tip : Ekhinusu Tek Ovololu İmpostu Haçlı
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy sonları 6. yy başları.

Katalog No : 18-19
Levha No : **Levha VIII/23**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA07
Adı : İon-İmpost Başlığı
Buluntu Yeri : Körfez Jandarma Karakolu-02.07.2007
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 84 cm **Gen:** 54 cm **Alt R:** 30 cm
Tanım : Başlıklar tamdır ve yüzey araştırmalarında tespiti yapılan en büyük İon-impostlardır. Tek ovololu başlıklar, ovoloya her iki yandan gelen akanthus yapraklarına sahiptir. Saz yapraklı bezemenin görüldüğü pulvinusun tam ortasında balteus bölümü açıkça görülebilmektedir. Başlıkların impostu haç bezelidir.
Paraleller : Russo, 2007: s.222- Fig.1, Kautzsch, 1936: s.177- Fig. 566b, Niewöhner, 2006: s.431- Kat. No.18, Niewöhner, 2007: s.176- Lev.6 Fig.52.
Tip : Ekhinusu Tek Ovololu İmpostu Haçlı
Tarihleme Önerisi : MS 5. yy sonları 6. yy başları

Katalog No : 20
Levha No : **Levha IX/24-25-26**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA14-008
Adı : İon-İmpost Başlığı
Buluntu Yeri : Eski Ulaşlı Köyü/ Karamürsel-05.09.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 22 cm **Gen:** 63 cm **Alt R:** 36 cm
Tanım : Başlığın impost bölümünün bir kısmı kırıktır. İon kısmının ise yalnızca bir tarafındaki volütler sağlam kalabilmiştir. Ekhinus bölümünde ovolo yerine bitkisel motif vardır. Pulvinus bölümünde ise saz yapraklı bezeme vardır. İmpost bölümü haç kabartması dışında bezemesizdir.
Paraleller : Kautzsch, 1936: s.177- Fig. 566d, Russo, 2007: s.226-227- Fig. 8, Tezcan, 1989: Res.176, Niewöhner, 2006: s.432- Kat. No.19, Ötüken, 1996: s.204, 206- Lev.38 Fig.5, Belke ve Mersich, 1990: Fig.105.
Tip : Ekhinusu Akanthuslu İmpostu Haçlı
Tarihleme Önerisi : MS 6. yy

Katalog No : 21
Levha No : **Levha X/27-28**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA14-064
Adı : İon-İmpost Başlığı
Buluntu Yeri : Dereköy Mahallesi Mezarlık/ Karamürsel-21.09.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 52 cm **Gen:** 41 cm **Alt R:** 17 cm
Tanım : Yaklaşık dörtte biri kırık olan başlığın volütleri ufak ve kanalları sığdır. Ekhinus bölümünde tek ovolosu olan başlığın, pulvinus kısmında saz yapraklı bezeme vardır. İmpost bölümünde herhangi bir bezeme yoktur.
Paraleller : Foss, 1994: s.6-7- Fig.8, Tezcan, 1989: Res.178, Niewöhner, 2007: s.176- Lev.6 Fig.57, Russo, 2007: s.226- Fig.7.
Tip : Ekhinusu Tek Ovololu İmpostu Bezemesiz
Tarihleme Önerisi : MS 6. yy sonları.

Katalog No : 22
Levha No : **Levha X/29**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA06-06
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Çalyer Köyü/ Kandıra- 08.07.2006
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Yük:** 30 cm **Gen:** 24 cm **Alt R:** 24 cm
Tanım : Yer yer ufak kırıkları olan başlık tama yakındır. Kare formlu abakusun hemen altında on iki adet dil motifi görülebilmektedir. Motifler arası kanallar sığ yapılmıştır. Dil motiflerinin başladığı yerde yumurta dizisi vardır.
Paraleller : Tezcan, 1989: fig. 170, Ötüken, 1996: s.175-176- Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481.
Tip : 12 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 23
Levha No : **Levha XI/30**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA05- 262
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Merkez/ Kandıra - 29.05.2005
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Yük:** 21,5 cm **Gen:** --- cm **Alt R:** 33 cm
Tanım : Yarısından fazlası kırık olan başlık, kare forma yakın bir abakusa sahiptir. Görülebilen dört adet dil motifi oldukça sığ yapılmıştır. Başlığın alt kısmında yumurta dizisi yerine, dışa doğru hafif çıkıntı yapan ve başlığı saran bir dudak vardır. Başlık geç döneme ait bir imitasyon olmalıdır.
Paraleller :-----
Tip :-----
Tarihleme Önerisi : ?

Katalog No : 24
Levha No : **Levha XI/31**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA06
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Delihasanlar Köyü / Kandıra - 11.07.2006
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Yük:** --- cm **Gen:** --- cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Ufak kırıklar dışında tam olan başlık, kare formlu abakusunun altında on iki adet dil motifine sahiptir. Motifler ince, uzun ve derin kanallı yapılmıştır.
Paraleller : Parman, 2002: s.181-182- Lev.109 Foto.140, Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400, Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.
Tip : 12 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 25
Levha No : **Levha XI/32**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA06
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Delihasanlar Köyü / Kandıra - 11.07.2006
Malzeme Cinsi : Kireçtaşı
Ölçüleri : **Yük:** --- cm **Gen:** --- cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Abakusundaki ufak kırıklar dışında tamdır. İki kademeli abakus altında on iki adet dil motifi bulunmaktadır. Motifler derin kanallar ile yapılmış olup, dil motiflerinin çıkış yerinde yumurta sırası görülmektedir.
Paraleller : Parman, 2002: s.181-182- Lev.109 Foto.140, Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400, Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.
Tip : 12 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 26
Levha No : **Levha XII/33**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA05- 210
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Çukurbağ Mahallesi/ İzmit- 22.12.2005
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 16 cm **Gen:** --- cm **Alt R:** 28 cm
Tanım : Abakusu ve dil motiflerinin bir kısmı kırıktır. Geniş, uzun ve derin kanallı yapılmış on iki adet dil motifine sahiptir.
Paraleller : Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158, Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400, Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.
Tip : 12 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. Yy.

Katalog No : 27
Levha No : **Levha XII/34**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA05
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : İzmit- 22.12.2005
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** --- cm **Gen:** --- cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Abakusundaki ufak kırıklar dışında tam olan başlık, ortasına sokulan bir boru ile tekrar kullanım görmüştür. Yirmi dil motifine sahip olan başlığın alt bölümünde, başlığı sarar şekilde yapılmış yumurta bezemesi görülmektedir.
Paraleller : Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158, Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400, Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.
Tip : 20 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. Yy.

Katalog No : 28
Levha No : **Levha XII/35**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA08- 035
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Yılanca Bayır/ Gebze- 15.07.2008
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 54 cm **Gen:** 23 cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Yarısı olmayan başlık oval forma sahiptir. Sağlam kalabilen bölümünde altı adet dil motifi görülmektedir. Başlığın simetrik olduğu düşünülürse on iki adet dile sahip olduğu söylenebilir. Başlığın alt bölümünde yumurta sırası vardır.
Paraleller : Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168
Tip : 12 Dilli- Çifte Sütun Başlığı.
Tarihleme Önerisi : MS 4-6. yy.

Katalog No : 29
Levha No : **Levha XIII/36**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12- 030
Adı : Dil Motifli Başlık
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/ Gölcük- 11.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 27 cm **Gen:** 51 cm **Alt R:** 38 cm
Tanım : Başlık tamdır. Oval forma ve on altı dile sahiptir. Ayrıca dil motiflerinin üst tarafında, aralarda olmak üzere, ok uçları ve dil motiflerinin çıktığı yerde yumurta bezemeleri dikkat çekmektedir.
Paraleller : Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168.
Tip : 16 Dilli- Çifte Sütun Başlığı.
Tarihleme Önerisi : MS 4-6. yy.

Katalog No : 30
Levha No : **Levha XIII/37**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA12- 006
Adı : Dil Motifli Başlık Parçası
Buluntu Yeri : Saraylı Köyü/ Gölcük- 13.07.2012
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 28 cm **Gen:** 35 cm **Alt R:** 8 cm
Tanım : Abakusun büyük bölümü ile başlığın yarıdan fazlası kırıktır. Ancak formunun oval olduğu görülebilmektedir. Derin kanallarla yapılmış dil motiflerinin altı adeti görülebilmektedir.
Paraleller : Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168.
Tip : -----.
Tarihleme Önerisi : MS 4-6. Yy.

Katalog No : 31
Levha No : **Levha XIII/38**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA13- 097
Adı : Dil Motifli Başlık Parçası
Buluntu Yeri : Sofular Köyü/ Gölcük- 31.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 27 cm **Gen:** 29 cm **Alt R:** 28 cm
Tanım : Tamdır. Abakusu yoktur. On iki adet dil motifi vardır. Dil motiflerinin başlangıç yerinde yumurta dizisi görülmektedir.
Paraleller : Parman, 2002: s.189-190- Lev.118 Foto.158, Niewöhner, 2007: s.173- Lev.3 Fig.35-37- Lev.4 Fig.38-44- Lev.46 Fig.396-400, Hakan, 2009: Fig.1-10, Ötüken, 1996: Lev.28 Fig.5, Peschlow vd, 2002: s. 476-481, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No. 18.
Tip : 12 Dilli.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. Yy.

Katalog No : 32
Levha No : **Levha XIV/39**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA14- 007
Adı : Dil Motifli Başlık Parçası
Buluntu Yeri : Eski Ulaşlı Köyü/ Karamürsel- 31.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 26 cm **Gen:** 54 cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Ufak kırıklar dışında tam olan başlık oval forma ve an altı adet dil motifine sahiptir. Ayrıca başlığın tam ortasında olmak üzere bir bant bulunmaktadır.
Paraleller : Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.168
Tip : 16 Dilli- Çifte Sütun Başlığı.
Tarihleme Önerisi : MS 4-6. Yy.

Katalog No : 33
Levha No : **Levha XIV/40**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA05- 211
Adı : Çanak Formlu Başlık
Buluntu Yeri : Çukurbağ Mahallesi/ İzmit- 22.12.2005
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 26 cm **Gen:** --- cm **Alt R:** 27 cm
Tanım : Ufak kırıklar dışında tam olan başlık, dört köşesinde olmak üzere, üçgen alanlar oluşturarak abakusa oturmaktadır. Başlık bezemesizdir. Sütun ile birleştiği yerde yuvarlak formlu kenet deliği bulunmaktadır.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.173-174,176- Lev.28 Fig.2-3, Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. Yy.

Katalog No : 34
Levha No : **Levha XIV/41**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA10- 099
Adı : Çanak Formlu Başlık
Buluntu Yeri : Çancılar Köyü/ Derince- 03.08.2010
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 39 cm **Gen:** 50 cm **Alt R:** 30 cm
Tanım : Abakusunda ufak kırıklar vardır. Bunun dışında tam olan başlık, bezemesidir.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.173-174, 176- Lev.28 Fig.2-3, Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.164, Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.170- Lev.18 Fig.171, Temple, 2014: s.87, Fig.8-9
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 35
Levha No : **Levha XV/42**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA10- 092
Adı : Çanak Formlu Başlık
Buluntu Yeri : Çancılar Köyü/ Derince- 03.08.2010
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 28 cm **Gen:** --- cm **Alt R:** 32 cm
Tanım : Oval forma sahip olan başlıkta yer yer kırıklar mevcuttur. Sütuna bağlandığı yerde kenet deliği olan başlıkta, ayanı zamanda, kenedin iki yanı boyunca akıtma kanalı görülebilmektedir.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.173-174, 176- Lev.28 Fig.2-3, Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.164, Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.170- Lev.18 Fig.171, Temple, 2014: s.87, Fig.8-9
Tip : Çifte Sütun Başlığı.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 36
Levha No : **Levha XV/43**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA10- 093
Adı : Çanak Formlu Başlık
Buluntu Yeri : Çancılar Köyü/ Derince- 03.08.2010
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 36 cm **Gen:** --- cm **Alt R:** 38 cm
Tanım : Başlığın yarısına yakını kırıktır. Bezemesiz olan başlık üzerinde kenet deliği vardır.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.173-174, 176- Lev.28 Fig.2-3, Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.164, Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.170- Lev.18 Fig.171, Temple, 2014: s.87, Fig.8-9
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. yy.

Katalog No : 37
Levha No : **Levha XV/44**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA06
Adı : Çanak Formlu Başlık
Buluntu Yeri : Delihasanlar Köyü / Kandıra - 11.07.2006
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** --- cm **Gen:** --- cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Abakusundaki ufak krıklar dışında tam olan başlık, oval formlu ve ortasında yer alan kalın bant haricinde bezemesizdir.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.173-174, 176- Lev.28 Fig.2-3, Peschlow, 2002: s.479-481- Kat. No.151, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.164, Niewöhner, 2007: s.179- Lev.17 Fig.170- Lev.18 Fig.171, Temple, 2014: s.87, Fig.8-9
Tip : Çifte Sütun Başlığı.
Tarihleme Önerisi : MS 5-6. Yy.

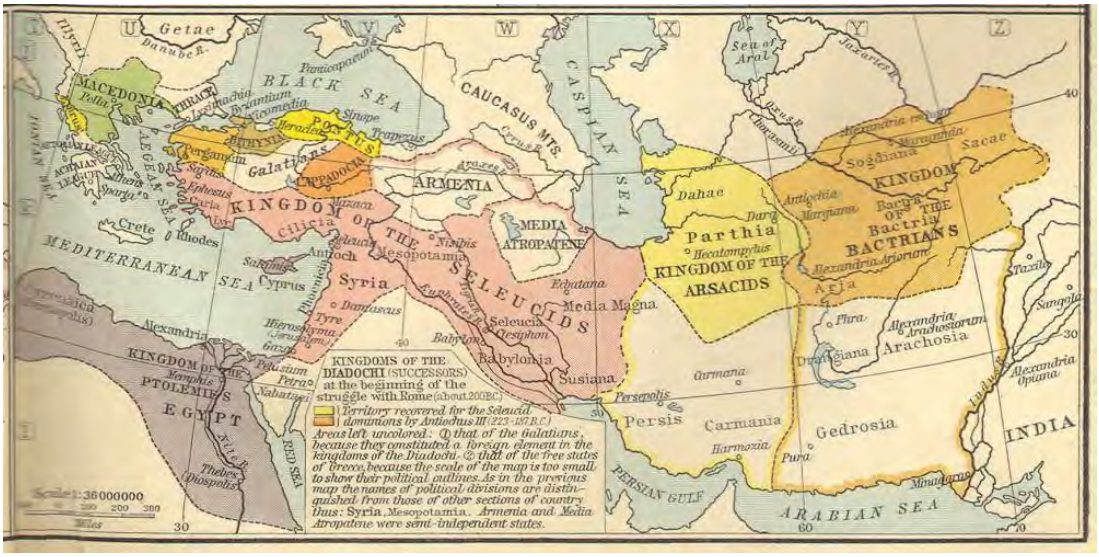
Katalog No : 38
Levha No : **Levha XVI/45**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA13-054
Adı : Templon Sütun Başlığı
Buluntu Yeri : Nüzhetiye Köyü / Gölcük - 24.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 30 cm **Gen:** 16 cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Söz konusu başlık sütunuyla yekparedir. Başlık tam, sütunu kırıktır. Üst bölümde ince bir abakus vardır. Başlık üzerinde, yuvarlatılmış hatlara sahip ve başlığın neredeyse tamamını kaplayan bitkisel motifler görülmektedir.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.72-74- Lev.6 Fig.4, Peschlow, 2002: s.503, Tezcan, 1989: Res.131-132, Parman, 2002: s.117-119-Foto.31-35, Özyurt Özcan, 2012: s.431, 451 Fig.7
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 9-12. yy.

Katalog No : 39
Levha No : **Levha XVI/46**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA13-055
Adı : Templon Sütun Başlığı
Buluntu Yeri : Nüzhetiye Köyü / Gölcük - 24.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 59 cm **Gen:** 16 cm **Alt R:** --- cm
Tanım : Söz konusu başlık sütunuyla yekparedir. Başlık tam, sütunu kırıktır. Üst bölümde ince bir abakus vardır. Başlık üzerinde, yuvarlatılmış hatlara sahip ve başlığın neredeyse tamamını kaplayan bitkisel motifler görülmektedir.
Paraleller : Ötüken, 1996: s.72-74- Lev.6 Fig.4, Peschlow, 2002: s.503, Tezcan, 1989: Res.131-132, Parman, 2002: s.117-119-Foto.31-35, Özyurt Özcan, 2012: s.431, 451 Fig.7
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 9-12. yy.

Katalog No : 40
Levha No : **Levha XVII/47**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA13-053
Adı : Sepet/ İmpost Başlık
Buluntu Yeri : Nüzhetiye Köyü- Kilise Düzü Mevkii / Gölcük - 23.07.2013
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** 17 cm **Gen:** 28 cm **Alt R:** 19,5 cm
Tanım : Yarısından kırıktır. Üzerinde herhangi bir bezeme olmayan başlığın, impost kısmından başlığın sütun ile birleştiği yere geçişin sığ bir şekilde yapıldığı görülmektedir.
Paraleller : Parman, 2002: s.178, Tezcan, 1989: Res.112.
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 6. yy. (?)

Katalog No : 41
Levha No : **Levha XVII/48**
Çizim No : -----
Y.A. Env. No : KYA14-060
Adı : İmpost Başlık
Buluntu Yeri :Kayacık Mahallesi Kırahmetoğlu Mevkii/ Karamürsel – 19.09.2014
Malzeme Cinsi : Mermer
Ölçüleri : **Yük:** cm **Gen:** cm **Alt R:** cm
Tanım : Üzerinde bezemenin olmadığı eser, küçük kırıklar dışında tamdır. İmpostun üst bölümüne geçişte, abakus oluşturur şekilde, sığ bir çıkıntı vardır.
Paraleller : Niewöhner, 2006: s.438- Kat. No. 40, Niewöhner, 2007: s.179- Lev.18 Fig.179- Lev.19 Fig.180-182, Peschlow, 2002: s.468- Kat. No.158, Ötüken, 1996: s.218-222- Lev.42 Fi.3-6, Aydın, 2013: Kat. No.354-356
Tip : -----
Tarihleme Önerisi : MS 4-7. yy

Katalog No	**:** 42-43
Levha No	**: Levha XVII/49**
Çizim No	**: -----**
Y.A. Env. No	**:** KYA06
Adı	**:** Tanımlanamayan Başlıklar
Buluntu Yeri	**:** Hacışeyh Divanı Horaşlar Mahallesi / Kandıra
Malzeme Cinsi	**:** Kireçtaşı
Ölçüleri	**: Yük: ---** cm **Gen: ---** cm **Alt R:** --- cm
Tanım	**:** Başlıkların ikisi de ufak kırıklar haricinde tamdır. İlki, abakus da dâhil olmak üzere, dört kademeliyken bir diğeri üç kademelidir. Başlıklar kütlesel görünüme sahiptirler ve kademeleri oluşturan kanallar dışında, üzerlerinde hiçbir bezeme yoktur.
Paraleller	**:** Parman, 2002: s.182- Foto.141, Cumalıoğlu, 2011: Kat. No.148
Tip	**: -----**
Tarihleme Önerisi	**:** (?)

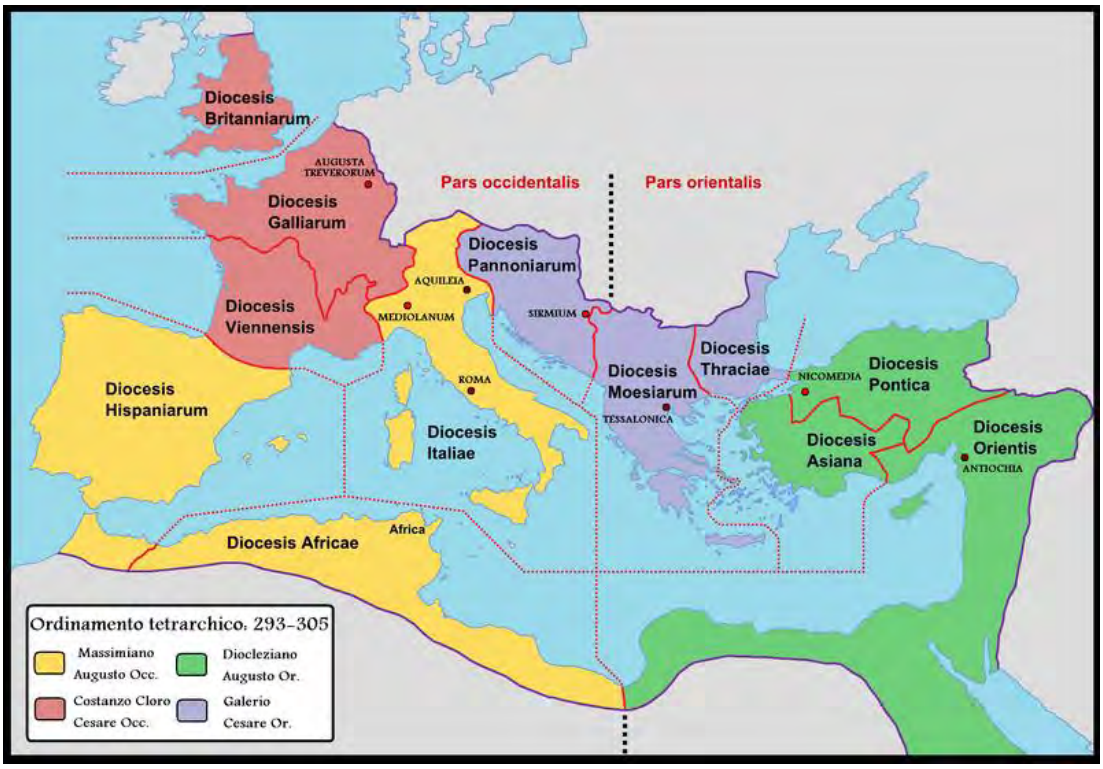
Harita 1: Bithynia Krallığı, Hellenistik Dönem.

Harita 2: Bithynia-Pontus Roma Eyaleti.

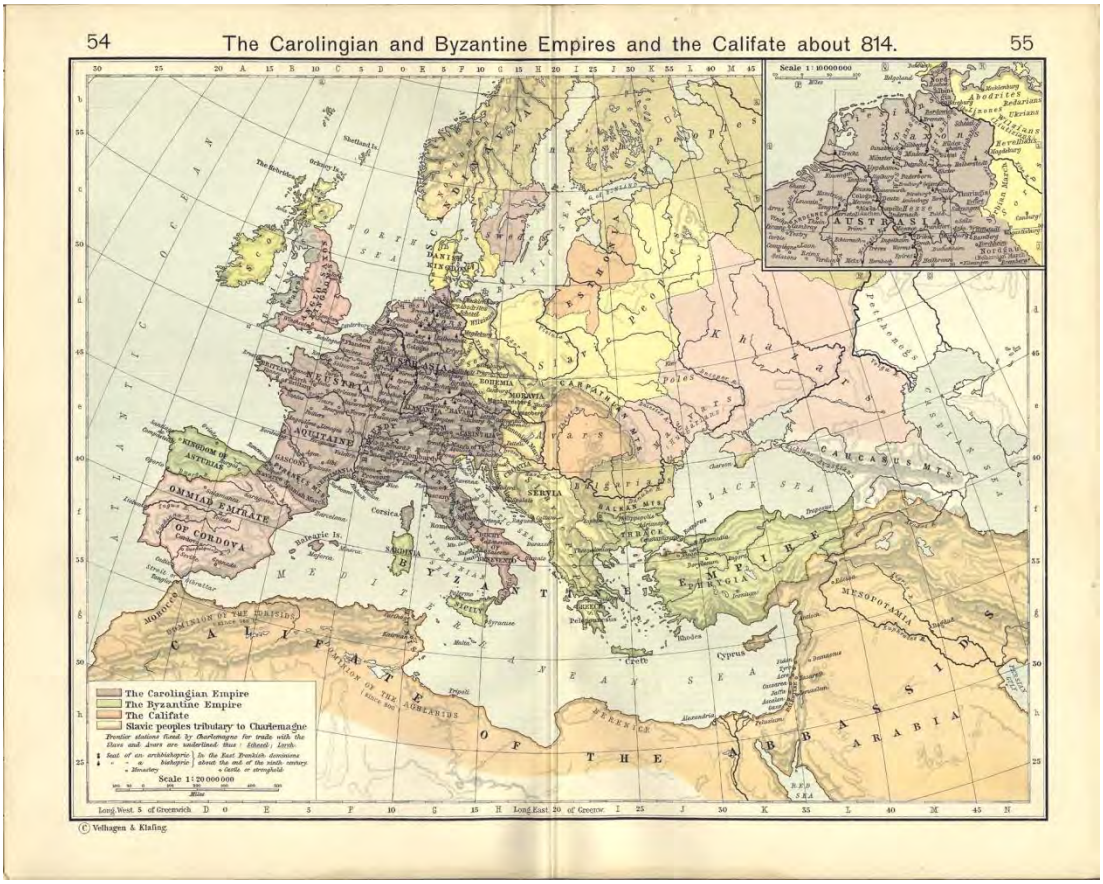
Harita 3: Diokletianus Dönemi Tetrarşi Sisteminde Yönetim Alanları.

Harita 4: Diokletianus Dönemi Roma Eyaletleri.

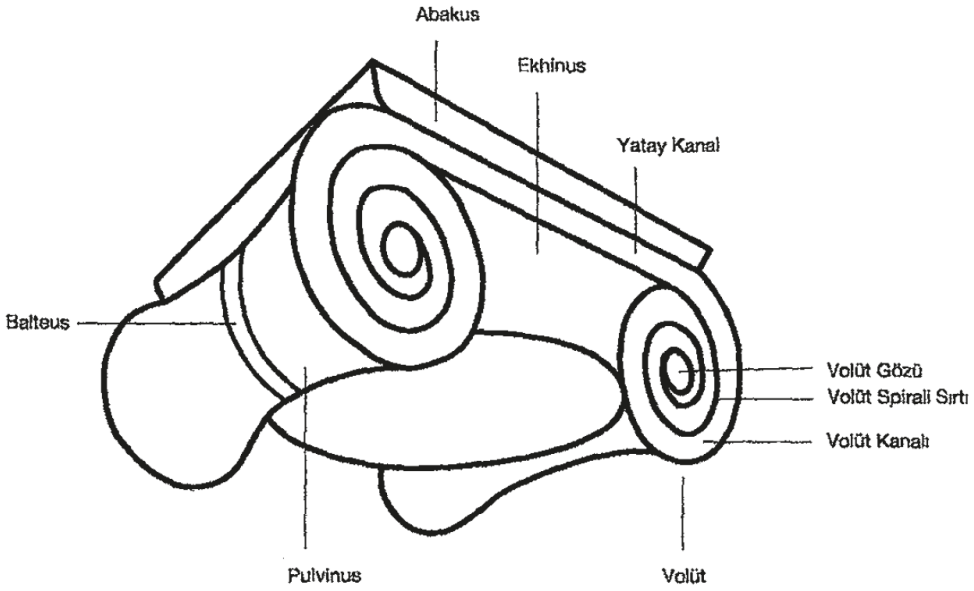

Harita 5: Konstantinus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu.

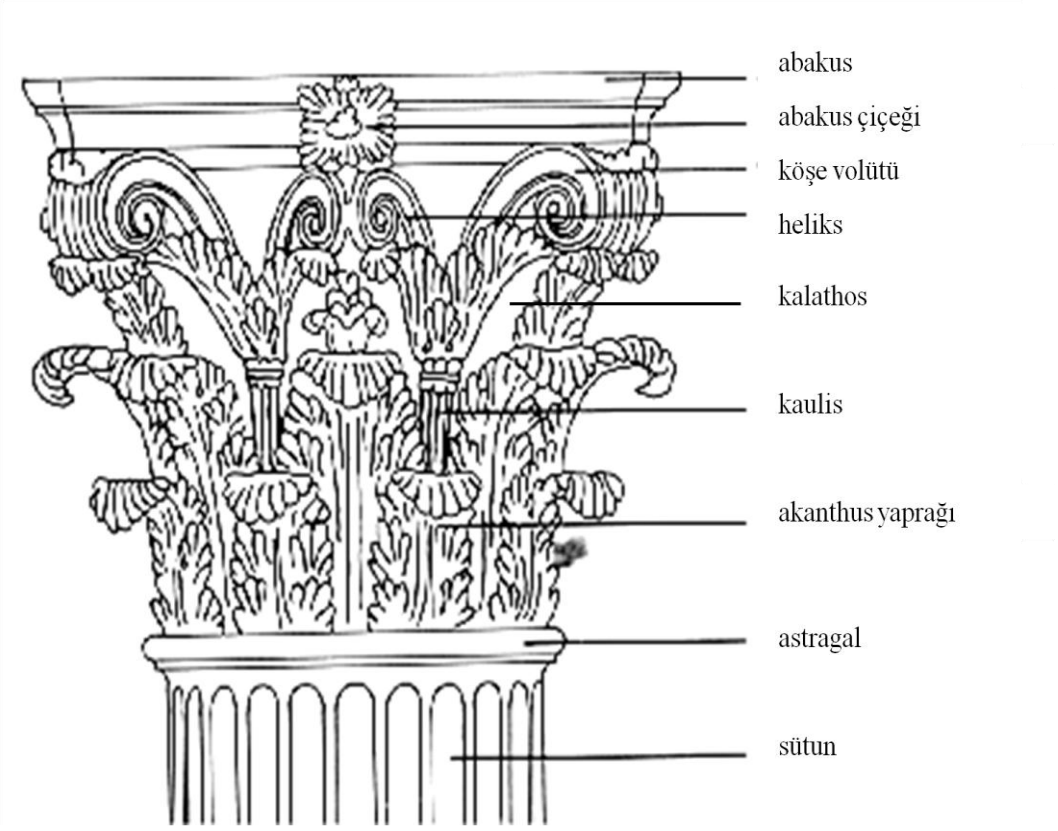

Harita 6: MS 9. Yüzyılda Bizans İmparatorluğu.

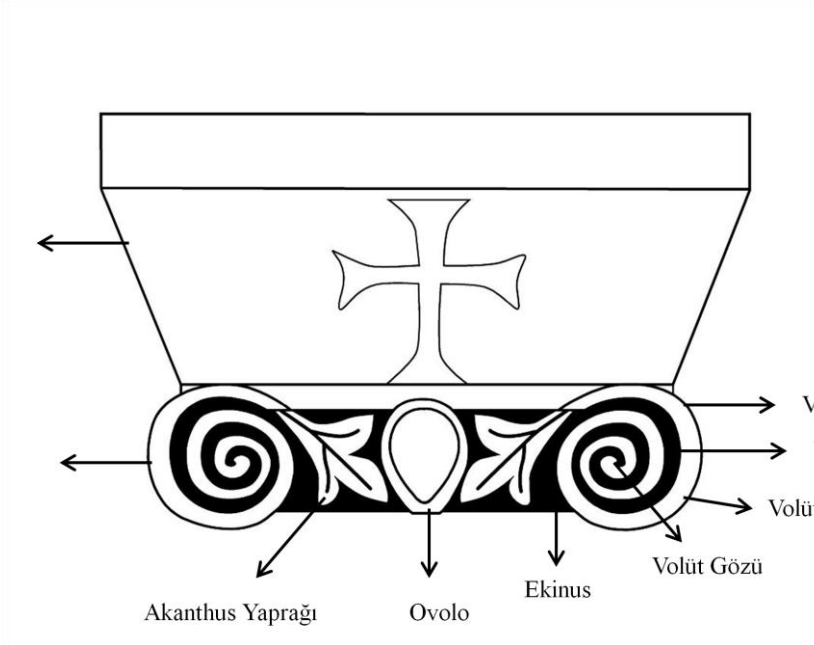
FİGÜRLER

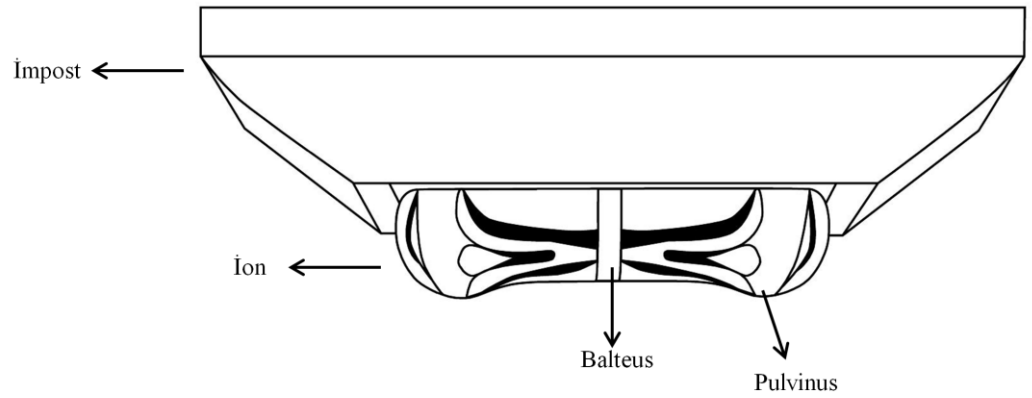
Figür 1: İon Sütun Başlığı Bölümleri. (Beykan, 2004: s.160)

Figür 2: Korith Sütun Başlığı Bölümleri.

Figür 3: İon-İmpost Sütun Başlığının Bölümleri (önden).

Figür 4: İon-İmpost Sütun Başlığının Bölümleri (yandan).

Resim 1: Yılanca Bayır (Gebze)'dan Güneye Bakış.

Resim 2: Tavşancıl Tarihi Cami ve Duvarında Kullanılan Templon Payesi.

Resim 3: Tavşancıl Tarihi Cami Merdiveni Olarak Kullanılan Templon Payesi.

Resim 4: Derince, Çancılar Köyü'nde Tespit Edilen Çifte Sütun.

Resim 5: Derince, Çancılar Köyü'nde Tespit Edilen Yüksek Tipte Templona Ait Paye.

Resim 6: Kandıra, Çalyer Köyü'nde Belirlenen Haç ve Koyun Tasvirli Taş Blok.

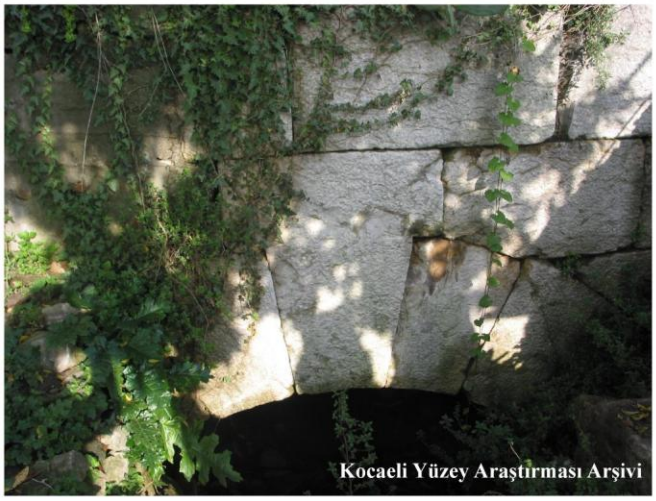
Resim 7: Kandıra, Çalyer Köyü'nde Tespit EdilenYazıtlı Lahit Parçası.

Resim 8: Kandıra, Horaşlar Köyü, Yüksek Tipte Templona Ait Payelerden Bir Örnek.

Resim 9: İzmit, Orhan Mahallesi, Tiyatro Girişlerinden Biri.

Resim 10: İzmit, Orhan Mahallesi, Tiyatro Girişlerinden Biri.

Resim 11: İzmit, Çukurbağ Mahallesi'nde Yer Alan Mimari Parçalar.

Resim 12: Gölcük, Saraylı Köyü'nde Tespit Edilen Mimari Eserler.

Resim 13: Gölcük, Kilise Düzü'nde Belirlenen Çifte Sütun Parçası.

Resim 14: Gölcük, Kilise Düzü'nde Tespit Edilen Duvar Kalıntısı.

Resim 15: Gölcük, At Meydanı Alanı'nda Tespit Edilen Orta Bizans Dönemi Seramik, Kiremit ve Harç Parçaları.

Resim 16: Gölcük, At Meydanı Alanı'nda Belirlenen Duvar Kalıntısı.

Resim 17: Gölcük, Eski Ulaşlı Köyü, Arkeolojik Eserlerin Bulunduğu Alan

Resim 18: Gölcük, Eski Ulaşlı Köyü'nde Tespit Edilen Korkuluk Levha Parçası.

Sıra No	Başlık Tipi	Malzemesi	Buluntu yeri	Tarihleme Önerisi
1	İon Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-5. yüzyıl
2	İon Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4. yüzyıl
3	İon Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 3-4. yüzyıl
4	İon Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Derince	MS 3. yüzyıl
5	İon Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 2. yüzyıl
6	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-6. yüzyıl
7	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-5. yüzyıl
8	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 5. yüzyılın ikinci yarısı- MS 6. yüzyılın ilk yarısı
9	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 5. yüzyıl
10	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-5. yüzyıl
11	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 5. yüzyıl
12	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Başiskele	MS 4-6. yüzyıl
13	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	İzmit	MS 5. yüzyılın ikinci yarısı
14	Korinth Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Dilovası	MS 5. yüzyılın ikinci yarısı
15	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 5. yüzyıl
16	Korinth Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 5. yüzyılın ilk yarısı
17	İon-İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 5. yüzyılın sonları- MS 6. yüzyılın başları
18	İon-İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Körfez	MS 5. yüzyılın sonları- MS 6. yüzyılın başları
19	İon-İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Körfez	MS 5. yüzyılın sonları- MS 6. yüzyılın başları
20	İon-İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 6. yüzyıl
21	İon-İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 6. yüzyılın sonu
22	Dil Motifli Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Kandıra	MS 5-6. yüzyıl
23	Dil Motifli Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Kandıra	.....

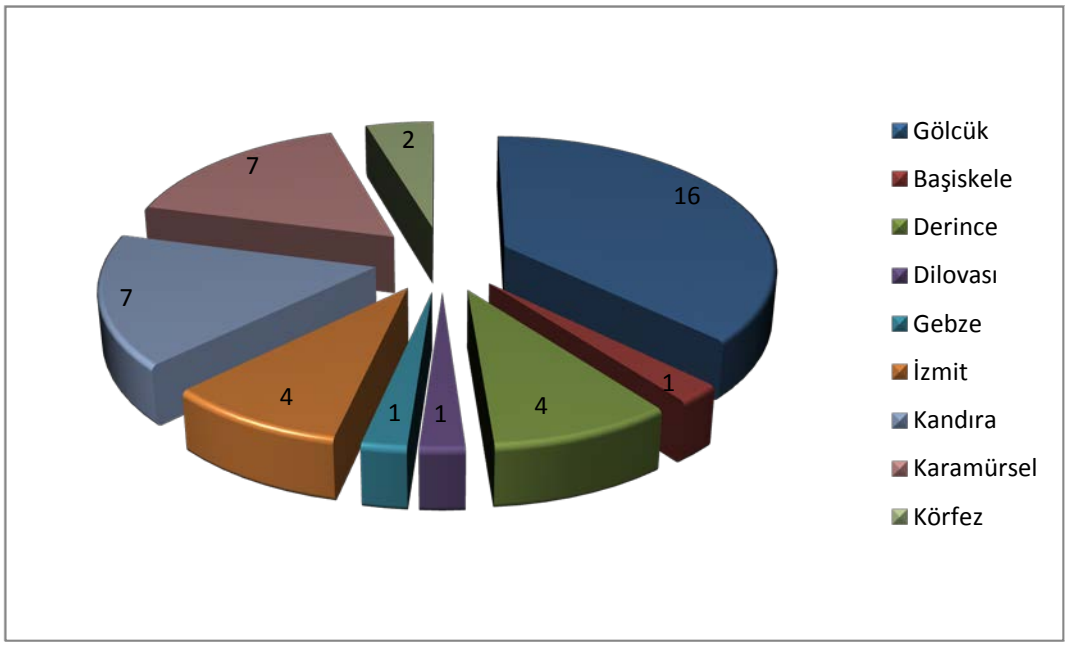
Sıra No	Başlık Tipi	Malzemesi	Buluntu yeri	Tarihleme Önerisi
24	Dil Motifli Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Kandıra	MS 5-6. yüzyıl
25	Dil Motifli Sütun Başlığı	Kireçtaşı	Kandıra	MS 5-6. yüzyıl
26	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	İzmit	MS 5-6. yüzyıl
27	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	İzmit	MS 5-6. yüzyıl
28	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	Gebze	MS 4-6. yüzyıl
29	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-6. yüzyıl
30	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 4-6. yüzyıl
31	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 5-6. yüzyıl
32	Dil Motifli Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 4-6. yüzyıl
33	Çanak Formlu Sütun Başlığı	Mermer	İzmit	MS 5-6. yüzyıl
34	Çanak Formlu Sütun Başlığı	Mermer	Derince	MS 5-6. yüzyıl
35	Çanak Formlu Sütun Başlığı	Mermer	Derince	MS 5-6. yüzyıl
36	Çanak Formlu Sütun Başlığı	Mermer	Derince	MS 5-6. yüzyıl
37	Çanak Formlu Sütun Başlığı	Mermer	Kandıra	MS 5-6. yüzyıl
38	Templon Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 9-12. yüzyıl
39	Templon Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 9-12. yüzyıl
40	Sepet İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Gölcük	MS 6. yüzyıl
41	İmpost Sütun Başlığı	Mermer	Karamürsel	MS 4-7. yüzyıl
42	Sınıflandrılamayan Sütun Başlıkları	Kireçtaşı	Kandıra	.....
43	Sınıflandrılamayan Sütun Başlıkları	Kireçtaşı	Kandıra	.....

Tablo 2	1. yüzyıl	2. yüzyıl	3. yüzyıl	4. yüzyıl	5. yüzyıl	6. yüzyıl	7. yüzyıl	8. yüzyıl	9. yüzyıl	10. yüzyıl	11. yüzyıl	12. yüzyıl
İon Sütun Başlığı												
Korinth Sütun Başlığı												
İon-İmpost Sütun Başlığı												
Dil Motifli Sütun Başlığı												
Çanak Formlu Sütun Başlığı												
Templon Sütun Başlığı												
Sepet İmpost Sütun Başlığı												
İmpost Sütun Başlığı												
Sınıflandırılamayan												

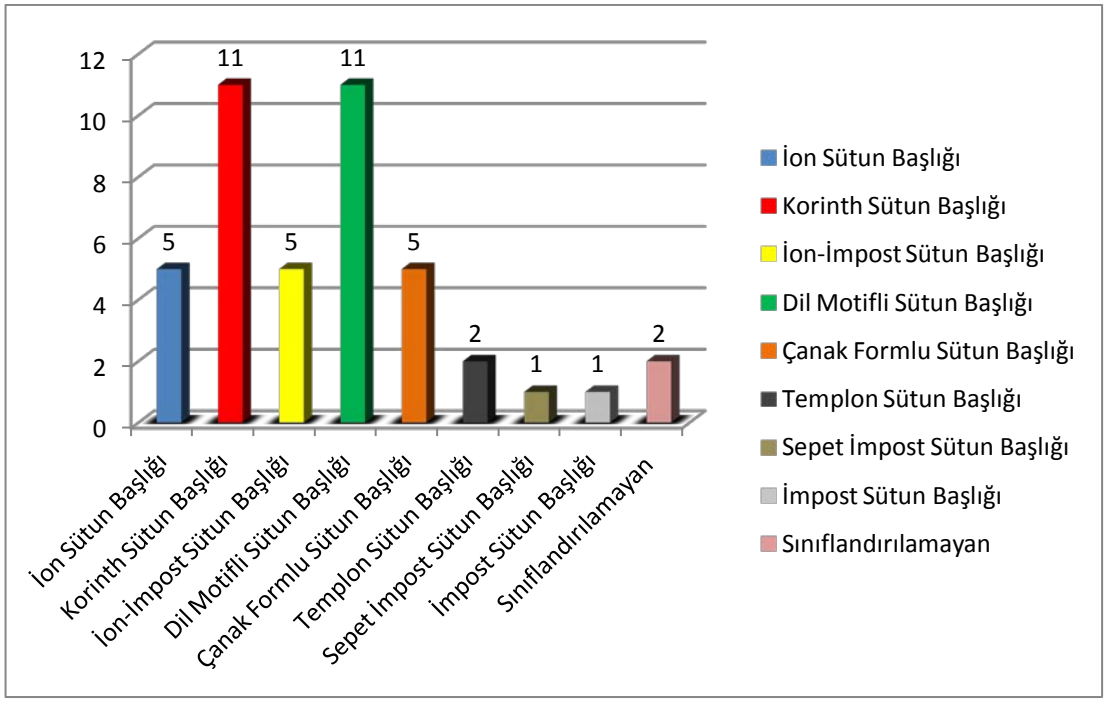
Tablo 3	Gebze	Dilovası	Körfez	Derince	Kandıra	İzmit	Başiskele	Gölcük	Karamürsel
İon Sütun Başlığı				**1**				**3**	**1**
Korinth Sütun Başlığı		**1**				**1**	**1**	**6**	**2**
İon-İmpost Sütun Başlığı			**2**					**1**	**2**
Dil Motifli Sütun Başlığı	**1**				**4**	**2**		**3**	**1**
Çanak Formlu Sütun Başlığı				**3**	**1**	**1**			
Templon Sütun Başlığı								**2**	
Sepet İmpost Sütun Başlığı								**1**	
İmpost Sütun Başlığı									**1**
Sınıflandırılamayan					**2**				

GRAFİKLER

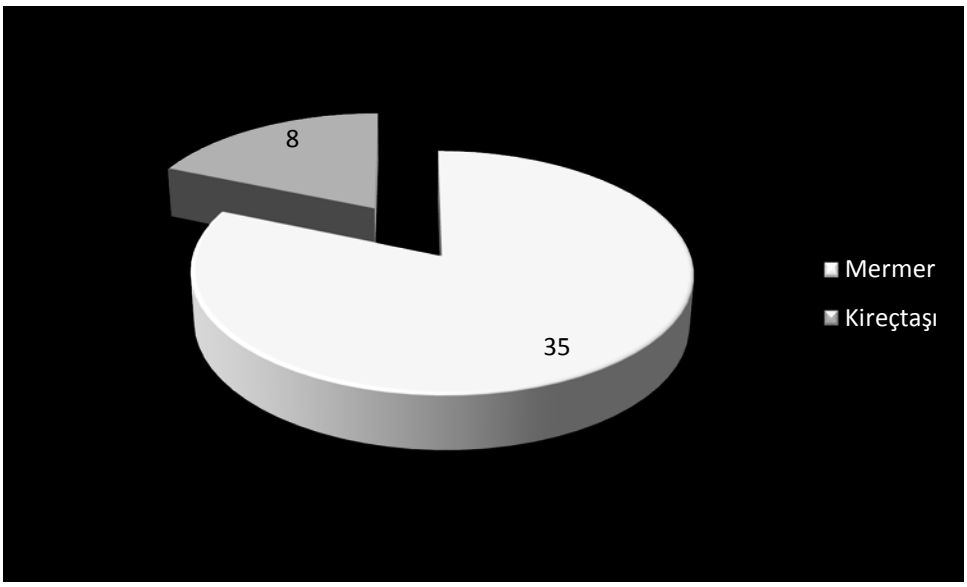
Grafik 1: Kocaeli İlçelerinde Tespit Edilen Sütun Başlıklarının Miktarsal Dağılımı.

Grafik 2: Nikomedia ve Çevresinde Tespit Edilen Sütun Başlığı Tiplerinin Miktarları.

Grafik 3: Nikomedia ve Çevresinde Ele Geçen Sütun Başlıklarında Kullanılan Malzeme.

1

2

3

Levha I: İon Başlıkları (Kat. No. 1-2)

4

5

6

Levha II: İon Başlıkları (Kat. No. 2-3-4)

7

8

9

Levha III: İon Başlıkları (Kat. No. 4-5)

10

11

12

Levha IV: Korinth Başlıkları (Kat. No. 6-7-8)

13

14

15

Levha V: Korinth Başlıkları (Kat. No. 9-10-11)

16

17

18

Levha VI: Korinth Başlıkları (Kat. No. 12-13-14)

19

20

21

Levha VII: Korinth ve İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 15-16-17)

22

23

Levha VIII: İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 17-18-19)

24

25

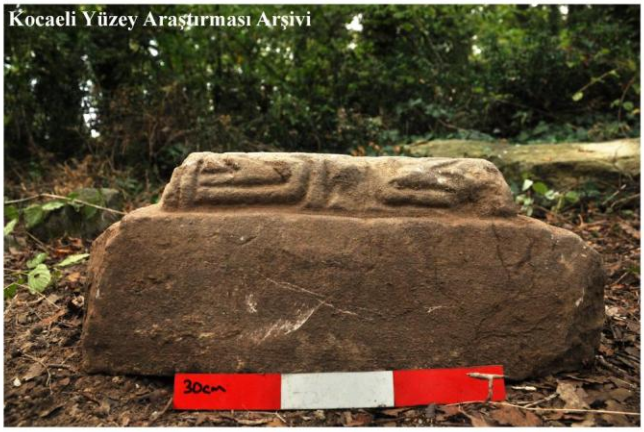

26

Levha IX: İon-İmpost Başlıklar (Kat. No. 20)

27

28

29

Levha X: İon-İmpost ve Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 21-22)

30

31

32

Levha XI: Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 23-24-25)

33

34

35

Levha XII: Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 26-27-28)

36

37

38

Levha XIII: Dil Motifli Başlıklar (Kat. No. 29-30-31)

39

40

41

Levha XIV: Dil Motifli ve Çanak Formlu Başlıklar (Kat. No. 32-33-34)

42

43

44

Levha XV: Çanak Formlu Başlıklar (Kat. No. 35-36-37)

45

46

Levha XVI: Templon Sütun Başlıkları (Kat. No. 38-39)

47

48

49

Levha XVII: Sepet/İmpost, İmpost ve Sınıflandırılamayan Başlıklar (Kat. No. 40-41-42-43)

ÖZGEÇMİŞ

Onur GİRGİN

Doğum yeri ve tarihi : İzmit/KOCAELİ- 07.04.1988

E-mail : idealismforvendetta@gmail.com

Lisans Eğitimi :

Üniversite	**Fakülte**	**Bölüm**	**Tarih**
Kocaeli Üniversitesi	Fen- Edebiyat Fakültesi	Arkeoloji	2005-2010

Yüksek Lisans Eğitimi :

Universite	**Enstitü**	**Bölüm**	**Tarih**
Kocaeli Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Arkeoloji	2011-

KATILDIĞI KAZI ve ARAğTIRMALAR

Tarih	**Yer**	**Kazı/AraÇtırma BaÇlanı**	**Görevi**
2005-2008	Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması	Kocaeli Üniversitesi/Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS	Öğrenci Üye
2009	Patara Kazıları	Akdeniz Üniversitesi/Prof. Dr. Havva Işık	Öğrenci Üye
2010-2014	Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması	Kocaeli Üniversitesi/ Prof. Dr. Ayşe ÇALIK ROSS	Arazi Şefi

Hazırladığı Tezler

Tarih	Derece	Konu
2014	Yüksek Lisans	Nikomedia ve Çevresinin Roma ve Bizans Dönemi Sütun Başlıkları
2010	Lisans	Anadolu'nun Transept Planlı Bazilikaları

Katıldığı Eğitim Çalışmaları

Eğitimin Adı	Tarih
Avrupa Birliği Proje Döngüsü Yönetimi	28 Haziran- 2 Temmuz 2010
Hava Arkeolojisi Semineri	25-30 Nisan 2012
First Aerial Archaeology Research and Training School	20-30 Temmuz 2012

Katıldığı Kolokyum, Konferans ve Sempozyumlar

Yer	Konu	Tarih
International Colloquium The Romans at the Black Sea During the Time of Augustus. The Evidence of Literary, Archeological and Numismatic Sources, Tulcea (Romania)	Religion and religious buildings of Nicomedia in the time of Augustus	05-09 Haziran 2012
European Association of Archaeologists 20th Annual Meeting, İstanbul	Traces of Roman Nicomedia in Architectural Fragments Found in the Izmit Area	10-14 Eylül 2014
İnsan-Kimlik-Mekan Bağlamında Zonguldak Sempozyumu, Zonguldak	Kandıra Örnekleri Işığında Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimari Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi	16-18 Ekim 2014

Yayınlar

Çalık Ross., A.,- Girgin, O., "Cleveland Sanat Müzesi Jonah Heykelcikleri", Orhan BİNGÖL'e 67. Yaş Armağanı/A Festschrift for Orhan BİNGÖL on occasion of his 67th Birthday, Ankara, 2013, s. 559-566.

Girgin, O., "Kandıra Örnekleri Işığında Batı Karadeniz Bizans Dönemi Mimari Eserlerinin Genel Bir Değerlendirmesi", İnsan-Kimlik-Mekan Bağlamında Zonguldak Sempozyumu, 16-18 Ekim 2014 (Basımda).

Katıldığı Projeler

-2011 yılı Kocaeli Üniversitesi Hızlı Destek Projesi No: 2011-101 HD "Nikomedia Seramik Değerlendirmeleri"

-2012 yılı Kocaeli Üniversitesi Hızlı Destek Projesi No: 2012-103 HD "Hava Arkeolojisi Semineri 2012"

-2013 yılı Kocaeli Üniversitesi BAP Destek Birimi, No: 2013- 001, "Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2013 yılı Çalışmaları"

-2013 yılı Gölcük Vizyon 2023- Kocaeli Üniversitesi BAP Destek Birimi; No: 2013-041, "Gölcük Arkeolojisi"

-2013 yılı Kocaeli Üniversitesi Hızlı Destek Projesi; No: 2013-094, "Nikomedia Savunma (İç ve Dış Sur Sistemi) ve Su Sisteminin (Paşasuyu) Vaziyet Planının Çıkarılması ve Rölöve Çalışmaları."

-2013-2014 Bahar Dönemi/ 2014-2015 Güz Dönemi, Gölcük Küçük Arkeologlar Projesi.

-2014 yılı Kocaeli Üniversitesi Hızlı Destek Projesi: " Kocaeli'nin Karamürsel İlçesindeki Antik Yolların Harita Üzerine İşlenerek Güzergâhların Ortaya Çıkarılması".

Aldığı Belgeler

* 2006 Kocaeli Üniversitesi Teşekkür Belgesi
* 2006 Kocaeli Üniversitesi Onur Belgesi
* 2007 Kocaeli Üniversitesi Onur Belgesi

Diller

İngilizce (Orta), Almanca (Az)

Bilgisayar Programları:

Microsoft Office Programları
Microsoft Windows İşletim Sistemleri
Quantum GIS
ArchView